Ömer Nesefî

İslâm İnancının Temelleri

akaid

Gözden Geçirilmiş 22. Baskı

İÇİNDEKİLER

AKAİD "İSLAM İNANCININ TEMELLERİ" KİTABININ YİRMİ BİRİNCİ BASKISI İÇİN DEĞERLİ BAYRAK OKURUNA TEŞEKKÜR

VE BİRKAÇ SÖZ İLAVESİ...

Değerli okuyucu yirmi birinci baskısını sunabildiğimiz Akaid kitabını büyük sevinç içinde sunuyoruz! Allah'a sayısız hamd ile, Allah'ın Resulü ufuk insan ve son peygamberine salat ve selam ediyor, Akaid kitabına gösterdiği yoğun ilgi ve katkı sebebiyle İslam'a âşık milletimize ve akaid okuyucusuna şükranlarımızı sunuyoruz!

Ömer Nesefi Akaidi sürekli artan bir ilginin ve talebin kaynağı oldu. Eserin bu günkü şekliyle sunulmasında emeği geçen, başta veciz eserin müellifine, hocalarına, yardımcılarına, talebelerine rahmet niyaz ediyor, her dildeki mütercimlerine, yayına emeği geçen ihlâs sahibi yardımcılarına da mükâfatların en büyüğü, Allah rızasını diliyoruz!

Akaid Arapça bir kelime olan akide'nin çoğul hali. Sözlük manası inanılacak şeyler demek. Bu manasıyla, Müslüman'ın inanması gereken gerçeklerin tümü kastedilmiş oluyor! İnanılacak gerçeklere şeksiz, yani kesin olarak inanmak ve bu inancı tanımlayan, mübarek sözlere şahadet etmek, tekrarlamak beklenir! Bu İslam Dinini benimsemenin, yani Müslüman sayılmanın tohumu ve ilk adımıdır! Şüphesiz ki bu ilk adımla yetinilmemelidir! Bu güzel söz, yani "Allah'tan başka İlah yoktur" sözü, inanılması gereken tüm hakikatleri aslı, özü ve hepsini kuşatan bu müba-

rek sözde, yani şahadette mevcuttur! Bu mübarek sözü söyleyen kişi, Müslümanlığını açıklamış olur! Ancak bu sözün manası ve içeriğini, inanılması gereken gerçeklerin tümünü, dayandığı akli ve nakli delilleri incelemek ve öğrenmek gerekir. Ömer Nesefî merhum'un, bu Akaid kitabı, bu amaca ulaşmada müminlere yol gösterici oldu, niyaz ederiz ki bu görevi devam eder!

Nesefî merhumun Akaidi'nin yüzyıllar boyu Osmanlı Medreselerinin baş eserleri arasında bulunması, güvenirliğinin sebeplerinden biri olmuştur! Biz de bu güvene sadık olmak için, akaid metnini Arapça nüshası ve tam metin tercümesi ile birlikte sunduk! Bu tarzın, ilmi metin çalışmaları için büyük bir ihtiyaca cevap verdiği ve önemli bir boşluğu doldurduğu ve İslam inancının temellerini öğrenmek isteyen halkımız için ve ilim yolcuları için asla bırakılmayacak bir rehber özelliğini koruduğunu belirtmemiz gerekiyor. Ancak bununla yetinmedik inanılması gerekli hakikatlerin tümü ve sakınılacak ve reddedilecek inkarlar, sapmalar da gösterilmeliydi. Her çağın ortaya çıkardığı meselelere işaret edilmeliydi. Bunları belirttik. Eserin yazıldığı dönemde gündemde olan itikadî meseleler ve ondan sonra da ortaya çıkan meselelere de İslam âlimleri cevaplar veregelmişlerdir.

21. asra girerken Batı Medeniyet ve toplum biçiminde iki anlayış ve kuvvet merkezi bulunmaktaydı. Bunlardan Sovyet Sosyalist Sistemi çöküp, tasfiyeye uğradı. Tüm dünya, rakipsiz kalan batı kapitalizminin, liberal demokrasi ve Hıristiyanlığın doğrudan ve dolayısıyla ahlaki, manevi ve sosyal değerlerinin tek yönlü etkisi, hatta baskısı ile karşılaşmakta. Bu etki İslam Dünyası'nda da yanlış olarak "dinler arası dialog" diye dilimize kazandırılan, esası itibariyle "Müslümanlar ve gayri Müslimler arasındaki ilişkiler barış içinde nasıl düzenlenebilir?" şeklinde ifade edilmeliydi, ama maalesef öyle olmamıştır! Keza, kıyamet alametleri, Mehdi ve İsa Mesih (a.s)in İslam dinindeki yeri, kıymeti, görevi ve hakikati konusu gibi çok nazik ve hassas konular çok defa Müslümanların kültür ve inançlarını sarsacak ve yerine başka ideallere bağlanmalarını telkin edecek şekilde gündemine gelecektir ve gelmektedir! Yukarıda zikrettiğimiz meseleler ve benzerleri, pek yakında "Bayrak Akademisi" tarafından kitaplaştırıldıktan sonra, Akaid kitabının yeni baskılarına dahil edilecektir!

İman edilmesi gereken hakikatlerin başında Allah'ın ortaksız varlığı ve birliği gelmektedir! İnsanoğlu ve mümin, Allah ile bir iman bağı kurar ve ona şahadet eder! Bu beşeri planda insanın

Allah'a (C.C) inanmasını, tanımasını gerekli kılar! Halık'la, mahluk (Ulu yaratanla yaratılmış) arasında insanın vacibi olan iman bağının akli (ruhi), mantıki, insani ve toplumsal bağ olarak düşünülmesi gerekir! Bu yüzden İslam Akaidi beşer açısından, ilim, mantık, akıl, duygu ve bilinç altı dünyamız içinde birer gerçeklik, mantıkilik, aklilik, doğruluk, sağlık belgesi ve ölçüsü olduğu için de hayati önemdedir! Bir başka deyişle akaid, ilmi düşüncenin, mantıki muhakemenin, selim aklın, İslam'ın ve Müslüman toplumun da varlık, birlik, sağlık ve mutluluk şartıdır!

Bayrak Yayıncılık / 2006 İstanbul

SUNUŞ

Bu kitap, İmam Ömer Nesefî hazretlerinin Akaid kitabı esas alınmak suretiyle, yayınevimiz tarafından hazırlanmıştır. Kitabın metni Sayın **Seyyid Ahsen**'e tercüme ettirilmiş, bu tercüme Sayıun Aykut Edibali başkanlığındaki Bayrak Akademi Mensupları tarafından, gözden geçirilmiş, dili tashih edilmiş, metinde, bu günün Müslüman'ının anlamakta güçlük çekeceği ve derinleştirilmesi gerekli bölümler, işaret edilerek, metin şerh edilmiştir.

Kitabın daha iyi anlaşılması ve ihtiyaca cevap vermesi için kitabın planı metin aynen kalmak kaydıyla, ilaveler suretiyle geliştirilmiştir. Metnin ayrıca verilmesiyle, kitabın metni ile yapılan ilaveler, düzenlemeler ve yorumların karışmamasına itina edilmiştir.

Akaid, İslam inançlarının temeli olarak, kesinlikle anlaşılmalı ve İslam'a inancı sağlamaya vesile olmalıydı. Bu maksatla akaid'ın önemini açıklamalı, İslâm'ın doğuşundan bu güne Ehl-i Sünnet inancının tarihi seyri gösterilmeli, insanın kurtuluşu için Allah'ın Resulü ve ashabı ile büyük imamlarımız vasıtasıyla bu günlere intikal eden kurtuluş kaynağına yönelen ve hala zihinleri meşgul eden saldırıların mahiyeti ve kaynağı gösterilmeli, mukayeseler yoluyla, insanlığın ve insanlarımızın kurtuluşu için, İslâm'a temiz bir inançla bağlanmaları için, bir davet olmalıydı. Bunu yapmaya çalıştık.

Dileriz ki, bu hizmetimizde başarılı olalım ve İslâm'a susamış insanlarımıza, İslâm ilimlerinin bu hazinesinden istifade etme imkânını sağlayabilelim. Gönüllerde ve fikirlerde İslâm için sevgi tohumları ekebildiyse, İslâm'ın hayati önemini anlatabildiyse, inanç

hatalarından sakındırıp, Allah'ın razı olduğu inanç ve düşünceye götürebildiyse mutluyuz.

Bütün dikkatimizle çabaladık, titizlikle en ince teferruata kadar daldık ve hata etmemeye çalıştık. Ama kim hatadan salim olduğunu iddia edebilir!

Kitaba emeği geçenleri zikrederken, kardeşimiz Mehmet Çetin'e rahmet vesilesi olur umuduyla, onun, isteğimiz üzere sözlük kısmını hazırladığını ve kitabı itina ile daktilo ettiğini belirtiyoruz.

Sayısız hamd ve sena Allah'a, salât ve selâm Resulü'nedir.

BAYRAK YAYINLARI

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi, AKAİD, İslâm dininin temelidir. Mutluluğa giriş, kurtuluşa ermek için zaruri şart, diliyle şahadet kelimesini söylemek, kalbiyle de söylediklerini doğrulamaktır. Fakir-zengin, genç-ihtiyar, âlim-ümmî, sağlıklı-hasta, bütün akıl sahipleri için, dünyada İslâm dairesine girmenin, âhirette cehennem azabından kurtuluşun ilk ve vazgeçilmez şartı bu mübarek hakikati dil ile söylemek, kalp ile ikrar etmek demektir. Bu ilk temel hakikat üzerine, bu hakikatten çıkan iman konusunun ayrıntıları da iman edilmesi gerekli hakikatlerin silsilesini oluşturur ve bir bütün halinde AKAİD'i meydana getirir.

İslâm bizi iman etmeye, güzel amellerde bulunmaya ve güzel ahlâka çağırıyor. Güzel ameller -ameli saliha- güzel ahlâk, hakikatçi düşünce, mutlu bir yaşayış ancak salih bir îmana dayanır. Çünkü böyle bir imana dayanmayan eylemin, ahlâkın, düşünce veya düzenin kıymeti ve faydası bulunmaz.

Zamanımızda dikkatli bir araştırma, ülkemizi ve İslâm âlemini etkisi altına alan moda düşünce tarzlarının, ahlâk sistemlerinin, ekonomi ve sosyal sistemlerinin vb. dayandığı temellerin gayri insanî, gayri ahlâkî oldukları gibi, İslâm imanı ve bakış tarzı ile de kavga halinde olduğunu ortaya çıkarır.

Ülkenin bir buçuk asırdan beri yaşadığı kimlik bunalımı, medeniyetler kavgası, medeniyetimizin kendi kültür kökleri ile kopan, unutulan bağları tesis etmek son derece hayatî hale getiriyor. Bu yüzden itikadda mezhebimiz İmam Matûrîdî hazretlerinin öğrencisi Ömer Nesefî'nin İslâm imanını özet halinde veren bu kitabı yayınlayarak çok önemli bir görevi yerine getirdiğimiz inancındayız.

Ayrıca eser, Teftazanî'nin açıklamalarıyla zenginleştirilmiş, çoğu problemlere AKAİD ilmi açısından cevaplar verilmiştir. AKAİD alanında, İslâm kültürünün diğer alanlarında öz klasiklerimizin Türk kültürüne kazandırılma çalışmalarında ilklerden olmuş ve benzeri yayınların müjdecisi olmuştur. Eseri, Müslüman Türk milletine, millî rönesansın oluşmasında katkıda bulunması dileğiyle sunuyoruz.

BAYRAK YAYINLARI

TAKDİM

İnsanları şahsiyet halinde birleştiren sosyal gerçeklerden birisi, millet gerçeğidir. Millet ise biyolojik bir gerçek oluşundan ötede, bir ideolojik birliktir. Millet gerçeğinin maddî bünyesi ve ideolojik yapısı, millet vakıasının iki görünüşünden ibarettir. Bir milletin, tarihin karanlığına gömülmesi ve hayat sahnesinden çekilmesi, ideolojik yapının bozulması ile başlar ve tedbirleri alınmazsa, kesin bir yok oluşla sonuçlanır. Tarihin klasik tasnifi kabul edilecek olursa, ilk çağlarda yaşamış kavimlerden hemen hiç biri -biri müstesna- zamanımıza kadar gelebilmiş değildir. Etiler'in, bir devirler yaşadığını, sadece tarih kitaplarından ve bıraktıkları eserlerden anlıyoruz. Bu milletler, önce insanları millî şahsiyetleri etrafında toplayan, gözle görülmez ve fakat akıl için zaruri hayat temellerini terk etmiş ve yok oluşa giden karanlık yola yönelmişlerdir.

İşte, insanları bir şahsiyet haline getiren ideallerin fışkırdığı hayat pınarı kurursa; millet hayatı yavaş yavaş kaybolur, yerinde başka biçimde bir cemiyet ortaya çıkar.

Şu halde, milletlerin hayat özü, millî kültürdür. Ve düşmanların uzun vadeli çalışmalarla yıkmağa uğraşacağı temel, bu temeldir, yani kültürdür. Zira insanlar hareketlerinde, ilişkilerinde, şuurlarının ve şuur ötesinin tesiri altındadırlar.

İnsan şuurunu tesiri altında tutan değerler ise ferdin bağlı bulunduğu cemiyetin tarihi, ananesi, duygusu ve inançlarının tümünden ibarettir. İnsanları ve cemiyetleri yok oluşa sürüklemenin tesirli yolu, milletlerin hayat özü olan ideolojinin fışkırdığı millî kültür pınarını kurutmaktan ibarettir.

Millî varlığımızı yok etmek isteyen düşman güçlerin bu sinsi savaşına ancak; milli kültürü yücelterek, yaşatarak ve zenginleştirerek cevap verebiliriz. İşte bu gayeyle, milletimizin kültürünü korumak, zenginleştirmek ve yüceltmek hareketine, "İslâm İnancının Temelleri" diyebileceğimiz, millî kültürün ana kaynaklarından birisi ile başlıyoruz. Bu "Akaid"dir.

Milletimizin siyasî, ahlâkî, iktisadî ve askerî bütün problemlerini iyice bilmek; milletimizin ve milletlerin inanç, düşünce ve hareket temelleri hakkında açık bir fikir edinmekle mümkündür.

Asrımızda bir aydının, Japon sanatından, Hint felsefesinden bahis açma mecburiyeti(!) yanında, kendi öz kültürüyle pek alakadar olmayışı, ne derin bir kültür buhranına düştüğümüzü göstermez mi?

Millî kültür serisine; Türk milletinin, uğrunda dereler gibi kanını akıttığı mukaddes dinimizin temeli olan "Akaid" ile başlıyoruz. Millî kültürün ana mefhumları, "Millî Kültür Serisi" adı altında nakledilecektir.

OTAĞ YAYINEVİ

1971

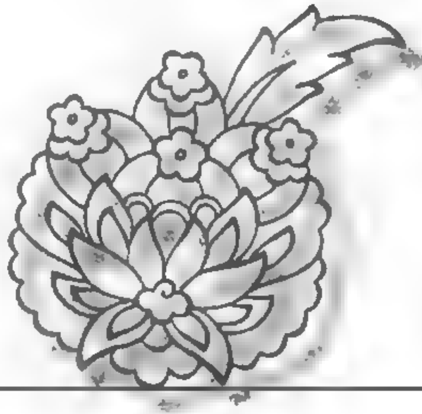
BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

"Âlemlerin Rabbi, Rahman, Rahim, Din Günü'nün sahibi ve mutasarrıfı olan Allah'a hamd olsun. (Ey Rabbimiz) Yalnız sana ibadet ederiz, yalnız senden yardım isteriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine, sapıklarınkine değil."

Yaratılmışların en hayırlısı, Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (S.A.V.), âline, ashabına, zevcelerine, zürriyetine ve bütün ehl-i beytine de salât ve selâm olsun.

GİRİŞ

Kitabın Yayınlanma Sebebi

KİTABIN YAYINLANMA SEBEBİ

Saygı değer okuyucumuz, size sunulan bu kitapla, yayınevimiz sadece İslâmî bir hizmet yapmış olmuyor, aynı zamanda sosyal ve ferdî bir faydayı da sağlıyor.

İslâm dininin inanç temellerini bütün açıklığı ile ortaya koyan bu İslâm klasiğinin dinî, ilmî ve tarihî kıymeti üzerinde durmaya bile gerek yok. Hemen hemen İslâm eğitim - öğretim ocaklarında okunan en hatırı sayılır, en uzun ömürlü İslâm klasikleri arasında yer almıştır, elinizdeki kitap.

Diğer taraftan **Akaid,** bir insanın neye inanması gerektiğini bildiriyor. Düşüncenin ışığı zihnini aydınlatan her insanın mukadder sonucu, **"Ben neyim?", "Ben nereden geliyorum?", "Nereye gideceğim?"** sorusudur. Bu soruları bir tek konu altında toplamak mümkündür, herhalde. Zaman ve dünya içinde insanın yerini araması... Bu, insanın tek hayati sorusu ve konusu...

İslâm'ın asırlar ötesinden gelen ve bütün insanlığa sunulan saadet verici daveti, dünya ve ahiret saadetini bir kelimede özetlemiştir: Müslüman ol!

İşte bu kitabın yerine getirmeye çalıştığı görev budur. Ayrıca kitabın konusu olan **Akaid** bize sadece şahsi bir fayda sağlamaz. Kültür sosyolojisinin bugün ortaya koyduğu gerçek, her toplumun dayandığı kültür temellerinin en son tahlilde, büyük çapta, benimsenmiş dinî değerlerden ibaret olduğudur.

Küçük bir örnek verelim. Batı medeniyeti ve toplumunun te-

mellerini teşkil eden Kitab-ı Mukaddes, Roma Hukuk anlayışı ve Yunan Felsefesi üçlüsünden birini kaldıracak olursak, ne Batı medeniyeti ne de Batı toplumunun varlığından bahsetmek imkânı kalmaz.

Müslüman milletler için de aynı kural geçerlidir. İslâm inancını, kültür değerlerini ve müesseselerini toplum dışı hale getirdiğimiz zaman; hedefsiz, nizamsız, bütünlükten uzak bir yığın kalacaktır.

Bir toplumda, dinî değerlerin itibar kazanması, unutulması, dejenerasyonu veya hakim bir değer haline gelmesi toplum içi ve toplum dışı etkileşimlerin sonucu olarak ortaya çıkar.

Ancak, bu gün asla inkâr edilemeyecek bir gerçek vardır. O da, toplumumuzdaki kriz belirtilerinin başında gelen dinî değerlerin dejenerasyonu ve çürütülmesi olayı. Birkaç asırdan beri sosyal ve kültürel baskısını hissettiğimiz Batı toplumlarının menfi etkisinin başlıca sebep durumunda bulunduğudur.

Denilebilir ki, şu birkaç asır boyunca, zaman zaman şiddetlenerek esen Batı kültür fırtınası, toplumumuzda hakikaten büyük yaralar açmıştır. Belki de kültür planındaki zayiatımız, askerî, siyasî, ekonomik ve teknik alandaki zayiatımızdan fazla olmuştur...

Şu günlerde, Türkiye kendini kurtarma çabasındadır. Zihinlerde, gönüllerde meydana gelen sarsıntıya son vermek, millî kültür hamlemizin ilk hedefi olmaktadır.

İşte bu kültür uyanış ve hamlesinde, **"Akaid"** gibi klasiklerimiz, bizlere şaşmaz ölçüleri, doğruları ve gerçekleri gösterecektir.

İSLÂM'I TANIMAK BİR İHTİYAÇTIR

Türkler, tarih boyunca, İslâm'ın gücü olmuşlardır. İslâmiyet Türklerin kabiliyetlerini en yüksek seviyeye çıkartmıştır. İslâmiyet Türklerin kurtuluşları için daima bir hayat ideolojisi olmuştur.

Bu ideolojiden mahrum olan Türk boyları, Türklüklerini kaybetmişlerdir. Bulgarların, Macarların ve Finlerin bugünkü durumu, bu hükmün doğruluğuna şahadet eder.

Gerçek bir milletsever için İslâmiyet, millet hayatının vazgeçilmez temelidir.

Bin dört yüz seneden beri, milyonlarca insanın gayesi olmuş ve zamanımızda dünyanın dörtte birini tesir sahasında tutmakta olan İslâm'ı bilmekten, kimse müstağni kalamaz.

Bugün İslâm'ı tetkik ve bilmek, milletini seven herkes için bir mecburiyet olmuştur.

AKİDE'NİN EHEMMİYETİ

"Akide"; insanın inanması gereken şeylerin tümüdür. İslâm kültür ve medeniyetinin temelleri işte bu akideye dayanır.

Akîde, kâinat ve hayat hakkındaki bilginin temelidir. İslâm kültürü ve hayat şekilleri İslâm akîdesinin mahsulleridir.

Yıkılmak istenen İslâm medeniyetinin, önce akidesi sarsılmış ve buna bağlı olarak da hayat telâkkisi ve medeniyeti tahribe uğratılmıştır.

"Akaid" ise; kelime olarak, akidenin çoğulu olup **"akîdeler"** manasına gelir. Fakat İslâm ıstılahında, İslâmî bir ilmin özel ismi olarak kullanılır ve **"İslâm Akaidi"** veya **"Akaid İlmi"** denilir.

YABANCI KÜLTÜR ETKİLERİ KARŞISINDA İSLÂM AKAİDİ

İslâm'da, ilk defa sapık **"Kaderiyye Mezhebi"**ni Mabed İbnü Halidi'l-Cühenî başlatmıştır. Makrizî'ye göre; bu sapık mezhebi Mabed'e öğretip kabul ettiren, İranlı Ebu Yunus Sensuye'dir.

Allah (C.C.)'ın sıfatlarını inkâr eden ilk şahıs da, Ca'd İbnü Dirhem'dir. İlk defa, **"Kur'an Mahlûktur"** iddiasını ortaya atan, **"Kelâm sıfatı, Allah (C.C.) ile kaim değildir ve Allah (C.C), bir vech ile görülmez"** diyen, Mirac'ı da inkâr eden şahıs budur.

Ca'd, son Emevî halifesi Mervan'ın hocasıdır. İbnü Asakir'e göre; Ca'd bu sapık akîdeleri (inançları, düşünceleri) Beyan İbnü Sem'an'dan almıştır. Beyan, Gulat-ı Şia (Müfrit Şiiler)'dandır. Hulûl'e ve İbahiyye'ye inanır. Daha sonra Peygamberlik iddia etmiştir. Fikirlerini, damadı Taalût'dan; Taalût da bu akîdeleri (inanışları), Peygamber (S.A.V.)'e sihir yapan Yemenli bir Yahudi olan Lebid'den almıştır.

İstitâat (kula verilen güç) ve insanın hürriyeti meselelerinde Geylân-ı Dımeşkî, Şam'da faaliyette bulundu. Bu da Mabed'in sapık mezhebi, Kaderiyyeciliği ilerletti. **"Kader, hayır ve şer, hepsi kulun eseridir"** derdi.

Allah'a (C.C.) gerek zatî, gerekse fiilî sıfatlar isnadının tevhit (birliğine inanma) düşüncesini bozacağı iddiasını genişletip **"her şeyin faili Allah (C.C.)'tır ve fiiller zatının eseridir"** diyerek insanın istemesini, dilemesini kabul etmeme ile **"Cebr Mezhebi"**ni ılk kuran da **Cehm İbnü Safvan'dır**

İbnü Kesir, **"Cehm'in Tirmizli, Semerkantlı hatta Hazarlı olduğunu yazanlar da vardır"** der.

İbnü'n Nedim ise, Hazarların İbranice yazı kullandıklarını söyler. Bizans'ta sekizinci asırda yapılan baskılar dolayısıyla Yahudiler, Hazar ülkesine sığınmışlar ve böylece hakan ile etrafı Musevîliği kabul etmiştir. Ve Hazarlar, Müslümanlara karşı Yahudileri himaye etmişlerdir.

Cehm'in, muhtemelen Hazarlı olması ve yukarıda söylendiği gibi, Hazarların Yahudi kültürünün tesirinde kalmaları ve Cebriyye'nin esaslarının gayri İslâmî oluşu hususları üzerinde ibretle düşünülmeye değer.

Mücessime ve Kerramiyye'nin esaslarını hazırlayan ise, Cehm ile devamlı fikir alış verişi yapan Mukatil İbnü Süleyman'dır.

Vasıl İbnü Ata ile eniştesi Amr İbnü Ubeyd, Hasan Basrî'den ayrılıp; **"Küfür ile iman ve Cennet ile Cehennem arasında bir menzile bulunduğu"**nu ileri sürerek Mütezile Mezhebini meydana getirmişlerdir.

Vasıl İbnü Ata, Medine'de doğup Basra'ya yerleşmiş ve "itizal" kelimesi, ilk defa bunun hakkında kullanılmıştır.

Amr İbnü Ubeyd'in dedesi Rebap ise, Hint büyüklerindendi. Bir rivayete göre; dedesinin adı Süban, diğer rivayete göre Keysan'dır. Sahabeye sövenlerdendir. Tebbet Suresi'ni inkar eder.

Mütezile'nin faaliyeti, devlet tarafından korunmuş ve Abbasi halifesi Me'mun zamanında, her taraftan insanlar ve kitaplar getirtilerek **"Beytü'l-Hikme"** (Bilgi Okulu) kurulmuştur. Bu kuruluş, Mütezile görüşlerini daha da geliştirmiş ve sistemleştirmiştir.

Bu okulun kaynağı incelendiğinde görülür ki:

Meşhur Katolik rahibi Timotheos, Hristiyan misyonerlerinin faaliyeti esnasında Çin'e kadar gitmiş, sonra kendi isteği ile Abbasi halifelerinin yanında kalmış, ondan sonra da, kendini çok canlı felsefî incelemelere vermiştir.

Sekizinci asrın ikinci yarısında ise, eski İran tıp mektebi olan "Gonde Şapur" okulu büyük bir şöhret kazandı.

Bu medrese, beşinci asırda hükümdar Hüsrev Enuşirevan zamanında, Hristiyan âlimlerinin hücumu ile ilk defa canlı ve hareketli bir devir yaşamıştı.

Bu sefer, bu ilim muhitine Süryanî, İranlı ve Yunanlı âlimler geliyor ve bu vasıta ile Hindistan'la temas ediyorlardı.

Emevî halifeleri zamanında **"Gönde Şapur"** yüksek medresesinin o kadar kuvvetli bir faaliyeti vardı ki; başka hiçbir tıp medresesinin meydana çıkmasına imkân ve lüzum kalmamış ve yalnız oradan bazı hekimler tek başlarına Arabistan ve Suriye'ye kadar gitmişlerdi.

İlk defa, birinci Abbasi halifeleri devrinde onlar, merkezlerini Bağdat'a naklettikleri zaman bu mektep, bütün İslâm âleminde çok fazla ilgi uyandırdı.

II. Halife El-Mansur, 765 senesinde "Gönde Şapur" hastanesinin başhekimi olan Gewargis bar Bohtişo (Corces bar Bahtişu) ile tanıştı, onu Bağdat'a davet etti. Bahtişu ailesi, Bağdat'ta üç asır kadar kaldı. Halifeler, kendi hekimliklerini ve özel kâtipliklerini bunlara bıraktılar.

"Gönde Şapur" mektebinde bu aileden başka, tıp ve felsefe ile ilgilenen ve tercümanlık yapan daha pek çok aile vardır. Bunlardan iyi tanıdığımız, dokuzuncu asır başlarında Bağdat'a göç etmiş olan Johana bar Masavih olup orada bir hastahane kurmuş ve halife Me'mun'un emriyle bir de çevirmenler (tercüme) okulu olan "Beytü'l-Hikme "yi kurmuştur.

Halife Mütevekkil, bu mektebi ıslah etmiş, yenileştirmiş ve Huneyn'i onun başkanlığına (müdürlüğüne) atamıştır.

İşte bu okul, o devirde, yabancı kültür istilasının da merkezi oldu. Yunanca, Hintçe ve İbranice'den, inancı, düşünceyi yıpra-

tıcı ne kadar eser varsa tercüme edildi. Bunların tesiriyle de Mûtezile, Mürcie, Kaderiyye, İbrahiyye, Batıniyye gibi sapık görüşler kuvvetlendi ve yayıldı.

İşte, bu yabancı kültürlerin İslâm'ı yıkma gayretleri karşısında, İslâm'ın tertemiz inanç temellerini ortaya koymak lüzumu hissedilmiş ve **AKAİD İLMİ** doğmuştur.

AKAİD İLMİNİN İLK TEMSİLCİLERİ

İMAM AZAM EBU HANİFE

Ebu Hanife Nu'man İbnü Sabit, H. 80 (M. 699) senesinde Küfe'de doğmuş; tahsilini Medine, Basra ve Küfe'de Ebu Amr Amir Eş-Şa'bî (720) ve sonra Hammad İbnü Süleyman'ın (737) yanlarında yapmıştır.

Fıkıh ilminden evvel kendini akaid konularına ve kelâm mücadelelerine vermiş, kelam atışmalarında üstün gelmiştir.

Kendi ifadesine göre, yirmi defadan fazla Basra'ya gidip gelmiş, orada Haricîlerin İbadiyye, Sufriyye ve diğer şubelerine bağlı sapıklarla ve Haşeviyye temsilcileriyle tartışmalarda bulunmuştur.

Ebu Hanîfe, Fıkıh'ta; ibadet, muamelat, hukuk ve ceza sistemlerinde Hanefîlerin imamıdır. Amelde mezhep sahibi dört büyük imamdan birincisidir ve bu yüzden **"İmam Azam"** unvanını (lakabını) almıştır.

Ebu Hanife Akaid'de de Ehl-i Sünnet'in ilk imamıdır. Sonraki akaid âlimlerinden pek çoğu, akaidde mezhep sahibi olan İmam Matûrîdî ve İmam Tahavî dahi onun arkasından gitmişlerdir.

Mâveraünnehir uleması ve bunlardan bilhassa Ebu Mansur Matûrîdî, onun akaid'deki yolunu daha ilerletmiş ve yaymışlardır. Matûrîdî, onun koyduğu esasları ve İslâm'ı koruma usulünü (metodunu) sistemleştirmiş olduğu için Hanefîlere, itikatta **"Matûrîdî"** denilmektedir.

İmam Azam, bütün içtihatlarında, görüşlerinde çok dikkatli ve keskin görüş sahibidir. Delillerinde, ekseriya kitab (Kur'an-ı Kerim)'a dayanır.

İslâm âleminde, yukarıda temas edilen, sapık fikirlerin ileri sürüldüğü sıradadır ki, Ebu Hanîfe, bütün bu muhtelif mezhep temsilcilerine karşı Ehl-i Sünnet'i savunma ve bilhassa Kaderiyye ve Cehmiyye'yi tanımama ve İslâm Akaidi'nin esaslarını ilan ve izah için **"El-Fıkhu'l-Ekber"** adlı eserini yazmıştır. Onun, akaid konusunda güttüğü yolu en iyi gösteren eseri, bu Fıkh-ı Ekber risalesidir.

Yine; **"İstitâat** (insan gücü), **insanın fiili ile beraberdir"** fikrini savunmak, hayır ve şer, kaza ve kader problemlerini açıklamak için **"El-Fıkhu'l-Ebsat"** risalesini; iman ve küfür, irca (eski duruma getirme) ve vaîd (söz verme) problemlerini izah için **"Osman-ı Bustîye"** risalesini; akaid ve feraizi sınırlarıyla açıklayan **"Vasiyet-i Nükirrû"** risalesini ve halk arasında çıkan çeşitli konular hakkında Ehl-i Sünnet inancını göstermek için de, soru cevap şeklinde **"El-Âlim ve'l-Müteallim"** risalesini yazmıştır.

Ebu Hanife, İslâm kaidelerine sımsıkı bağlı görüş ve düşünceleri sebebiyle İslâm düşmanlarının hücumuna uğramıştır. Bu hücumlar karşısında o, sadece İslâm'ın kaidelerine samimiyetle bağlı kalmış ve din düşmanlarıyla Allah (C.C.)'ın hoşnutluğuna uygun bir mücadele yapmıştır.

İnsanları Hakka davet eden büyük mücahitler, önce çevrelerinin anlayışsızlığına, sonra Hak ve din düşmanlarının fikrî ve fiilî saldırılarına uğrarlar. Hakkı yerleştirme vazifesi olan devletin de Hak düşmanları tarafından ele geçirildiği hallerde devlet, zulmün bir aleti olur. Tarihte bunun sayısız örnekleri vardır.

İmam Azam Ebu Hanife de, dini uğrunda, eziyetlerin en şiddetlisine uğramıştır.

Allah (C.C.) ondan razı olsun.

EBU MANSUR MATÛRİDÎ

Muhteşem İslâm binasının temellerine her türlü saldırının yapıldığı bir devirde İslâm'ı Allah (C.C.)'ın emrettiği şekilde ilan ve izah eden seçkin ve çok çalışkan âlimlerdendir.

İmam Mâtürîdî'nin çalışmaları, İslam'a yabancı, Allah'ın varlığını inkâra uygun düşecek şekildeki görüşlerin dine sokulmak istendiği bir devirde olmuştur. İslâm'a karşı kâfirlerin taarruzları çeşitli şekillerde olmuştur. İslâm hayat düzeninin ve görüşlerinin

temelini teşkil eden İslâm Akidesi, her devirde kâfirlerin taarruzuna uğramıştır. Bu taarruzlar, kendilerini ilmî, ahlâkî, felsefi, mistik perdeler arkasına saklamışlardır. Fakat tarih boyunca bu taarruzların gayesi, sadece, İslâmiyet'i yok etmek olmuştur. Müslümanlar arasında ayrılmalara sebep olan bozuk inanç toplulukları da, kâfirlerin psikolojik ve kültürel saldırılarının bir şeklidir.

İmam Mâtürîdî'nin çalışmaları ve eserleri, bu saldırıların tam bir cevabıdır.

İmam Mâtürîdî, Semerkant'ta Mâtürîd denilen bir mahallede dünyaya gelmiş, H. 333 (M. 944) tarihinde yine Semerkant'ta vefat etmiştir.

Hocaları; Ebu Bekr Ahmed el-Cürcanî, Ebu Nasr el-İyaz'dır.

İlmindeki genişlik ve kudretle, İlm-i Tevhid'deki yetenek ve iyi ahlakıyla üstün duruma gelmiş, sivrilmiş, bütün Ehl-i Sünnet'in güvenini kazanmış ve **"İmamü'l-Mütekellimin"** (Kelamcıların İmamı) ünvanını (payesini) hakkıyla almıştır.

Allah (C.C.) ondan razı olsun.

ÖMER NESEFÎ

Akaid'de, İmam Mâtürîdî'nin yolunu takip edenlerin en meşhurlarından birisi, İbnü Muhammed Ebu Hafs Necmüddin Ömer en-Nesefî'dir. Ömer Nesefî, Hicrî 461 yılında Nesef'te doğmuş, 537 yılında Semerkant'ta vefat etmiştir.

Ömer Nesefî, çok meşhur bir Hanefî fıkıh âlimidir. Tefsir, hadis, kelâm, fıkıh, usulü fıkıh, belagat ve tarih ilimlerinde büyük bir ihtisası vardı. Fıkıh ilmini Ebu'l Yüsr Muhammed Pezdevî'den okumuştur. Öğrendiklerinin çokluğundan ve ilminin her tarafa yayılmasından dolayı, Ömer Nesefî'ye, **"Müfti's Sekaleyn"** (ins ve Cinnin Müftisi) unvanı (payesi) verilmiştir.

Rivayete göre, yüze yakın eseri vardır. Eserlerinden bazıları şunlardır: **"Et-Teysîr fi't-Tefsir"**, **"El-Manzume"**; hadise ve fıkıha dairdir. **"Kitabü'l-Mevâkit"**, **"Tılbetü't-Talebe"**; fıkıh ıstılahlarına dairdir. **"Tarih-u Buhara"**, **"Kitabü'l-Kand fi ulemâi Semerkand"** ve yirmi ciltlik **"El-İş'âr bi'l-Muhtari mine'l -Eş'âr"**.

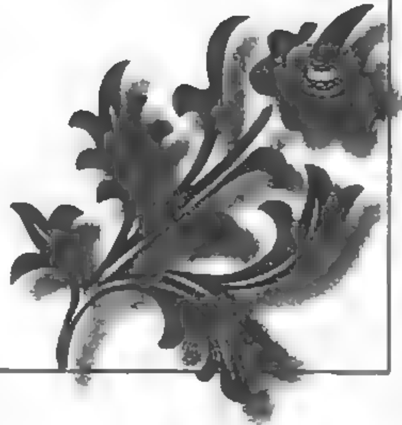
Eserlerinin en meşhurlarından birisi de "Akaid" risalesidir. Bu eser, İslâm kültür müesseselerinin seçilmiş bir metni olmuştur.

Osmanlı medreselerinde ve İslâm âleminin çeşitli yerlerinde ders kitabı olarak okutulmuş, gerçek bir İslâm klasiğidir. Halen El-Ezher Üniversitesi'nde **"İlme Kelâm"** kitabı olarak okutulmaktadır.

İncelememizin esasını, Ömer Nesefî'nin bu **"Akaid"** risalesi oluşturmaktadır. Risale, yeni bir düzene konulmuş, Nesefî'nin risalesinden alınan kısımlar **"italik"** harflerle yazılarak diğer şerh ve izahlardan ayrılmıştır. Teftazânî'nin şerhinden de kısmen faydalanılmakla beraber, çoğu şerh ve izahlar, İslâm kültürünün diğer güvenilir kaynaklarına müracaat edilerek yeniden yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İslâm'ın Varlık Anlayışı

İSLAM'DA KÂİNAT GERÇEĞİ

"İslâm'a göre, eşyanın varlığı bir realitedir. Ve ilim, bu eşyanın realitesine nüfuz eder."

Bu hüküm, beşer aklını daima meşgul eden şu iki ana meseleyi hallediyor:

A. Dünya ve eşya gerçekten var mıdır?

B. Dünya ve eşya gerçeği insan tarafından bilinebilir mi?

DÜNYA VE EŞYA GERÇEK Mİ?

İçinde yaşadığımız şu dünya ve eşya gerçekten var mıdır? Kâinatın varlığı bir hakikat midir? Dinin temel inancı olan, **"Allah'ın varlığı"** prensibi, gaibe (görünmeyene) inanış demektir. İnancımız; **"Gözümüzle görmediğimiz gerçeklerin varlığını kabul"** esasına dayanmaktadır. Allah, melek, ahiret inançları, gözle görülmeyen gerçeklerin kabulü demektir. Bu inanç; maddeyi, kâinatı ve hayatı normal olarak inceleyen insanın kabulüdür.

Kur'an'da bunun misallerini görürüz. Hz. İbrahim'in; güneşin, ayın ve yıldızların hareketlerine bakıp, her birinin gözden kaybolduğunu görünce; solan, kaybolan ve sonu olan şeylerin yaratıcı olmayıp, yaratık olduklarına akıl erdirmesi ve ezelî, ebedî, kâinatın yaratıcısı olan Allah'a iman etmesi, kâinat gerçeğinden imana vasıl oluşun açık örneğidir. İslâm'ın tavsiye ettiği iman; kâinat varlığının incelenmesi ve gözlenmesi sonucunda fertte hâsıl olan imandır.

"Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar şeyleri denizde akıt(ıp taşıy)an o gemilerde, Allah'ın yukarıdan indirip onunla yeryüzünü, ölümünden sonra dirilttiği suda, deprenen her hayvanı orada üretip yaymasında, gökle yer arasında (Hakkın emrine) boyun eğmiş olan rüzgârları ve bulutları evirip çevirmesinde, aklı ile düşünen bir kavim için nice ayet (ve alâmet) ler vardır."[1]

"De ki: 'Göklerde ve yerde neler var, bakın.' (Fakat) bunca ayetler (İbretler), inzarlar, iman etmeyecekler güruhuna fayda vermez."[2]

KÂİNAT VE TÂBİ OLDUĞU NİZAM

Gözlenen ve gözlenmeyen kısımları ile kâinatın varlığı, bir nizam içinde devam eder. İnsan, ilk bakışta, etrafını çevreleyen canlı varlık ve madde dünyasında bazı tespitlerde bulunur. Güneş, güneş sisteminin kuruluşundan beri aynı hareketi tekrar etmektedir. Daima gündüzleri geceler takip etmekte ve bu hal aksamadan devam etmektedir. Mevsimler, aynı intizam içinde birbirlerini kovalamaktadır. Her mevsim, kendine özel şartları da beraberinde getirmektedir.

Kâinat ve insan, değişmeyen bir kanuna tabidirler ki, bu kanun; **"yaratılma, devam etme ve yok olma "** kanunudur.

Canlı varlıklardan insan; ideolojik bir yapıya da sahip olduğu için, biyolojik hayatının bitmesine rağmen yeni bir hayatın adayıdır. Bu hayat, biyolojik hayatın devamı esnasında yapılan davranışların tam bir muhakemesinin yapılmasından sonra kesin şeklini alır.

Şu halde, madde ve canlı varlık - İnsan biyolojik yapısı dâhil yaratılma, devam etme ve yok edilme geçitlerinden geçer. Maddenin ve canlı varlığın uyduğu ilk kanun budur.

Ayrıca insan, canlı varlık ve madde âleminde de bir düzen görür. Gece, gündüzü takip etmektedir. Mevsimler birbirini kovalamaktadır. Dünya ve güneşin kendilerine mahsus hareketleri durmaksızın devam etmektedir. Canlı varlık için hayat bitince, canlının organizmasını teşkil eden varlıktan cansız varlık doğmaktadır. Madde ise, ilmin izah edemediği bir şekilde, canlı varlığın dokusunu teşkil etmektedir. Böylece, canlı varlıktan madde-

---

1 El - Bakara Suresi, ayet 146

2 Yunus Suresi, ayet 101

ye, maddeden canlı varlığa gidiş dönüşler, tam bir düzen içinde tekrarlanıp durmaktadır.

Canlı varlığın ve maddenin hayatında tam bir ahenk görülmektedir. Madde ve canlı varlık, hareketlerinde tam bir düzen, ahenk göstermektedir. Gündüz ve gece; dünyanın, kendi etrafında dönüşünün neticesi olarak meydana gelmektedir. Mevsimler, dünyanın, güneş etrafında dönmesinin sonucu olmaktadır. Dünya binlerce seneden beri güneşe düzenli bir şekilde yaklaşıyor ve uzaklaşıyor; güneş sistemini meydana getiren diğer gezegenler de aynı hareketleri yapıyorlar. Kendilerinin ve sistemlerinin merkezi etrafında dönüyorlar. Bu dönüşler, bazı küreler üzerinde yaşayan canlılarda hayatî tesirler meydana getiriyor.

Özetle; kâinatta gezegenlerin hareketi, canlı varlığın maddeye; maddenin canlı varlığa dönüşmesi, kâinatın büyük bir intizam içinde hareket ettiğini gösterir.

KÂİNAT HAKKINDA YANLIŞ ANLAYIŞLAR

İmana ulaşma, hayat ve kâinat gerçeği incelemeye bağlıdır. Eğer **"kâinat bir gerçek değildir"** denirse; imana vasıl oluşun birinci ve temel basamağı kaybolur. Görünen gerçeği kabul etmeyen düşünüş, gözle görülmeyen gerçeği kabul edemez. İlmin konusu olan eşya inkâr edilirse, ilim inkâr edilir; ilim inkâr edilince de iman yıkılır.

Eşya gerçeğinin inkârı, Yunan Felsefesi'nde temellerini bulur:

Heraklit, eşyanın varlık şeklinde göz önüne getirilmesini yanlış addeder. Zenon'a göre ise, hiçbir şey yoktur. Eşya gerçeğinin inkârı, eski Yunan'dan zamanımıza kadar gelmiştir.

İNSAN EŞYA GERÇEĞİNİ BİLEBİLİR Mİ?

İnsanlığın aklını meşgul eden ikinci mesele ise, eşya gerçeğinin insan tarafından bilinip bilinemeyeceğidir.

"Eşyanın var olduğunu veya mevcut olmadığını anlayamayız" diyenler, Septiklerdir. Bunlar, eşyanın mevcudiyetinin, insan tarafından idrak edilemeyeceğini iddia ederler. Bir kısmı, **"Eşyanın varlığı, insanın zihinde canlandırmasına bağlıdır"** derken; diğer kısmı, eşya gerçeğini ne doğrularlar ne de reddederler.

Dünya tarihinin başlangıcından beri, insanlar, kâinatı izaha girişmişlerdir.

Kâinatı rasyonel izahın ilk denemeleri, Yunan'da başlar. Hint, İran ve Mısır felsefi görüşleri, Yunan felsefî düşüncesine değişik nispette tesir eder ve Yunan'da bütün âlemi izah denemesi başlar. Yunan felsefesi, kâinatın izahında, bir **"İlk Sebep"** aramaya koyulur. Böylece, kâinatın ilk sebebi olarak "İde", **"Madde"**, **"İrade"** gibi kavramlar gösterilir. Bu durum, bütün felsefî münakaşaların temelini teşkil eder. Felsefe, kâinattan ayrı bir varlığa malik, kadir ve fail olan Allah telâkkisi'ni reddederek, kâinatı bir "ilk prensip"le izaha çalışır. Bu izah, monist (tekçi) bir karakter alınca, kâınatı fikir veya madde ile izahın gariplikferine düşülür.

Felsefe sahasındaki bütün kavgalar, bu noktada düğümlenir. Kâinatı bir sebebe dayandırma eğilimi felsefenin bütün ekollerinin tedavi kabul etmez hatasıdır. Kâinatın izahını sebebe dayandırma eğilimi materyalistler ve ruhçular arasında kavga haline gelir.

Ruhçu görüş, kâinatın maddi varlığını bir hayal olarak kabul eder. Görülen ve var olan kâinatı, İde'nin gölgesi diye vehmeder. Ruhçu görüş, gerçeği hayal olarak nitelendirir.

Sistemli ifadesini Platon'da bulan bu görüş Orta çağlarda **"Yeni Eflatunculuk"** şeklinde yaşar. On sekizinci asırdan zamanımıza kadar bazı filozoflarda, bu görüşü ihya gayreti görülür.

Aynı görüş, İslâm âleminde de ihtilâflara yol açan bir şekil alır. Ruhçu Panteizm, Batınî telâkkilerin kâinat görüşü şeklinde belirir. Yeni Eflâtuncu görüşler Farabî, İbn-i Sina, İbn-i Rüşd kanalıyla, Aristo'nun şerhleri ve Kabbala'nın tesirlerini içine alarak etkilerini artırır.

Bu telâkkiler, başka bir kanaldan da etkili olmakta devam ederler. Bu saha, mistisizmdir. Bazı mistiklere dayandırılan eserlerde, İdealist veya Materyalist Panteizm, en açık şeklini alır. Böylece, İslâmî bir maske altında saklanan felsefe telâkkileri, yıkıp bozmalarına devam ederler.

Bu yıkıp bozmaya karşı, İslâm âleminin çeşitli yerlerinde, devir devir tepkiler ortaya çıkar. İslâm'ın bulandırılmadan yaşanmasını sağlama gayesini güden bu akımlar "Ehl-i Sünnet" tepkileridir.

Kâinatın **"İde"** ile izahının karşısında, felsefe sahasında, materyalizm boy gösterir. Materyalizm, kâinatı yoktan var eden ilk sebebin, madde olduğu kanaatindedir. **"Madde, kendi kendine var olmaktadır"** derler. Bu ise açık bir hatadır.

Akıl, bir eserin, kendi dışında bir sebep neticesinde doğduğunu kabul eder. Bir netice, kendini doğuran bir sebebin mahsulü olabilir. Bir sebebin, kendi kendini doğurması mümkün değildir. Yani yağmur, kendiliğinden yağmaz. Güneş, kendiliğinden ışık vermez. Organizma kendiliğinden hareket etmez. Cisim, kendiliğinden harekete geçmez.

Fiziğin ilk prensiplerinden biri, bir cismin harekete geçmesi için, bu cisme dıştan bir kuvvetin tatbik edilmesi gerektiğidir. Kâınat ıse, çok küçük ve çok büyük parçacıkları ile, tam ahenkli bir hareket içindedir. Bu duruma göre; bir canlı varlığın veya maddenin hayatını temin eden hareket, kâinat manzumesinin dışında bir kuvvete zarurî olarak muhtaçtır. Bu kuvvet, madde veya onun türevleri olamaz. Zira madde, hareket için kendi dışında bir kuvvete muhtaçtır. Kuvvet konusunun, kuvvetin ilk kaynağı olması imkânsızdır.

Şu hale göre; hareket için kendi dışında bir kuvvete muhtaç olan madde, kâinatın ilk prensibi olamaz. Kâinat, kuvvetin tatbik edildiği ve tahrik edildiği muazzam bir makineye benzer. Kâinatı harekete geçiren ve onu bir arada tutan dışında bir kuvvete muhtaçtır.

Madde, ne kendini yaratmaya, ne de yok etmeye muktedir değildir. Maddenin, tahayyül ötesi küçük parçacıklarını bir arada tutan ve hareketlendiren kudrete, madde boyun eğmiştir.

Materyalistler, maddeyi tam bir tahlile tabi tutmadıklarından, onu kâinatın ilk sebebı zannettiler. Materyalizmin tarihi, şunu ispatlar: Materyalizm, ilmin değil; kuruntunun eseridir. Madde hakkında tam bir bilginin hâsıl olmasına imkân olmayan devirlerden beri materyalizm vardır. En basit gözlem ve deney usullerinin bilinebildiği ilk çağlarda materyalizm, hiçbir ilmî temele dayanmıyordu. Materyalizm, sadece, materyalist filozofların zihin çarpıklıklarının ve insan zaafının bir sonucu olarak mevcut olabildi.

Avrupa'da Hristiyanlığın kurduğu ve dayandığı ruhçuluk yıkılınca: ruhçuluğun ikiz ve negatif kardeşi olan materyalizm hortladı ve bir ilim kılığına girmeyi becerebildi.

İlimlerin metodu olan, kâinat ve hayat kanunları hakkında toplu ve sistemli bir fikir demek olan felsefede ruhçuluk yıkılınca; Avrupa'da başka bir sistem bulunmadığından, materyalizm liderliğe geçti. Böylece, ilimlerin metodu, hayat ve kâinatın izahı materyalistleşti.

İslâm dünyasında ise; saadet zamanının İslâm düşünce ve hayatı, uzun darbelerin sonunda kuvvetten düşmüştü. Hristiyan, Yahudi ve müşrik (Allah'a ortak koşan) kuvvetlerin, asırlardan beri yaptıkları dinî, fikrî ve askerî hücumların etkısiyle çökmeye başlayan İslâm düşüncesi, ilimlerde metot, kâinat ve hayatı izah, insanlığa fikrî ve manevî liderlik vasıflarında durgunluk ve hareketsizlik dönemine girmişti. Bu sebepten ne kendisini, ne Avrupa'yı, ne de dünyayı kurtarmak hizmetini üzerine alamayacak halde bulunuyordu.

Hâlbuki elde tahriften azade uzak bir kitap (Kur'an-ı Kerim) bulunuyordu. İnsanlığın kurtuluş yolunun tek orijini olan bu kitabın, yeniden hayatı yorumlaması bekleniyordu. Ne yazık ki, Osmanlı devlet teşkilâtı ile beraber bütün kültür müesseseleri, bunu başarabilecek takatten düşmüşlerdi.

Gaye yönünden açıklığını kaybeden tefekkürümüz, vasıtaları bakımından da eksikti. Kâinat ve hayatı izaha, kâinatın kuvvetlerini ulvî gayesine vasıta yapmaya yönelmesi gereken düşünce, hedefini kaybetmişti.

Ayrıca, soyut akılcılık, diğer ilim kaynak ve metotlarını tasfiye etmişti.

Bu şartlar altında, Osmanlı ideolojisinin, Avrupa'ya ve dünyaya rehberlik etmek imkânı kalmıyordu. Bunun neticesi olarak; kâinat ve hayatı izah ve onu zaptetmek ihtirası ile dolu Avrupa kuvvetleri tarafından yutulması mukadderdi. Çünkü Osmanlı ideolojisi çökmüştü.

Felsefenin kıskacı altında ruhçuluk ve maddecilik aşırılıkları arasında, dünya bocalamaktadır. Bu iki fikrin ortak hatası, kâinatı ilk sebebe döndürme gafletidir. Kâinatı yoktan var eden, onu devam ettiren ve yok edecek olan kudretin Allah olduğunu idrak etmemektir. Bütün bir dünyayı zindan haline getiren işte bu iki sakat akîdedir.

İşte, bu sapık felsefi görüşler karşısında İslâm bilgi esası eş-

yanın var ve onun var oluşunun insanlar için bedahet derecesinde (apaçık) bilinen bir husus olduğunu ifade ediyor.

İSLÂM'DA ÂLEM ANLAYIŞI

"Âlem, bütün kısımlarıyla sonradan yaratılmıştır. Âlem, yoktan var edilmiştir ve zamanı gelince yok olacaktır."

Kâinatın, kendi kendine var olduğuna inanmak, yani maddenin öncesiz ve sonrasız olarak var olduğuna inanmak, küfürdür. Eski Yunan ve zamanımız materyalistleri bu düşüncededirler. Bu görüş, maddeye Allahlık sıfatlarını yakıştırmaktır.

Kâinatın ezelî ve ebedi bir varlık olduğunu iddia eden bu materyalist görüşler, hakikatle çatışma halindedir ve gerçek ilim tarafından yalanlanmaktadır.

İslâm'a göre; kâinat, ne sübjektif ide *(yani ferdin hayali)*; ne de objektif ide *(yani insandan önce mevcut olan ideler âlemi)* değildir. Kâinat, objektif olarak varolan, sınırlı bir varlıktır. İnsan beyninin icat ettiği bir varlık değildir. İnsandan evvel ve insandan bağımsız olarak vardır.

Kâinatta görülen sonsuz düzen ve uyum, ancak, sonsuz bir iradenin kudretiyle mümkündür. Kâinatın devamı için gerekli olan bu kudret, bir an verilmezse kâinat binası yıkılır. Azametle duran dağlar, taşlar, atılmış pamuk gibi olur. Güneş, ışığını veremez olur. Gökyüzü, kâğıt parçası gibi dürülür. Bu, kâinatın sonudur. Bu son, bizim bilemediğimiz bir zamanda kâinatın yaratıcısı olan Allah'ın kudretiyle gerçekleşecektir.

Şu halde; kâinat, Allah (C.C.) tarafından ve yoktan var edilmiştir. Yine, Allah (C.C.) tarafından tayin edilmiş bir vakte kadar devam edecektir. Zamanı gelince kâinat binası yıkılacaktır.

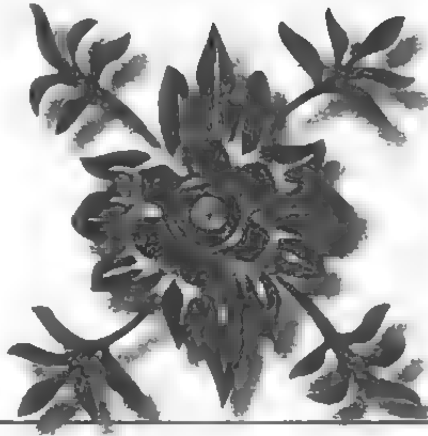
"O halde âlem âyan ve ârazdır.

Âyan; zatıyla kaım olan şeydir. Ya mürekkep olur ki, cisimdir. Yahut, cevher gibi, gayri mürekkep olur ki, bölünmez en küçük parçadır.

Âraz; renkler, (kımıldama, durma, birleşme ve ayrılmadan ibaret olan) kevnler, tadlar, kokular gibi kendi zatiyle kaim olmayan; cisimlerde ve cevherlerde sonradan olan şeydir."

İKİNCİ BÖLÜM

İslâm'ın Bilgi Görüşü

İSLAM'DA BİLGİ KAYNAKLARI

"Yaratıklar için ilim kaynakları üçtür:

1- Selim Hisler (Beş duyu); Bunlar; işitmek, görmek, koklamak, tatmak, dokunmaktır. Bu beş duyu, fonksiyonlarının icabettirdiği hissi duyarlar."

SELİM HİSLER

Hiss-i selim (doğruyu yanlıştan ayırma kabiliyeti), bilginin kaynaklarından biri olarak anılmıştır. Bu husus, **"İslâm Bilgi Esasları"**nın, tecrübe ve gözle görmeyi bir metot olarak kabul ettiğini gösterir. Bütün ilim dallarında, beş duyu vasıtasıyla kavranan gerçek, ilmin konusudur.

İnsanın ilk bilgi vasıtası, elbette duyu vasıtalarıdır. Kâinat ve hayatı bu vasıtalarla bilebiliriz. Ancak, duygu vasıtalarımızın duyarlığı, kâinatta normal yaşamımızı temin edecek şekilde ayarlanmıştır.

Gözlerimiz, muayyen dalga boyundaki ışık demetini alabilmekte ve dünya bize berrak haliyle görülmektedir. Eğer bu ayar bozulmuş olsaydı, meselâ enfraruj ışınlarını alabilseydik, dünya acayip bir bombelik içinde gözükecekti.

Kulağımız da, muayyen frekanstaki sesleri alabilir. Bu hududun alt ve üstündeki sesleri duyamayız.

Duyu vasıtalarımızdan olan cildimiz için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Beyaz ışığı vücudumuz hissedebilmekte, fakat kozmik şualar vücudu baştanbaşa geçtikleri halde onları hissedememekteyiz.

Misâlleri çoğaltmak mümkündür. Şu halde, duyu organlarımızın duyarlık derecesi sınırlıdır. Tıpkı bir makinenin taşıyabileceği yükün, bir telin geçirebileceği elektrik yükünün sınırlı olduğu gibi.

Buna göre, duyu organlarımızla alınabilecek bilgiler de sınırlı olacaktır.

AKIL

"2- Akıl: Akıl ile ilk bakışta hâsıl olan bilgi zarurî bilgidir. Bir şeyin tamamının, parçasından büyük olduğunu bilmek gibi.

Delillerle elde edilen ilim ise, iktisabîdir (kazanma)."

Akıl, insanı öteki canlı varlıklardan ayıran özelliklerin en önemlilerinden birisidir. Aklın mahiyetini bilemeyiz. Ancak, onun yaşayışımızdaki tesirlerini bilebiliriz. Bu bakımdan, aklın tarifi konusunda ihtilâflar vardır:

Filozoflara göre, **"Akıl latif bir cevherdir. Bilgilerimizin doğru veya yanlış oldukları, bu cevherle ayırt edilir."** Fakat bu tarif doğru değildir. Çünkü eğer akıl cevher olsa idi, onun kendi başına ve akıl sahibi olan insan mevcut olmadan da, var olması gerekirdi. Böyle bu durum ise, batıldır.

Bazıları da; **"Aklın manası ilimdir. Aralarında fark yoktur. Meselâ, 'şu şey biliniyor' demekle, 'şu şey akla uygundur' demek aynıdır"** demişlerdir.

Hakikatte, bu fikir de yanlıştır. Zira Allah (C.C.), ilim ile vasıflanabilir, ama Allah'a akıl sıfatı verilemez. Yani, Allah'a âlim denilebilir; fakat akıl denilemez. Bazı kereler aklın ilim manasında kullanılması genellendirilemez.

Bazı âlimler de, aklı şöyle tarif etmişlerdir:

"Akıl, insanda bulunması gerekli olan bir kuvvettir. İnsan bu kudretle eşyayı anlar. Kendisinde bu kuvvet mevcut olduğu için de, dinin emir ve yasaklarını yerine getirmek, insan üzerine bir vazife olur."

Şeyh Pezdevî, İmam Bakıllanî, Şemsü'l-Eimme ve bütün Eş'arî âlimlerinin, akıl hakkındaki görüşleri ise şudur:

Akıl bir nurdur. Bu nur ile hakikate varmanın yolu, din ve dünya meseleleri aydınlığa kavuşur. Göz, nasıl, görülen şeyleri ışık sayesinde anlayabiliyorsa; insanın kalbi de, aklın nuru ile anlar.

Bir insanda aklın mevcut olup olmadığı, iyi ve kötü olan şeylerden birini seçmesi ile belli olur. Şöyle ki: İnsan neticesi iyi olacak biri işi yapar; sonu kötüye varacak bir işi de terk eder. Bir işi yapmak veya terk etmek ise, iki maksatla olur. Gaye, ya hayır, menfaat ve iyi netice elde etmektir yahut da, hayvanlarda olduğu gibi herhangi haklı bir sebep yoktur. Akıl ise, hayrı, faydalı olanı ve iyi akıbeti seçer. Buradan çıkaracağımız netice şudur ki; yapılan işin hayır ve iyi netice üzerine bina edilmiş olması, bu işi yapan kimsede aklın mevcut olduğunu gösterir.

Akıl, insanın yaratılışında bilfiil mevcut değildir. Yeni doğan çocuk, mutlak manada akla sahip olmadığı gibi, akıllı hareketlerde de bulunmaz. Nitekim şu ayet-i kerime bu hükmü doğrulamaktadır:

"Allah, sizi analarınızın karnından, kendiniz hiçbir şey bilmiyorken çıkardı. Size şükredesiniz diye kulaklar, gözler, gönüller verdi. Ta ki şükredesiniz."[1]

Fakat çocukta aklın varlığını gösteren bir gelişme vardır. Buna **"Bil kuvve akıl"**, veya **"tabiî akıl"** denir. Akıl insanda azar azar ve yavaş yavaş ortaya çıkarak mükemmel hale gelir. Buna da "müstefâd", yani "kâmil akıl" adı verilir.

İnsandaki akıl, olgunluk derecesine çıkmazdan evvel, eksiktir. Nitekim çocuklardaki akıl böyledir. Akıl, zamanla gelişir ve meydana çıkar. Akıl, herkeste eşit seviyede olmayıp, kiminde az, kiminde ise biraz daha fazla olarak yaratılmıştır. Zamanla gelişen bu aklın bölümlerinin, nasıl ve ne zaman mükemmel hâle geldiğini bilebilmek zordur. İnsanoğlunun bilgisi, bunu anlamaya yetmez. Aklın hakikatini ve kemal derecesini ancak Allah (C.C.) bilir. Cenâb-ı Hak, bizim bu husustaki bilgimizi kolaylaştırmak için, aklın açık sebebi olan bulûğ çağına gelmeyı, aklın mükemmel hale geldiğinin işareti olarak bildirmiştir.

Dinin emir ve yasaklarına uyma mecburiyeti de, akıl-baliğ olanlar için konulmuştur. Gerçekten de, aklın gelişmesi bulûğ ça-

---

1 En - Nahl Suresi, ayet, 73.

ğında olmaktadır. Çünkü nefsin kuvvetleri ve bu arada akıl, insan bünyesinin olgunlaşması ile beraber eksiksiz hâle gelirler.

a) Aklın Mahalli Nedir?

Aklın nerede bulunduğu meselesinde de çeşitli fikirler ortaya atılmıştır:

Âlimlerden bazılarına göre; akıl, dimağda, aklın nuru ise kalptedir. Gözle görülemeyen şeyleri anlayan, işte bu aklın nurudur. Kâmil akıl, sahibini, dünyada bunalım ve rezillikten, ahirette ise pişmanlıktan kurtarır.

Bir kısım bilginler de; **"Akıl, ruhların; ruhlar da bedenlerin hayatıdır"** derler.

Hz. Ali (R.A.), kendisine aklın mahalli sorulduğunda, filozofların görüşlerinin tam aksine olarak şöyle demiştir: **"Aklın yeri kalptir. Ziyası ise dimağdadır."** İslâm âlimlerine göre, doğru olan da budur.

Şu da bilinmelidir ki; Allah-ü Teâlâ, meleklere yalnızca akıl vermiş, şehvet vermemiştir. Hayvanlara da şehvet vermiş, akıl vermemiştir. İnsanlara ise hem akıl, hem de şehvet vermiştir. Bu sebeple, aklı şehvetine hâkim olan kimse, meleklerden daha üstündür. Şehveti aklına hâkim olan insan ise, hayvanlar mertebesinde, hatta onlardan daha aşağıdır.

b) Akıl, Güzeli ve Çirkini Bilebilir mi?

Dinin emrettiği şeylerde bir güzellik; yasak ettiği şeylerde de bir çirkinlik sıfatının bulunması gerekir. Aksini düşünmek, Allah'ın sıfatlarına aykırıdır. Zira dinî hükümlerde emredici ve yasaklayıcı olan, bizzat Allah-ü Teâlâ'dır. Allah'ın çirkini emretmesi, güzeli de yasak etmesi gibi bir durum düşünülemez.

Bir şeyin güzel veya çirkin olduğu hükmü, üç sebepten dolayı verilebilir:

1. Bir şey, insanın yaratılışına uygun ve hoş gelir yahut insana nefret verir. Sevinç ve keder, acı ve tatlı, böyledirler.

2. Bir şey, ya eksiksizdir veya noksandır. İlim ve cehalet gibi.

3. Bir şey, ya dünyada takdir ile karşılanır ve ahirette sevap kazandırır yahut da dünyada kötü görülür ve ahirette de azaba sebep olur. İbadet etmek ve günah işlemek, böyledir.

Birinci ve ikinci bölümlerde zikredilen güzel ve çirkin olan şeyler, aklî olup hilâfsız akıl ile bilinebilirler. Üçüncü kısmın akıl tarafından bilinip bilinemeyeceği konusu ise akaid mezhepleri arasında tartışma sebebi olmuştur.

Bu husustaki görüşler şunlardır:

1. Mûtezile'nin Görüşü;

Mûtezile'ye göre, iyilik ve kötülüğe hâkim olan, akıldır. Bir şeyin iyi mi, yoksa kötü mü olduğu, akıl ile bilinir. Bunun için nakle, yani kitap ve sünnet gibi dinî delillere lüzum yoktur. Allah'ın, iyiliği yaratması, aklen şarttır. Aklın yaptığı şey güzel; terk ettiği şey de kötü demektir. Aklın güzel gördüğü şeyler farz; çirkin gördüğü şeyler ise haramdır.

Meselâ akıl; Allah (C.C.)'ı ilâh, nefsini de kul olarak bilmeyi; iyilikte bulunan kimseye teşekkür etmeyi; suda boğulmakta veya ateşte yanmakta olan bir kimseyi kurtarmayı güzel gördüğü için bütün bu fiiller farzdır. Bunların zıddı ise aklen kötü oldukları için haramdırlar.

Bu mezhebe göre, dinî delillerin, bir şeyi farz kılma veya haram etme kudreti yoktur. Farz veya haram olma meselesinde, dinî deliller sadece birer belirtidirler. Çünkü dinî delillere nesh (hükümden kaldırma) ve tebdil (hükmünü değiştirme) sonradan ortaya çıkabilir. Akıl ise, bizzat ve her şeyi farz veya haram kılar. Aklın koyduğu hükümlerde nesh ve tebdil olamaz. Binaenaleyh, dinî deliller, farz ve haram olan şeyleri bildirmemiş olsalar bile, akıl, nelerin farz ve nelerin de haram olacağına hükmederdi. Bir şeyin farz veya haram olma keyfiyeti, dinî delillere dayanmaz. Farz kılma ve haram etme hususunda akıl, şer'i delillerden üstündür.

Yine Mûtezile; aklın idrak edemediği, hakkında iyi veya kötü hükmü veremediği konularda bile dinî delillerin hüküm vermesini kabul etmezler. Bu sebepten, ahirette Allah-ü Teâlâ'nın görülece-

ği meselesini inkâr ederler. Hâlbuki ahirette Allah'ın görüleceği hususunda ayet ve hadisler vardır. Fakat akıl, Allah-ü Teâlâ'yı görmeyi kabul etmediği için Mûtezile de, **"Allah görülmez"** demektedir.

Bu hususta ileri sürdükleri aklî delil de şudur:

"Görülen bir şeyin bir yönde ve bir mekânda, bir cisim ve şekil olarak gözükmesi lâzımdır. Bunlar ise, Allah'ın vasıflarına aykırıdır. Dolayısıyla akıl, Allah'ın görüleceği meselesini kabul etmez."

Mûtezile, "günah" ve "küfür" gibi şeylerin, Allah'ın iradesi ile olacağını da kabul etmez. Bu gibi çirkinlikleri Allah'ın iradesine yakıştırmanın akıllı kimselerce kötü görüleceğini; dolayısıyla her şeyin Allah'ın iradesi ile olacağı hakkında ayet, hadis ve dinî hüküm bulunmayacağını iddia ederler.

Aynı zamanda bunlar; bir insanın iman etmeye ve dinin hükümlerine uymaya mecbur olabilmesi için, sadece akıllı olmasını şart koşarlar. Yani: **"Ferde bu vazifeleri yükleyen, yalnız başına, fertte bulunan akıldır. Akıl, şer'î delillerden üstündür: iman ve yükümlülük, akıl sahibi olanlar için geçerlidir. Buna göre; bir kimse, büyük olsun, küçük olsun, eğer akıllı ise iman etmesi lâzımdır. Bu hususta hiçbir mazeret kabul edilmez. Akıllı olan çocuğun da iman etmesi farzdır. Bir dağın başında yetişmiş, kendisine davet ulaşamamış ve dinin sesini duymamış olan bir kimse, aklı olduğu halde, iman etmeden ölürse cehenneme gider. Çünkü bu kimsede, iman etmesini zorunlu kılacak olan akıl mevcuttur."** derler.

Aklı başlı başına bir delil, emir ve yasakların uyulmasını gerektiren bir sebep olarak kabul eden Mûtezile, iddialarına delil olarak, Hz. İbrahim'in, babasına ve kavmine karşı söylediklerini belirten şu ayet-i kerimeyi gösterir:

"Bir zaman İbrahim, atası Azer'e 'Sen putları Tanrı mı ediniyorsun? Doğrusu ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum' demişti."[2]

Bu söz henüz Hz. İbrahim'e vahiy gelmeden söylenmişti. Akıl bir delil olmasa idi; insanlar Allah'ı bilmemekte mazeretli sayılırlar ve sapık olmazlardı. Nitekim yine Hz. İbrahim (A.S.), daha kendisine vahiy gelmeden Rabb'ını buldu ve bildi.

---

2 El - En'am Suresi, ayet. 74.

Bir başka ayette de;

"Onlar, Allah'ın göklerde ve yerde ki o muazzam mülkü saltanatına, Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye, belki ecellerinin yaklaşmış olduğuna da hiç bakmadılar mı?"[3] diye kâfirler azarlanmaktadır. Hâlbuki onlar Allah'ı bilme meselesinde özürleri kabul edilseydi; Allah'ın mülkü saltanatına dikkat etmediklerinden dolayı azarlanmazlardı, tarzında fikir beyan ederler.

2. Eş'arilerin Görüşü;

Eşyanın güzel ve kötü olduğu, dinin delilleri ile bilinir. Bir şey, emredildiği için güzel; yasak edildiği için çirkindir. Bu meselede, aklın hiçbir müdahalesi ve itibarı yoktur. Yani güzelliği ve çirkinliği bilmede, dinin delilleri olmadan, akıl hiçbir işe yaramaz. Eşyanın farz veya haram kılınmasını gerektiren sebep, sadece şer'i delillerdir, akıl değil.

Eş'arîlere göre; kendisine dinin daveti ulaşmayan bir kimse, iman etmeden ölse mazurdur, özrü kabul edilmiştir. Yalnız, şirke inanmış olanın, özrü kabul edilmez.

Eş'arılerin, bu hususta delil olarak ileri sürdükleri ayet şudur:

> "...Biz, bir resul gönderinceye kadar (hiçbir kimseye ve kavme) azap ediciler değiliz."[4]

Bu ayette, bir kavme Peygamber gönderilmeden azap edilmeyeceği bildiriliyor. Üzerlerinden azap kalkan insanlardan, küfrün hükmü de kalkar. O insanlar, yaratılışları olan İslâm üzere baki kalırlar. Kâfir değildirler.

Başka bir ayette ise, Allah-ü Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

> "Biz, Peygamberleri rahmet müjdecileri ve azap habercileri olarak gönderdik. Ta ki, Peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı (Özür diye ileri sürebilecekleri) bir bahaneleri olmasın."[5]

Bu ayette de, insanların, Resuller gelmezden önce, iman etmedikleri takdirde mazeretli sayılabilecekleri haber veriliyor. Eğer, Allah'a imanı gerektiren sebep akıl olsaydı, Peygamberler gönderilmeden önce de inanmayan insanları, Allah, sorumlu tutardı.

---

3 El - A'raf Suresi. ayet. 185.
4 El - İsra Suresi. ayet. 185.
5 En - Nisa Suresi. ayet. 165

3. Mâtürîdîlerin Görüşü;

Mâtürîdîlere göre; akıl, dinin emir ve yasaklarına muhatap olma ehliyetini ispat için, muteberdir. Zira akıl olmadan dinin hükümleri anlaşılamaz. Dinin emir ve yasakları akla hitap eder.

Akıl, insana verilmiş olan nimetlerin en büyüğüdür. İnsan, bu özelliği sebebiyle hayvanlardan ayrılır. Akıl, bütün kâinatın yaratıcısı Allah-ü Teâlâ'yı, din ve dünya problemlerini bilmek için bir vasıtadır. Allah'ı bilmek ise, bir mümin için nimetlerin en büyüğüdür.

İnsanların akılları, Mûtezile'nin dediği gibi, herkese eşit olarak değil de, muhtelif (farklı farklı) verilmiştir.

Eşyanın bir kısmının güzel, bir kısmının çirkin olması ve fiillerin bir kısmının farz, bir kısmının da haram olması, akıl yoluyla bilinir. Mûtezile'nin iddia ettiği gibi, bunların farz veya haram olmasını gerektiren şey, akıl değildir. Akıl ancak, iyiyi-kötüyü, haramı-helâli bilmek için bir araçtır. Eşyayı güzel ve çirkin, fiilleri farz ve haram kılan, Allah'tır.

Akıl, insanda başlı başına emredici, emir verici değildir. Bu sebeple, akıllı ve küçük bir çocuk, iman etmekle yükümlü olamaz. Fakat iman edecek olursa, imanı geçerlidir.

Akıl, ne tamamen geçerlidir ve ne de tamamen geçersizdir. Nitekim akıllı fakat küçük olan bir çocuk, sadece aklı sebebiyle dinin emir ve yasaklarına uymak zorunda değildir. Ama aynı çocuk, İslâm'a veya küfre inansa, bu inancı sahih ve geçerli olur.

İmam Azam Ebu Hanife ile İmam Mâturîdî, Allah'ı bilme konusunda aklı delil kabul ederler:

> "Hiçbir kimse, yaratanını bilmemekte özrü kabul edilmez. Zira yerler, gökler, diğer yaratıklar ve insanın yaratılışı gibi deliller; yaratıcı, her şey; yapmaya gücü yeten ve âlim bir varlığın var olduğuna işaret etmektedir. Fakat bu kimse, dinî meseleleri bilmemekte mazurdur. Çünkü dinî meseleleri bilmek, Allah-ü Teâlâ'nın bildirmesine bağlıdır."

"Akıl ile nakil karşılaştığında akıl tercih edilir ve nakil tevil edilir" sözü, nakil, açık ve kesin hüküm ifade etmeyen değişik yorumlarla değişik hükümler arz edebilecek delillerden olduğu zamandır. Aksi halde akıl nakil üzerine tercih edilemez.

c) Netice

Dünya ve ahiret işlerinin selâmetle yürümesi, cemiyetin nizam ve intizamının en güzel şekilde muhafaza edilebilmesi için, şu beş şeye dikkat edilmelidir:

1. Nefsi koruma,

2. Nesli koruma,

3. Malı koruma,

4. Dinî koruma,

5. Aklı koruma.

İslâm düşüncesinde akıl, dinin temeli, yaratılış hikmetinin aslıdır. İslâm dini aklıselimin, sona ve maksada varmasından başka bir şey değildir.

Bu hususta Hz. Ali (R.A.), şöyle buyurmuştur:

"Din akıldır; akıl da dindir. Eğer, akıl, dini anlamaktan aciz kalırsa; akıl değildir. Eğer din, aklıselim dairesinden uzaklaşırsa; din değildir."

İdeolojik yapımızın esaslarından olan aklımız, hakikati bulmak ve değerlendirmeler yapmak için eksiksiz bir aracıdır. Ancak, sadece akıl ile, kâinatı ve hayatı tam izah imkân dâhilinde değildir.

Akıl, ideolojik yapının en önemli unsurlarındandır. Binlerce yıldan beri gelişen ilim ve felsefe, kâinatı izahta tamamen çaresiz kalmışlardır.

İlim; eşya ve insanın fenomenlerini formüle etmeğe gayret eder. Her ilim, kendi sahasındaki muazzam ilerlemelerine rağmen, kâinatı izah vazifesini felsefeye bırakmıştır. İlim şimdi, eşya ve hayatın uyduğu kanunları bulmağa çalışmaktadır.

Felsefe ise, hayat ve eşyanın izahını uzun zamandan beri yapma gayretindedir. Fakat felsefe çalışmaları, kâinatı ve eşyayı izah konusunda, birbirini hükümsüz kılan binlerce teorik bilgi arasında bocalamaktadır.

Gözlem ve muhakemenin en verimli çalışmaları, insan aklının bu uğurda harcanması, kâinat ve hayatı izah hususunda insana hiç ümit vermemiştir.

Eğer, felsefe ekolleri, kâinatın izahında birleşebilselerdi bu, aklın da eksikliğinin bir işareti olurdu. İnsan muhakemesinin yüksek ve fakat zayıf şekilleri olan felsefî kanaatler, birbirini yalanlamakta, yıkmaktadır. Bu hal ise; aklın, tıpkı duygularımız gibi sınırlı kabiliyetleri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Akıl, bilgi kaynağı olmak bakımından gözlem vasıtalarımıza nazaran büyük, **"kâinat ve hayatın doğru izahı"** meselesi önünde ise küçük kalmaktadır.

Eğer, ideolojik yapımız, duygularımız ve aklımızla yetinirse, yanlış inançlardan kurtulamaz. Zira ideolojik yapının en mühim unsuru olan iman, kâinat ve hayatın tam izahı demektir. Bu izah ise, sadece duyularımız ve akılla yapılmaya çalışılırsa; şüphe, şüpheyi takip eder ve ideolojik yapı karanlık içinde kalır.

İnsan, bütün ideolojik ve tabiî yapısını kurtaracak bir aydınlığa muhtaçtır. Beş duyumuzun ve aklımızın eksikleri karşısında bunalan varlığımız, Allah'ın göndereceği habere muhtaçtır. Bu haber ise; insanlar arasından seçilmiş, insan tabiatında ve fakat Allah'ın haberini almaya kabiliyetli olarak yaratılmış bir insan vasıtasıyla verilir. Bu ferdin, insanlığa tebliğ ettiği emirler, yasaklar ve hayatın kuralları mutlak Hakk'ın ifadeleridir.

DOĞRU HABER

"3- İlim kaynaklarının üçüncüsü, Doğru Haber'dir. Bu da iki çeşittir: Mütevatir haber ve Resulün haberi.

a) Mütevatir haber: Yalan üzerine ittifakları düşünülmeyen bir toplumun naklettiği haberdir. Bu haber çeşidi de, zaruri olarak, bilgiyi gerektirir. Eski zamanlarda yaşamış hükümdarlar ve uzak memleketler hakkındaki bilgi gibi."

Tevatürün (Mütevatir Haber) şartları üçtür:

a. Sağlam bir hisse dayanmak: Haberi nakledenler, bu haberi beş duyudan biri vasıtasıyla kavramış olmalıdırlar. Bir efsanenin nakli, bir bilgi nakli sayılmaz.

b. Nakledenler arasında ittifak bulunmak: Hz. İsa'nın katli haberi, bir tevatür olamaz. Zira tam bir görüşe müstenit değildir ve nakledenler arasında ihtilâf vardır.

c. Kesin naslara (Kur'an ve Sünnet) aykırı olmamak: Yahudilerin dinlerinin ebedî kalacağı ve Hz. İsa'nın katledilmiş olduğuna dair haberler, ayetlere aykırıdır:

"Hak din, Allah indinde "İslâm'dır (Müslümanlıktır) Kitap verilenler (başka suretle değil), ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki ihtirastan dolayı, ihtilâfa düştü. Kim, Allah'ın ayetlerini İnkâr ederse; şüphesiz ki, Allah, hesabı pek çabuk görendir."[6]

"Ve: 'Biz, Allah'ın Peygamberi, Meryem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük' demeleri sebebiyle (dir ki, kendilerini rahmetimizden kovduk.) Hâlbuki onlar onu öldürmediler; onu asmadılar da. Fakat (öldürülen ve asılan adam) kendilerine (İsa) gibi gösterildi. Hakikaten (İsa ve onun katli) hakkında kendileri de ayrılığa düştüler. (Bu noktada) kesin bir şek ve şüphe içindedirler. Onların buna ait hiçbir bilgileri de yoktur. Ancak, (kupkuru bir) zanna uymak (tadırlar). Onu kesin olarak öldürmemişlerdir."[7]

Tevatürün şartlarını taşıyan bir haber de ilmin kaynaklarındandır.

b) Resul'ün Haberi: Mucize ile risaleti sabit olan Resulün haberi: Bu da, istidlâli ilmi meydana getirir. Resulün haberi ile hâsıl olan bilgi, kesinlik ve doğruluk konusunda, tevatürle sabit olan bilgi gibidir."

İslâm bilgi esaslarına göre bilgi kaynakları, yukarıda söylenenlerden ibarettir. İnsan duyularının tespit ettiği olaylar üzerine, Resulün haberi'ni kendine prensip edinmiş aklın yoğunlaşması, ilmî meydana getirir.

Akıl, duyularımızın tespitlerini düşüncesinin konusu yapar ve Resulün haberinin talimatlarına göre ilmini kurar.

Akıl, hissedilen âlemi beş duyu vasıtasıyla kavrar, tespit eder. Akıl, bu tespiti, Resulün haberi ile manalandırır, değerlendirir.

İslâm bilgi temellerinin bu şekli, diğer bilgi teorilerinde kesin-

6 Al-i İmran Suresi. ayet. 19.
7 En-Nisa Suresi ayet. 157

likle görülmez. Bilgi kaynağı olarak muhtelif esaslar sayılmıştır.

Bazıları, gözlemi bilginin kaynağı olarak göstermişler; "Gözlenemeyen hiçbir şey, gerçek değildir" demişlerdir.

Bunlar, kaynak olarak, sadece gözlem ve deneyi kabul ettikleri gibi, ilim metodu olarak da yine gözlemi kabul etmişlerdir.

Buna, "Tecrübî Metot" denir. On dokuzuncu yüzyılda hâkim olan ve materyalistlerce kabul edilen metot, budur.

Bazıları ise, sadece aklı, bilginin kaynağı olarak kabul ederler. Bunlar, rasyonalistlerdir. Bunların ilim metodu, "Mantıkî Muhakeme"dir.

Dikkat edilirse; rasyonalizm de, pozitivizm de, ilmin, kaynağını ya akıl veya gözlem olarak kabul ederler. Hâlbuki bu iki kaynakla, tek başlarına gerçeği bulamazlar.

Ancak, beş duyunun kavradığı şeyleri tespit eden ve bu tespitleri Resulün haberi ile değerlendiren akıl, gerçeği bulabilir.

İLHAM, İLİM KAYNAKLARINDAN MIDIR?

Bazıları, **"Sadık haber, akıl ve beş duyu vasıtasıyla meydana gelen ilim, gerçek ilim değildir. Gerçek bilgi; ancak, ferdin, kendini, sınırlanmış dinin emirlerini tamamen kabul eden hareketlerle aşması anında anlayıp sezinlediği gerçektir. Bu yolun dışında bilgi öğrenme imkânı yoktur"** derler.

Eski Yunan'dan zamanımıza kadar, bu anlayış, ısrarla ileri sürülmüştür.

"İslâm'a göre ilham; bir şeyin sıhhatini bilme sebeplerinden değildir."

İlham, ihsan yoluyla kalbe bir mananın konulmasıdır. Mutasavvıflar ve Rafızîler, ilhamı, bir ilim kaynağı olarak kabul ederler.

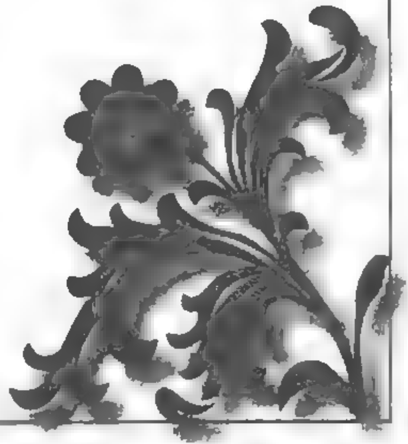
Bu iddialarına delil olarak: **"Sonra da, ona hem kötülüğü, hem** (ondan) **sakınmayı ilham edene ki..."**[8] ayetini gösterirler.

Aslında buradaki ilham, umumî manada kullanılmış olup, **"Resuller ve Kitaplar vasıtasıyla bildirme"** demektir.

8 Eş- Şems Suresi, ayet. 8.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAN
ve
İMANIN ŞARTLARI

BİRİNCİ KISIM

İMAN

İMAN NEDİR?

"İman; Allah indinden gelen şeyleri kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır."

İman, lügatte; **"mutlak tasdik"** manasındadır. Habercinin haberine veya hüküm verenin hükmüne, yani herhangi bir şeye hiç tereddüt etmeden, içten ve kesin olarak inanmak, onun doğru olduğunu kabul etmektir.

İslâm ıstılahında ise iman; Allah'a, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna ve O'nun, Allah-ü Teâlâ'dan alıp insanlara bildirdiği, kesin delillerle bilinen şeylerin gerçek olduğuna yürekten ve kesin olarak inanmak, bunların hak ve gerçek olduklarını kalp ile kabul ve doğrulamaktır.

Her iki tariften de anlaşılacağı üzere, **"marifet"** yani bir şeyi sadece bilmek, iman için yeterli değildir. Bilgi ile yetinmeyerek, onu kalben doğrulamak şarttır. Çünkü **"bilmek"**, herhangi bir şeyin, fert tarafından fiil haline getirilmeksizin, kişinin kalbinde bir anda belirivermesidir.

Meselâ; aya bakar bakmaz, onun ay olduğunu bilivermek; Peygamberin mucizesini görünce o anda kalpte onun Peygamberliğinin bilgisinin belirivermesi böyledir. **"Tasdik"** (doğrulamak) ise, bir şeyi tercih edip yapmak neticesinde meydana gelir. İnanılması gereken şeylere kesin olarak inanmak, onları açığa vurmak, kabul etmek ve tam bir teslimiyetle bağlanmaktan ibarettir.

Bu izahlardan anlaşılacağı üzere **"bilmek"** ile **"tasdik"** arasında umumilik ve hususilik münasebeti vardır. Marifet, doğrulamaya nazaran daha kapsamlı ve daha geneldir. Tasdik ise daha özeldir. Zira nice kâfirler vardır ki, Peygamberimizin doğruluğunu bildikleri halde mümin sayılmazlar, çünkü kalplerinde doğrulama yoktur. Doğrulama olmayınca emin olma olmaz; o da olmayınca insan mümin sayılmaz.

Bu ifadeleri, Kur'an-ı Kerim'in ayetleri doğrulamaktadır:

"Kendilerine kitap verdiklerimiz, o Peygamberi, öz oğulları gibi tanırlar. Öyle iken içlerinden bir değersiz (topluluk), kendileri bilip durdukları halde, yine mutlaka hakkı gizlerler."[1]

Ayetlerimiz böyle parlak olarak onlara geldiğinde: 'Bu, apaçık bir büyüdür.' Dediler. Vicdanları da bunlara tam bir kanaat hâsıl ettiği halde, zulüm ve kibir ile yine bunları inkâr ettiler. Fesatçıların akıbeti, bak nice oldu."[2]

İmanın lügat ve ıstılah manalarını dikkatle incelersek, aralarında, **"tasdik"** bakımından bir farkın olmadığını görürüz. Fakat içine aldığı konular ve imanın hakikati bakımından, aralarında genellik ve özellik farkı vardır.

Meselâ, **"Küfür ve zulüm iyidir"** diye bir hüküm verilse ve bunu dinleyen bir kimse doğrulasa; dilcilere göre bu şahıs, küfür ve zulmün iyiliğine iman etmiş olur.

Istılahta ise bu sözler, küfürdür. Çünkü İslâm ıstılahına göre iman; Resulü Ekrem'in, Allah-ü Teâlâ'dan getirdiği kesin olarak bilinen şeyleri doğrulamaktır.

İMANIN ÇEŞİTLERİ

İslâm âlimlerine göre iman, **"icmali"** ve **"tafsili"** olmak üzere iki kısma ayrılır:

İCMALİ İMAN

İnanılması gereken şeylerin tümüne birden kısaca inanmaya "icmali iman" denir.

---

1 El - Bakara Suresi. ayet. 146.

2 En - Neml Suresi. ayet. 13-14

Bu da "Kelime-i Tevhid" de ifadesini bulmaktadır: "Allah (C.C.)-'tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed (S.A.V.)'in Allah'ın Resulü olduğuna" tam bir teslimiyetle inanmaktan ibarettir.

Nitekim İslâm'a yeni girmek isteğinde bulunan kimseye Peygamberimizin zamanından günümüze kadar, İslâm dini böyle öğretip kabul ettirmiştir. Zaten, İslâm dininde, mümin sayılabilmek için başkaca bir tören de yoktur.

TAFSİLİ İMAN

İnanılması lazım gelen şeylerin hepsine, çok açık ve tafsilatlı bir şekilde inanmaya **"Tafsili iman"** adı verilir.

İmanın geniş şekli olan tafsili iman, üç dereceye ayrılır:

a) Birinci Derece

Hazreti Allah'a, Resulüne, bir de ahiret gününe iman etmektir. Burada icmali imana, **"ahirete iman"** da eklenmiş olduğu için ondan daha geniş olmaktadır.

b) İkinci Derece

"Amentü" de ifadesini bulan; **"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere yani hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna, öldükten sonra tekrar diriltilip mahşere gönderilmeye"** iman etmek ve beraberinde **"Kelime-i Şahadet"** getirmekten ibarettir.

Bu, birinci mertebeye nazaran daha tafsilatlıdır. Bunlara **"İmanın Şartları"** adı verilir. Peygamber efendimiz de, **"iman nedir?"** sualine, bu şekilde cevap vermiştir.[3]

c) Üçüncü Derece

Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerle, Resulü Ekrem efendimizin Allah'tan alıp tebliğ ettiği tevatürle sabit olan şeylerin hepsine, ayrı ayrı, Allah ve Resulünün istediği tarzda ve genişçe iman etmektir. Meselâ; namaz, oruç, zekât, hac, benzeri diğer emir ve yasakları, helâli, haramı; dinimizde ne varsa hepsini teferruatlı bir şekilde bilmek ve tasdik etmektir. İmanın en geniş şekli budur. Bu tarz inanan bir kimse, Allah'ın çok sevdiği bir kuldur.

---

3 Buhari, 2/37; Müslim, 1/1; Ebu Davud, 39/15. Tirmizi. 38/4; Nesai. 5/1, İbnü Mace. Mukaddime. /9· Müsned 1/27.

TAKLİDÎ İMAN SAHİH MİDİR?

Delil istemeden ve araştırma yapmadan inanmaya **"Taklidî İman"** denir. Bu şekilde inanan kimseye de **"Mukallit"** adı verilir. Mukallit, anasından, babasından veya herhangi bir kimseden iman edilecek şeyleri duyar ve inanır. Bu imanı sebebiyle sevap alır ve cennete gider. Fakat kâinata, göklere ve yeryüzüne bakıp, onları inceleyip, aklını kullanarak inanmayı terk ettiğinden dolayı günahkâr olur. Şayet, bu şekilde inanmaya gücü yetmiyorsa; o zaman günahkâr da olmaz.

KALP İLE TASDİK DİL İLE İKRAR

İmanı tarif ederken, kalp ile doğrulamanın şart olduğunu belirtmiştik. Bir kimsenin mümin olup olmadığını bilebilmemiz için de onun, inanıp inanmadığını dili ile söylemesi gerekir. Bir kimse, kalbinde doğrulama olduğu halde, dili ile söylemiyorsa, Allah indinde mümindir. Fakat bilemedikleri için Müslümanlar gözünde kâfirdir. Ona, Müslümanlara yapılan muamele yapılmaz.

İşte bu konuda mezhepler, çeşitli görüşler ortaya atmışlardır. Bu görüşlerin en mühimleri şunlardır:

a) Kerrâmiye'nin Görüşü;

Kerramiye mezhebine göre; iman, sadece dil ile söylemekten ibarettir. İmanın rüknü bir tanedir, o da sadece dil ile açıklamaktır.

Hâlbuki dili ile söyleyen bir kimse kalp ile doğrulamasa; insanlar arasında mümin sayılır ve kendisine, dinin dünyaya ait hükümleri tatbik edilir. Mümin olma haklarından istifade eder. Ölünce, Müslümanlar gibi namazı kılınır ve Müslüman mezarlığına gömülür. Fakat bu kimsenin kalbinde doğrulama olmadığı için, Allah indinde kâfirdir ve cennete giremez. Aslında bu kimse münafıktır.

İddialarını ispat için Kerramiye, şunu ileri sürmektedir:

Resulü Ekrem efendimizin, onun ashabının ve daha sonrakilerin zamanında, bir kimse Kelime-i Şahadet'i dili ile söyleyince, onun Müslüman olduğuna hükmedilir ve kalp ile doğrulayıp doğrulamadığı araştırılmazdı.

Bu iddiaya şöyle cevap verilir:

Eğer bu iddia doğru olsa, münafıkların da Müslüman sayılmaları lazım gelirdi. Çünkü onlar da dil ile söylemektedirler. Hâlbuki münafıkların Müslüman olmadıkları bir gerçektir. Zira kalplerinde doğrulama yoktur.

Nitekim şu ayet-i kerime de buna işaret etmektedir:

"Onlardan ölen hiçbir kimseye ebediyen dua etme. Kabrinin başında da durma. Çünkü onlar, Allah'ı ve Resulü'nü inkâr ile kâfir oldular. Onlar fasıklar olarak öldüler."[4]

Gerçi, Resulü Ekrem ve ondan sonrakiler, dili ile ikrar edenlere (söyleyenlere) mümin demişlerdir. Fakat aynı zamanda münafıklara da, dilleri ile ikrar ettikleri halde, münafık demişler, yani onları Müslüman saymamışlardır. Demek ki sadece dili ile ikrar imanın tek rüknü olamaz.

Nitekim münafıklar hakkında şöyle buyrulmuştur:

"İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, kendileri iman etmiş olmadıkları halde, 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler. Hâlbuki onlar inanıcılar değildir."[5]

Burada bahis konusu olan, Allah (C.C.) ile kulları arasındaki gerçek iman meselesidir. Yoksa bir kimse, dili ile ikrar etse, ona, Müslümanlara tatbik edilen hükümler tatbik edilir.

b) Haricîlerin ve Mûtezile'nin Görüşleri;

Hariciler ve Mûtezile mezheplerine göre ise iman; kalp ile doğrulama, dil ile söyleme ve azalar ile amelden ibarettir.

Demek ki, bu iki mezhebe göre imanın rükünleri üç tanedir. Ancak, bu iki mezhebin, birbirinden ayrıldıkları noktalar da vardır:

1. Her iki mezhebe göre de; bir kimse, kalbi ile doğrulamasa, dili ile söylese, ilahî emirleri yapıp yasaklardan kaçınmazsa, yani amel etmezse, Müslüman sayılmaz. Bu Kimse, Haricîlere göre kâfir; Mûtezile'ye göre ise ne kâfir ne Müslüman'dır; fâsıktır.

---

4 Et - Tevbe Suresi. ayet. 84.

5 El - Bakara Suresi ayet.8.

2. Mütezile, **"İmanın temel direği olarak kabul edilen amelden niyet farz ve vacip durumundaki dinî vazifelerdir."** Derken, Haricîler daha ileri giderek nafileleri de imanın bir rüknü olarak kabul ederler. Buna göre de, bir kimse farz ve vacipler gibi, nafile vazifeleri de terk edince imandan çıkmış olur.

Bu görüşe göre, hiç kimsenin Müslüman sayılmaması lazım gelir. Çünkü nafilelerin hepsini öğrenmek ve yapmak zor ve hatta imkânsızdır.

Böyle olunca da, herkesin kâfir olması lazım gelir ki bu, dinde bir zorlamadır.

Mütezile mezhebi, yukarıda izah edilen görüşlerini bazı Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerle ispata çalışır.

1. Birinci delilleri

"... Allah, imanınızı zayi edecek değildir."[6]

Ayet-i kerimesindeki **"imaneküm"** tabirinden niyet **"salâteküm"** demektir ve ayetin manası şudur: **"Allah, Kudüs'e yönelerek kıldığınız namazların mükâfatını zayi etmeyecektir."** Öyle ise, namaz kılmak, imandan bir cüzdür, diyorlar.

Bunun cevabı şudur: **"İmaneküm"** tabirinden niyet, **"namazın farz olduğunu kabul ve tasdik etmek"** keyfiyetidir.

Böylece, amelin imandan bir cüz olmadığı ortaya çıkar.

2. İkinci delilleri

"Mümin olan bir kimse zina etmez."[7] Hadis-i şerifidir. Mütezile; **"Amel imandan bir cüz olduğu için, bu kimse, amel edemeyince yani, zina edince müminlikten çıkar"** diyorlar.

Hâlbuki bu hadisin gerçek manası şudur: **"Bir kimse mümin-i kâmil olduğu halde zina etmez. Yani kâmil mümine zina yaraşmaz."**

Bizi, böyle mana vermeye sevk eden âmil, imanın kalp ile doğrulamadan ibaret olduğunu bildiren Ayet-i Kerimelerdir. Bunları ilerde göreceğiz.

---

6 El - Bakara Suresi. ayet. 143.

7 Müslim. 1/100; Buuhari. 46/36, Ebu Davud. 39/15; Tirmizi. 38/11; Nesai. 45/46; İbnü Mace. 36/3; Müsned. 2/243.

c) Selef-i Salihin'in Görüşü;

Selef-i Salihin âlimleri bazı hadisçiler, İmam Şafiî, İmam Malik ve benzeri değerli âlimler de; imanın kalp ile doğrulama, dil ile söyleme ve azalarla tatbik etmekten ibaret olduğunu söylemişlerse de, bundan niyetleri Haricîler ve Mûtezile gibi değildir. Onlar, böyle demekle iman-ı kâmili kastetmişlerdir. Yoksa amel etmeyen bir kimsenin kâfir olacağı görüşünde değildirler.

d) Bazı Ehli Sünnet Âlimlerinin Görüşü;

Ehl-i Sünnet'ten bazılarına göre; imanın rükünleri iki tanedir. Bunlar da, kalp ile tasdik (doğrulama) ve dil ile ikrar (söyleme)dır.

Bu âlimlere göre, bir kimse ölüm tehdidi altında, kalbinde doğrulama olduğu, halde, dil ile söylemesi lazım gelen bir şeyi inkâr edecek olursa imandan çıkmaz. Çünkü samimidir. Fakat bir kimsenin kalbinde tasdik (doğrulama) olmazsa, o zaman kâfir olur. Fakat o kimse, bir mazeret olmadığı, bir tehdit karşısında bulunmadığı halde, imanını sadece kalbinde tutar, yani kalben doğrular da, Müslüman olduğunu ömründe hiç kimseye söylemezse, yani dil ile söylemezse hem Allah hem de Müslümanlar nazarında kâfirdir. Çünkü imanını ilan etmesine hiçbir engel yoktur.

Bu görüşte olanlar, bazı Ehl-i Sünnet kelamcıları ile Hanefî mezhebinden olan Şemsü'l-Eimmeti's-Serahsî ve Fahrü'l-İslâm Aliyyü'l-Pezdevî'dir.

Bu âlimler, görüşlerini bazı Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerle teyit ederler:

"Kalbi iman üzere mutmain (şüphesi kalmamış) olduğu halde tehdit ve zorlama ile karşılaşanlar müstesna olmak üzere, kim imanından sonra Allah'ı tanımaz, fakat küfre sine açarsa; İşte, Allah'ın gazabı o gibilerin başınadır. Onların hakkı en büyük bir azaptır."[8]

"Allah'tan başka ilah olmadığını söyleyinceye kadar insanlarla mukatele etmekle emrolundum."[9]

İmam Azam hazretleri de imanı, **"kalp ile tasdik ve dil ile ik-**

---

8 En - Nahl Suresi. ayet. 106.

9 Buhari, 2/17, Müslim, 1/32; Ebu Davud 15/95; Tirmizi, 38/1; Nesai. 25/1; İbnü Mace, Mukaddime, Müsned. 2/60.

rar" olarak tarif etmiş ise de; İmam Azam'ın dil ile ikrardan maksadı, o kimseye dünya hükümlerini tatbik edebilmek içindir.

d) Ekseri Muhakkıkunun Görüşü

Bu âlimlere **"Muhakkıkun"** denmesinin sebebi, meseleleri etraflıca tetkik edip, derinlemesine inceledikleri içindir.

Bunlar da, meşhur İmam Matûrîdî, İmam Hasanü'l Eş'arî, İmamü'l-Haremeyn Yusuf el-Cüveynî ve İmam Fahrüddin Râzî gibi büyük zatlardır. Bunlara göre, imanın asıl rüknü, inanılması lazım gelen şeyleri kalben doğrulamaktan ibarettir. Dil ile söylemek şart değildir. Dil ile söyleme, sadece, o şahsa dünya hükümlerini yerine getirebilmek için lazımdır. Ancak bir kimse, hiçbir özrü yokken dil ile söylemezse imanını gizlediği için günahkâr olur. Kâfir olmaz.

Bu konuda, en isabetli olan ve beğenilen görüş budur. Ayet-i Kerimeler ve Hadis-i Şerifler de bu görüşü teyit etmektedir:

"... Onlar, o kimselerdir ki, Allah, imanı kalplerine yazmış, bunları kendinden bir ruh ile desteklemiştir..."[10]

"... İman henüz sizin kalplerinize girmemiştir..."[11]

"Allahım! Kalbimi dininde ve sana itaatte sabit kıl."[12]

Üsame b. Zeyd, bir adamı, ölürken Kelime-i Şahadet getirmesine rağmen öldürünce, Peygamberimiz bu hareketi kınadı. Bunun üzerine Üsame hazretleri, **"Ya Resulullah, dili ile söyledi ama kalbi ile tasdik etmedi."** deyince, Peygamber Efendimiz, **"Ya Üsame, sen onun kalbini yardın da baktın mı?"**[13] buyurdu.

Bütün bunlardan anlaşıldığına göre, imanın hakiki rüknü, sadece kalp ile doğrulamaktan ibarettir. Dil ile ikrar, o kimseye İslâm'ın hükümlerini yerine getirebilmek için lazımdır.

AMEL İMANDAN BİR CÜZ MÜDÜR?

Ehl-i Sünnet inancına göre, ameller imanın cüz'ü değildirler. Bunu gösteren deliller şunlardır:

---

10 El - Mücadile Suresi. ayet. 22.

11 EL- Hucurat suresi. ayet. 14.

12 İbnü Mace. 34/2.

13 Buhari 24/1; Müslim. 1/158; Ebu Davud. 9/1, Tirmizi. 44/88; İbnü Mace. 36/1.

1. Amel, imana dâhil olamaz; çünkü imanın hakikati doğrulama; amelinki ise yerine getirmektir. Bu bakımdan, aralarında kül ve cüz münasebeti bulunamaz.

2. Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde, ameller daima iman üzerine yüklenmiştir. Gramer kaidesine göre ise, yüklenen başka; kendisine bir şey yükletilen de başka olmak zorundadır. "**... Ellezine âmenû ve amilû's-sâlihâti...**"[14] şeklindeki ibareler Kur'an-ı Kerim'de sık sık geçer. Burada amel, imana yükletilmiştir. Amel, imandan ayrıdır.

3. Amellerin kabule şayan olabilmesi için, iman şarttır. Nitekim şu ayet-i kerime bunu ifade eder.

"Kim, İyi iyi amellerde, bir mümin olarak bulunursa..."[15]

4. Bazı ameller terk edildiği halde iman yine sabit kalmaktadır. Şu ayet-i kerime buna delildir:

"Eğer müminlerden iki zümre birbiriyle dövüşürlerse aralarını düzeltin..."[16]

Bütün bunlar, amel ile imanın ayrı şeyler olduklarına delildir.

O halde, amel imandan bir parça değildir.

İMAN ARTAR VE EKSİLİR Mİ?

"Ameller artar ama (inanılması lazım gelen şeyler bakımından) iman, ne artar ne de eksilir."

İman, fazlalık ve noksanlık kabul etmez. Çünkü iman, tam bir teslimiyet ile tasdik etmekten ibarettir. Bu ise, fazlalık ve noksanlık kabul etmez. Bir kimsede tasdik varsa, mümindir; yoksa kâfirdir.

Şu Ayet-i Kerime ise, imanın artmasından bahsetmektedir:

"Müminler ancak onlardır ki, Allah anıldığı zaman yürekleri titrer. Karşılarında Allah'ın ayetleri okununca bu, onların imanını artırır. Onlar, ancak Rablerine dayanıp güvenirler."[17]

---

14 El - Bakara Suresi. ayet. 277.

15 Taha Suresi. ayet. 112.

16 El - Hucurat Suresi. ayet. 9.

17 El - Enfal Suresi. ayet. 2.

Bu ve benzer ayetler, imanın nurunun artacağına işarettir. Aynı şekilde, kötü ameller de kalbi karartır ve imanın nurunu azaltır.

İman, artıp eksilmez. Ancak iman, kuvvetli veya zayıf olabilir. Mesela, Peygamber efendimizin imanı ile diğer bütün insanların imanı bir değildir. Aynı şekilde; Hz. Ebu Bekir'in imanı ile diğer insanların imanı bir değildir. Bunun için imanımızı amellerimizle kuvvetlendirmemiz lazımdır.

Müminler, imanda ve Allah'ı tek tanımada eşittirler. Amellerde ise, birbirinden farklı durumdadırlar.

İMANIN SAHİH VE MAKBUL OLMASININ ŞARTLARI

İmanın sahih ve kabule şayan olabilmesi için üç şart vardır:

1. İman, ümitsizlik halinde olmamalıdır. Meselâ, bir kimse, son nefesinde, çekeceği azabı görür ve korkusundan iman ederse, bu kimsenin imanı kabul edilmez.

2. Mümin Allah'ı reddetme ve yalancı çıkarma işareti olan şeylerden birini yapmamalıdır: Meselâ, bir kimse, Allah'a ve bütün Peygamberlere inandığı halde; Hz. Muhammed'e inanmazsa veya namaz, oruç gibi ibadetleri reddederse, mümin sayılmaz.

3. Bir mümin, dinî hükümlerin, yani emir ve yasakların, Allah'ın hikmeti icabı olduğunu kabul etmelidir.

Meselâ, bir kimse herhangi bir ibadeti beğenmezse; diyelim ki, "Hac da ne imiş canım" derse; bu kimse doğrudan doğruya İslam'dan çıkar. Onun için bu gibi şeylerden sakınmak lazımdır.

TASDİK VE İNKÂR BAKIMINDAN İNSANLAR

Allah'ın gönderdiği ve Hz. Muhammed'in getirip bizlere bildirdiği, inanılması gereken esaslara inanıp inanmama yönünden, insanlar üç gruba ayrılırlar:

1- **Mümin:** İnanılması gereken esasları kalben doğrulayan ve inancını dili ile söyleyen kimselere "mümin" denir.

2- **Kâfir:** İmanın esaslarını kalbi ile reddeden ve bu reddini dili ile de ifade eden insanlara "kâfir" denir.

3- **Münafık:** İnanılması gereken prensiplere kalbi ile inanmayan ve doğrulamayan fakat sırf müminleri kandırmak için, dili ile

inandığını söyleyenlere de **"münafık"** adı verilir.

İNANAN KİMSE, İMANI HAKKINDA NE DEMELİDİR?

"Dili ile ikrar ve kalbi ile tasdik etmiş olan kulun 'Ben muhakkak müminim' demesi doğrudur. Onun, 'Ben inşaallah müminim' demesi doğru değildir."

Eğer, bunu tereddüt ve imanından şüphelendiği için söylüyorsa; o kimse kâfir olur. Yoksa bunu edebinden yahut işi Allah'a bıraktığından yahut da geçmiş ve şu anki durumunu değil de geleceğini kastederek veya kendini övmemek ve kendi halinden gururlanmamak niyetinden dolayı söylüyorsa, küfre girmez. Fakat yine de en doğru yol. Bu sözü terk etmektir. Çünkü bu söz, insana şüphe vermektedir.

Bu hususta Cenab-ı Allah şöyle buyurur:

"İşte onlar, gerçek müminlerin ta kendileridir..."[18]

"Müminler, ancak o kimselerdir ki, Allah'a ve Resulüne iman ettikten sonra şüpheye sapmazlar..."[19]

DİNÎ HÜKÜMLER KENDİSİNE ULAŞMAMIŞ KİMSENİN DURUMU

Dağ başında ömrünü geçirmiş, Peygamberden, kitaptan ve hiçbir şeyden haberi olmamış bir adamın durumu konusunda çeşitli görüşler vardır. Şöyle ki:

Ebu'l Haseni'l-Eş'arî ve ona tâbi olanlara göre; bu kimse Allah'ı aklı ile bulmasa bile yine de mümindir. Çünkü güzel ile çirkini ve iyi ile kötüyü ayırabilecek kapasitede değildir. O halde bu kimse özürlüdür.

Eş'arîler, bu fikirlerine şu Ayet-i Kerimeyi delil olarak gösteriyorlar:

"...Biz, bir resul gönderinceye kadar, hiçbir kimseye ve kavme azap ediciler değiliz."[20]

---

18 El - Enfal Suresi, ayet. 4.

19 El - Hucurat Suresi ayet 15.

20 El - İsra Suresi, ayet. 15.

İmam Ebu Mansur Mâtürîdi ise, İmam Azam'dan naklen şöyle diyor:

"O kimse, kâinatı müşahede ettikten sonra Allah'a inanmış ise, mümındir; yoksa değildir."

Matürîdîler, Eş'arîlerin delil olarak gösterdikleri ayeti şöyle manalandırıyorlar:

"Ayetteki azap akıl ve idrak edilemeyen, usul ve fürûa ait şeyler içindir. Meselâ, namaz, oruç, hac böyledir. Bunları, akıl kendi kendine bulamaz. Onun için Allah, Peygamber göndermedikçe, bu ibadetleri yapmadığı için kimseye azap etmez."

İmam Mâtüridî, Hz. İbrahim'in yıldızlara, aya, güneşe bakıp Allah'ın varlığına inanmasını, fikrine delil olarak göstermektedir:

"İşte İbrahim, üstünü gece bürüyüp örtünce, bir yıldız görmüş; 'Bu mu benim Rabbim?' demiş; o sönüp gidince ise şöyle demişti: 'Ben, böyle sönüp batanları sevmem.'

Sonra ay'ı doğar halde görünce de, 'Bu mu benim Rabbim?' demiş; fakat o da batıp gidince; 'Ant olsun, eğer Rabbim bana hidayet etmemiş olsaymış, muhakkak sapıklar güruhundan olacakmışım demişti.

Sonra, güneşi doğar vaziyette görünce "Bu, mu imiş benim Rabbim? Bu, hepsinden de büyük' demiş, batınca da; 'Ey kavmim, ben sizin eş koşageldiğiniz bütün nesnelerden kesinlikle uzağım, demişti..."[21]

İMAN VE İSLÂM

"İman ile İslâm birdir:"

İman; Peygamber efendimizin, Allah tarafından tebliğ buyurduğu kesin surette bilinen emirler ve nehiylerin hepsini kesinlikle doğrulamaktır.

İslâm ise, Peygamber efendimizin bildirdiği şeyleri açık ve gizli olarak kabul edip güzel görmekle, Cenab-ı Hakk'a itaat edip emirlerine boyun eğmektir.

Lügat manaları birbirinden farklı olmakla beraber, bu iki kavram, İslâm ıstılahında aynı manaya gelir.

21 El - En'am Suresi. ayet. 76-78.

Akla şöyle bir soru gelebilir:

"İman ve İslâm birbirinden ayrı kavramlardır. İslâm'ın şartlarının yapılması gereken şeyler; imanın şartlarının ise, inanılması gereken şeyler olması, bu iki terimin birbirinden ayrı olduğunu göstermez mi? "

Bu sorunun cevabı şudur:

Namaz, oruç, zekât ve hac İslâm'ın şartları değil, onun meyveleri ve alametleridir. Bu durum, İslâm'ın kalp ile doğrulamak demek olmasına aykırı değildir.

Nitekim Peygamberimiz, ashabına **"iman nedir?"** diye sorduklarında onlar da; **"Allah ve Resulü daha iyi bilir."** Dedikleri zaman şöyle buyuruyor: **"Allah'a ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ganimet malından beşte birini beytü'l-male vermektir."**[22]

Görülüyor ki, Peygamberimiz, imanı tarif ederken de amele yer veriyor. Peygamberimiz, başka bir tarifinde ise imanı **"amentü"**deki gibi anlatıyor.[23]

Özetle en doğru Ehl-i Sünnet inancına göre; iman ile İslâm arasında bir fark yoktur.

Netice olarak denilebilir ki:

İman, ferdin şüphesiz, kesin kabul ettiği ve mutlak hak olduğuna inandığı akideye ideolojik yapının bağlanışıdır. İman, tereddüt ve şüphe taşımayan bir bağlanıştır. İdeolojik ve tabii varlığımız, imanın prensiplerinin değişik ölçülerle tesirleri altındadırlar.

Başka bir deyişle iman, ideolojik varlığımızın akideyi, yani doktrini doğrulamasıdır. Bu doğrulama noktasına varabilmek için, bütün ideolojik yapı ve tabii varlığımız ortaklaşa çalışırlar. İnsanın ideolojik yapısının en yüksek belirtisi olan iman, tabii ve ideolojik yapının ortaklaşa çalışması neticesinde doğar.

İdeolojik yapının baş muhtevası (içeriği) olan iman, kâinat

22 Ebu Davud 39/15.

23 Buhari. 2/37; Müslim. 1/1.

ve hayat hakkında bir fikir verir. Bu düşünce, yani akide, ferdin bütün düşüncelerinin kaynağı olur. Değerlendirmeler, akidenin mahsulü olan fikre göre yapılır.

İman, aklı, hisleri ve hareketlerimizi etkisi altına alır ve onları kendi doğrultusunda çalıştırır. Doğruluğu onaylanan her inanç, fertte ve cemiyette düşünce, ilim, kültür, ahlâk, âdet, hareket ve düzen şekline dönüşür.

İman, insan ile doktrın arasında bağdır. İnanç, akide ile fert arasındaki parçalanmaz bağlılıktır. Akide ise, mümin için en yüksek hakikattir. Ferdin, kâinat ve hayat hakkındaki ilk düşünüşü demek olan akide, insan hayatını baştanbaşa tesir altında tutar.

Farklı ideolojiler, insanın tabiî varlığını tesir altına almak için savaşırlar. Bir ideoloji, insanın tabiî varlığı üzerinde, "mutlak"a yakın bir tesir gösterirse; ideoloji yüksek bir iman haline gelmiş demektir. Bu durum, ferdin inanç, akıl, his ve hareketinin tamamen yeni ideoloji ile dolması demektir.

İnanç, bir kelime doğrulamasından ibaret kalmış; şuur ve hareketler ideolojinin içeriği ile dolmamış ise, ideolojiye iman oluşmamış demektir. Böyle bir iman, eksiktir. Fertte dönüşümü tamamlamamıştır. Zira ideolojik dönüşme, fertte hiçbir farklı ideolojinin kalıntısını bırakmaz. Eğer fertte, farklı ideolojilerin kalıntıları varsa; o insanda ideolojik dönüşme gerçekleşmemiştir.

Fertte akidesine bağlılık, yani iman varsa; bu akide, fertte düşünce, his, hareket şeklinde yaşar ve ferdin hayatını tamamen kontrol altına alır. Bu safhadan sonra fert, farklı ideolojilerin düşmanı haline gelir. Farklı ideolojileri inanç, kültür ve hareket sahasından atıp yok etmeye başlar.

İman, müminde bu dönüşümü tamamlar ve onu ideoloji savaşçısı haline getirir. Artık, ideoloji, ferdin hayatını tamamen kontrolü altına almıştır. Fert, ideolojisine inanır, onu düşünür ve onu yaşar. Böylece, yaşayan bir ideoloji doğar. Bu durumdaki inanca **"İman-ı Kâmil"** denildiği gibi; bu inanca sahip olana da **"Mümin-i Kâmil"** adı verilir.

BÜYÜK GÜNAHLAR VE İMAN

"Büyük günah, mümin olan insanı imandan çıkarmaz ve küfre sokmaz."

İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre; büyük günahlar şunlardır:

1. Haksız yere adam öldürmek.
2. Namuslu kadına iftira etmek.
3. Zina etmek.
4. Harpten kaçmak.
5. Sihir yapmak.
6. Yetim malı yemek.
7. Ana babaya asi olmak.
8. Haramda ileri gitmek.
9. Faiz yemek. (Ebu Hureyre'nin ilavesi)
10. Hırsızlık yapmak.
11. İçki içmek. (Hz. Ali'nin ilaveleri)

SAADET VE ŞEKAVET

"Bir kimse, saîd (günahsız) iken şaki (günahkâr); şaki iken de, saîd olabilir. Bu, fertte, saadet veya şekavet halinin değişmesidir. Yoksa ferdin, saadet ve şekaveti yarattığı manasına gelmez. Çünkü saadet ve şekaveti yaratma, Allah'ın sıfatlarındandır. Allah ve sıfatlarında ise değişme olmaz."

İKİNCİ KISIM

ALLAH'A İMAN

"Âlemi yoktan yaratan, Allah-ü Teâlâ'dır. O Allah ki, öncesiz, diri, kadir, âlim, işiten, gören, dileyen, murat edendir. Allah, araz değildir, cisim değildir, cevher değildir, suret ve şekil değildir, mahdut değildir, bir şeyin parçası veya cüz'ü değildir, bileşik değildir, sınırlı değildir. Cins ve keyfiyet ile vasıflanmaz, mekândan münezzehtir, üzerinden zaman cereyan etmez. O'na hiçbir şey benzemez. İlminden, kudretinden hiçbir şey hariç değildir. "

ALLAH (C.C.)'IN SIFATLARI

"Allah'ın (C.C.) ezelî ve zatıyla kaim sıfatları vardır. Bu sıfatlar, zatının aynı da değildir, gayrı da değildir."

Ehl-i Sünnet'ın bu inancı, bu sıfatlara sahip birden fazla vücudun varlığı görüşünü reddeder.

"Allah'ın ezelî sıfatları; ilim, kudret, hayat, kuvvet, işitmek, görmek, irade, meşiyyet, fiil, halk etmek, rızıklandırmak ve kelâmdır.

Allah, kelâm sıfatı ile konuşur. Kelâm, harf ve sesler cinsinden olmayıp Allah'ın ezelî bir sıfatıdır. Allah-ü Teâlâ, bu kelâm sıfatıyla, kelâm edici, emredici, nehyedici ve haber vericidir.

Allah-ü Teâlâ'nın kelâmı olan Kur'an, mahlûk değıldir."

Allah'ın kelâmı, yaratılmış değildir; ancak harf ve seslerden ibaret olan Kur'an-ı Kerım (Kitap), yaratılmıştır.

"Allah-ü Teâlâ'nın kelâmı olan Kur'an, mushaflarımızda (harfler ve kitabet şekliyle) yazılıdır. Kalplerimizde (hayal edilen lafızlarla) mahfuzdur. Dillerimizle okunur. Kulaklarımızla duyulur. Fakat bunlara (Mushaf, kalp, dil ve kulaklara) hulûl etmez.

Tekvîn, Allah-ü Teâlâ'nın ezelî sıfatıdır. Tekvîn; Allah-ü Teâlâ'nın âlemi ve âlemin parçalarından her birini, tayin ettiği vakitte, icat etmesidir. Tekvîn sıfatı, bize göre, yaratılan şeylerden ayrıdır.

İrade, Allah-ü Teâlâ'nın zatıyla kaim olan ezeli bir sıfatıdır."

Fiil ve tahlîk (halk etme) sıfatları da, Allah'ın öncesiz sıfatlarındandır. Fiil, iş demektir. Tahlîk sıfatı ise, yaratmak manasına gelir.

Terzîk sıfatı da aynı durumda olup, rızıklandırmak demektir. Bu sıfatlar, var etme sıfatına geri dönücüdürler.

İrade sıfatı da, Allah'ın kendisiyle var olan öncesiz sıfatlarından biridir.

İrade, birbirine zıt iki oluştan (meselâ; var veya yok olmadan) birinin, belirli bir anda, oluşunu yeğlemektir.

Allah-ü Teâlâ, kendi iradesi hususunda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyuruyor:

"Onun emri, bir şeyi dılediği zaman, ona ancak 'ol' demesinden ibarettir. O da oluverir."[24]

"Sizi de, (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır:"[25]

Özetle; Allah, hayrı da şerri de irade eder. Fakat **"Allah, kul-**

---

24 Yasin Suresi. ayet. 82.

25 Es - Saffat Suresi. ayet. 96.

larının küfrüne razı olmaz."[26] Ayet-i kerimesine göre, küfrü ve şerri istemez.

ALLAH'I GÖRMEK MÜMKÜN MÜDÜR?

"Allah-ü Teâlâ'yı görmek, aklen caiz, naklen vaciptir. Allah-ü Teâlâ, görülür. Fakat bu görülme, bir mekânda, bir yönde, bir ışık yardımıyla değildir. Görenle Allah (C.C.) arasında bir mesafe de bahis konusu değildir."

Yani, bu görünüşte yön, yer, uzaklık, cephe, söz konusu değildir.

Mezheplerin bu husustaki görüşleri şudur:

a) Mûtezile'nin görüşü;

"Dünya ve ahirette Allah'ı görmek mümkün değildir ve Allah'ı kimse göremeyecektir."

b) Kerrâmiye ve Müşebbihe'nin görüşleri;

Bunlar, ahirette Allah'ın, bir yön ve yerde, nesne olarak görüleceğini vehmederler. Aslında bunlar, Allah'ın cismanî olduğuna inanırlar.[27]

Bu mezhepler, Peygamber efendimizin haber vermiş olduğu sapık fırkalardan oldukları için, bunların Ehl-i Sünnet'e uymayan görüşleri kabul edilmez.

c) Ehl-i Sünnet'in görüşü;

Allah'ı görmenin mümkün olduğu hususunda Ehl-i Sünnet âlimleri, iki çeşit delil getirirler:

1. Aklî Delil:

Biz, gözümüzü açıp baktığımızda, kendi şahsi ile var olan boy, en gibi cevherleri; başkası ile mevcut olan renk ve ışık gibi arazları görüyor ve birbirlerinden ayırt edebiliyoruz. Cevherlerde arazları görmemizi temin eden sebep, ikisinin de ortaklaşa sahip oldukları

---

26 Ez - Zümer Suresi. ayet. 7.

27 Saadeddin Teftazani, Şerhü'l-Mekasıd, C. II, İst. 1305. s.111

"vücut" keyfiyetidir. Yani ikisini de, var oldukları için görebiliyoruz. Eğer mevcut olmasalardı, görmemiz mümkün olmazdı.

Netice olarak, **"vücut"** yani **"var olma"** durumunda Allah (C.C.)'da cevher ve âraz ortaktır. Yani, Allah vardır. O halde, görmeyi mümkün kılan **"vücut"** sıfatı, Allah (C.C) hakkında da gerçekleşmiş olduğundan, Allah'ı görmek mümkündür.

2. Nakli Delil:

Bu meseledeki delil, Kur'an-ı Kerim'in şu Ayet-i Kerimesi'dir:

"(Musa dedi ki) 'Ey Rabbim, bana (zatını) göster de, seni göreyim' Rabbi; 'sen, beni elbette göremezsin, fakat dağa bak; eğer yerinde durabilirse ondan sonra beni görebilirsin' dedi."[28]

Bu ayette, iki yönden, Allah'ı görmenin mümkün olduğu ispatlanmaktadır.[29]

a. Musa (A.S.), Rabbinden, O'nu görmek istedi. Eğer, Allah'ı C.C.) görmek imkânsız olsa idi, böyle bir istekte bulunmazdı. Zira Hz. Musa'nın imkânsız olduğunu bilerek, Allah'ı görmek istemesi mümkün değildir. Çünkü bu, mümkün olmayan bir şeyi istemek olur ki, bir Peygamber için abestir. Eğer, Hz. Musa, Allah'ı görmenin imkânsızlığını bilmeyerek istemiş ise, cahillik olur ki, Allah (C.C.) hakkında caiz olan ve olmayan şeyleri bilmemek de Peygamberliğe aykırı olur.

O halde, Allah'ı görmek caizdir ki, Hz. Musa, Rabbini görmeyi istemiştir.

b. Allah (C.C), kendisinin görülmesini dağın yerinde durabilmesine bağlamıştır. Dağın yerinde kalabilmesi ise mümkündür. Mümküne bağlanan şey de mümkündür. O halde, Allah'ı görmek mümkündür.

"Allah'ı görme" meselesini, Ehl-i Sünnet üç yönden incelemektedir:

1. Allah'ı ahirette görmek,

2. Allah'ı rüyada görmek,

---

28 El - A'raf Suresi, ayet. 143.

29 Teftazani, a.g.c.. C. II, s. 111-114; Seyyid Şerif Cürcani, Şerhü'l-Mevaluf. C. II, İst. 1331, s. 368, 370.

3. Allah'ı dünyada görmek.

ALLAH'I AHİRETTE GÖRMEK

Ehl-i Sünnet, ahirette müminlerin, Allah'ı (C.C.) karşılıktan, mekândan ve bedenden uzak olarak göreceklerinde fikir birliği yapmışlardır.

Fatih'in hocası Hızır Bey, şöyle der:

"Müminlerin, baş gözleriyle, Allah'ı görmeleri vuku bulacaktır. Fakat kör olanlar (kâfirler) O'nu göremezler."[30]

Yine bu meselede, Allâme Ebu'l Hasen Siracüddin Aliyy-ıbni Osman da şunları kaydeder:

"Müminler, Allah'ı niteliksiz, özelliğini anlamadan ve misalsiz olarak görürler. Allah'ı görünce bütün Cennet nimetlerini unuturlar. Siz Mütezile'nin bu konudaki bilimsel ve haklı olmayan inancından uzak durun."[31]

Aliyyülkari, bu beyitleri açıklarken âlimlerin şu görüşlerini anlatır:

1. İbnü Ebî Semre der ki: **"Allah'ı görme meselesinde bu ümmetle diğer ümmetlerin müminleri müsavidir."**

2.**"Ahkâmü'l-Mercan"** kitabı, İbnü Abdi's-Selâm'ın "Kavaidü's-Suğra" kitabından alarak şunları söyler: **"Allah'ı görmek insanlara mahsustur. Melekler ve cinler, Allah'ı göremeyeceklerdir."**

3. Ebu'l-Haseni'l-Eş'arî, "İbâne" kitabında; **"Melekler de ahirette Allah'ı görürler."** demektedir. Beyhakî, İbnü'l-Kayyim, Celâlüddin Belkaynî, Celâlüddin Süyûtî de ayni görüştedirler.

Hatta Belkayni, cinlerin müminlerinin de Allah'ı görecekleri düşüncesindedir.

Şeyhülislâm İbrahim Beycûrî ise, bu hususta şöyle der:

"Cinlerin müminleri de, diğer müminlerle beraber "Mevkıf"ta Allah'ı görürler. Bu, kesindir. Cennette görmeleri ise kuvvetle muhtemeldir. Allah'ı akıl sahiplerinden başkası, meselâ hayvanlar göremezler.

---

30 Hızır Bey, Nuniyye, İst. 1291, Beyit 26.

31 Ebu'l - Hasen Siracüddin b.Osman, Bed'u'l - Emali, İst.. 1010, Beyit, 20-21

Cennet ehli, cuma ve bayram günleri görürler. Müminlerin havassı ise, her sabah ve akşam Rablerini göreceklerdir."[32]

İmam Azam Ebû Hanife ise, El-Fıkhu'l-Ekber kitabında; **"Cennette müminler Rablerini baş gözleriyle görürler. Fakat aralarında mesafe, teşbih ve keyfiyet olmayacaktır."** demektedir.

a) Ahirette Allah'ı Görmenin Naklî Delilleri

1. Kitaptan:

"Yüzler vardır; o gün terü tazedir. Rablerini göreceklerdir."[33]

2. Sünnetten:

Cerirü'bnü Abdillah (R.A.)dan rivayet edildiğine göre; Nebî (S.A.V.) bir gece, ayın on dördünde aya bakarak; **"Muhakkak siz hepiniz, ahirette Rabbinizi şu kameri (ayı) görüp de şüphe etmediğiniz gibi göreceksiniz."** buyurdular.[34]

Bu "rüyet" hadisini Hülefa-i Erbaa (dört halife), Abdullah İbnü Abbas, Abdullah ibnü Mes'ud, Süheyb ve Enes gibi ashabın büyüklerinden yirmi zat rivayet etmişlerdir.

3. İcmadan:

Muhalifler meydana çıkmadan evvel, bütün ümmet; sahabe, tabiin, tebe'uttabiîn, hepsi ahirette Allah'ın görüleceği konusunda aynı görüştedirler. Bu konudaki ayet ve hadislere de zahirleri üzerine mana vermişlerdir. Onların aynı görüşte olmaları, icma delili olmuştur.[35]

ALLAH'I RÜYADA GÖRMEK

Şerhü Mevâkıf, İmam Âmidî'den şunları naklediyor:

"Rüyada Allah'ı (C.C.) görmek caiz midir, değil midir, meselesinde; bir kısım âlimler, caizdir; bir kısmı da caiz değildir düşüncesindedirler. Bu meselede doğru olan; rüyada Allah'ı görmeye engel bir şey yoktur. Fakat bu görme, hakikî bir görüş değildir."[36]

---

32 İbnü'l - Lekkani, Cevheretü't - Tevhid Haşiyesi. İst..

33 El - Kıyame Suresi ayet. 22-23.

34 Buhari, 9/15; Müslim. 5/37, Ebu Davud. 34/20; Tirmizi, 36/15; İbnü Mace, Mukaddime.

35 Teftazani, a.g.e.. C. II., s. 116.

36 Cürcani, a.g.e., C. II, s. 368.

Saadeddin Teftazanî ise, Şerh-ü Akaid'de der ki:

> "Rüyada Allah'ı (C.C.) görmek, Selefin (Ehl-i Sünnet'in) birçoklarından hikâye edilmiştir. Rüyada Allah'ı görüş, bir çeşit gözlemdir ki, kalp ile olur, göz ile değil."

Bu kitaba açıklama yazan Ramazan Efendi, Ehl-i Sünnet'in bir kısmını şöyle anlatır:

> "İmam Azam, Ebû Yezid, Hamzatü'l-Kari, Sahabenin büyüklerinden Hz. Ömer (R.A.), Rablerini rüyada gördüklerini nakletmişlerdir."[37]

Abdüllatif el-Harputî ise, **"Tenkihu'l-Kelâm fi Akaidi Ehli'l-İslam"** kitabında İslâm âlimlerinin bu husustaki görüşlerini şöyle açıklar:

Uykuda Allah'ı (C.C.) görmek meselesinde Ehl-i Sünnet âlimleri arasında görüş ayrılığı varsa da, "Rabbimi en güzel surette gördüm", **"Rüyanın en hayırlısı, kulun Rabbini görmesi veya Peygamberini görmesi yahut Müslüman olan ana-babasını görmesidir."** Hadis-i şeriflerine; sahabe, tabiûn ve din imamlarından aktarılanlara binaen Ehl-i Sünnet âlimlerinin büyüklerinden İmam Amidî, rüyada Allah'ın (C.C.) görülebileceğini hükmetmiştir.

İmam Âzam'ın (R.A.), doksan dokuz kere, rüyasında Rabbini görüp, yüzüncü kere **"Ya Rabbi, kulların azaptan nasıl kurtulacak?"** diye sorduğu hikâyesi meşhurdur.

İmam Ahmed b. Hanbel de Rabbini rüyada görmüş, Rabbine yaklaşmanın yolunu sormuş, "Kur'an okumak" olduğu cevabını almıştır.

Kurra-i Seb'adan Hamza ve Muhammed b. Ali Tirmizî gibi daha birçok kişiden, rüyada Allah'ı (C.C.) gördükleri rivayet olunmuştur.

Rüya tabircilerinin imamı Muhammed İbnü Şîrîn de; **"Rüyada Rabbini gören kimsenin rüyası, onun cennete gireceği şeklinde tabir olunur."** demiştir.*

Yine aynı hususta, fıkıh kitaplarından olan Bezzaziye'de şu

---

37 Ramazan Efendi, a.g.e., s. 179.

38 Harputi, a.g.e., s. 280.

açıklama vardır: Rüyada Allah'ı (C.C.) görmeyi, İslâm'ın ileri gelenleri ve tasavvufçuların çoğunluğu, caiz görürler. Şeyhlerin çoğunluğu ile Semerkant ve Buhara'nın muhakkik (gerçeği araştıran) âlimleri ise caiz görmezler.

Hatta İmam Mâtürîdî, "Rüyada Allah'ı (C.C.) gördüğü iddiasında bulunan, puta tapandan daha şerlidir. Zira rüyada görülenler hayal ve misallerdir. Allah-ü Teâlâ ise bunlardan münezzehtir." der.[39]

Tarikat-ü Muhammediye şerhi "Berika"da büyük bilgin Hadimî, görüş ayrılıklarını açıkladıktan sonra, İmam Mâtüridî'nin görüşünü, bazı âlimlerin tevil ettiğini yazmakta, aynı kitabın açıklayıcısı Recep Efendi ise, "Bu hususta susmak en güzeldir." demektedir. [40]

ALLAH'I DÜNYADA GÖRMEK

Bu konuda Seyyid Şerif Cürcani, İmam Âmidî'nin şu açıklamasını aktarır:

> "Bizim devremizdeki bütün imamlar, dünyada ve ahirette Allah'ın görülmesinin aklen caiz olduğunda aynı görüştedirler. Fakat dünyada Allah'ın görülmesinin sem'an (yani ayet ve, hadislere göre) caiz olmasında görüş ayrılığına düştüler. Bir kısmı bunun caiz olacağı, bir kısmı da caiz olmayacağı görüşüne vardılar."[41]

PEYGAMBERİMİZ MİRAC'TA ALLAH'I NASIL GÖRDÜ?

Bu meselede Saadeddin Teftazanî şöyle der: Bazı Ehl-i Sünnet âlimleri, Miraç'ta Hz. Peygamberin, Rabbini baş gözüyle gördüğünü söylemişlerse de çoğunluk buna muhaliftir. Sahih olan; Peygamberimiz'in, Rabbini baş gözüyle değil, kalp gözüyle görmüş olmasıdır: Kendisine, **"Rabbini gördün mü?"** diye sorulunca; **"Kalbimle gördüm"** buyurmuştur.[42]

Allâme İbrahim Lekkanî **"Cevheretü't-Tevhid"** kitabında, Peygamberimiz'in, Rabbini baş gözüyle gördüğünü şu beytiyle ifade eder:

39 İbnü - l - Bezzazi'l - Kerderi, Fetevayı Bezzaziye. C. III, Mısır, 1310, s. 356-357

40 El - Hac Recep b. Ahmed Et - Vesiletü'l - Ahmediyye Ve'z - Zerietü's - Sermediyye Fi Şerhi'l - Tarikatı'l - Muhammediyye C I, İst 1326, s. 214-216

41 Cürcanı, a.g.e., C. II, s. 368.

42 Teftazani Şerhü'l - Akaid. İst., 1308, s. 120; Teftazani, Şerhü'l - Mekasıd. s. 123.

"Allah'ı görmek caizdir. Nebi (S.A.S.) ise, dünyada Rabbini görmüştür."

Bu kitaba açıklama yazan İbrahim Beycurî ise, şu bilgiyi verir:

"Ekseri İslâm âlimlerine göre; Muhammed (S.A.S.), Miraçta Rabbini baş gözüyle görmüştür. Her ne kadar Hz. Ayşe (R.A.) bunu reddediyorsa da, İbnü Abbas (R.A.)'ın hadisi bu hususu doğrulamaktadır. İbnü Abbas'ın hadisi, Hz. Ayşe'ninkinden önce gelir. Zira "Müsbit" delili ile "Nâfî" delili arasında zıtlık olursa, doğruluğunu belli eden üstün tutulur. Bu, bir Usulü Hadis kaidesidir. Aynı meselede, Ma'mer İbnü Raşid, "Ayşe, İbnü Abbas'dan daha bilgili değildir." demektedir. Dünyada, baş gözüyle Allah'ı görmek, yalnız Resûlullah (S.A.S.) için mümkün olmuştur. Bunun dışında, uyanık olarak, kim Allah'ı gördüğünü iddia ederse sapıktır ve sözü batıldır. Hatta bazı âlimler, böyle bir iddiada bulunan kimsenin kâfir olacağını ileri sürmüşlerdir."[43]

ALLAH'I BAŞ GÖZÜYLE GÖRME

Bu meseledeki görüş ayrılığının sebebi; Müslim'in Ebû Zer (R.A.)'den rivayet ettiği şu hadistir:

Resûlullah'a (S.A.V.), **"Miraç gecesinde Rabbini gördün mü?"** diye soruldu. Resûlullah (S.A.V.) şu cevabı verdiler: **"Nurun ennâ arâhu".** Hadisteki **"enna"** kelimesi, **"elif"** ve **"nûn"** harflerinin fethiyle de rivayet edildi, kesriyle de...

Bu iki rivayet şekline göre ise, mana değişmektedir. Birinciye göre, (yani "ennâ" okunursa) mana, **"O bir nurdur, nasıl görebilirim!"** şeklindedir ve **"Resûlullah, Allah'ı baş gözüyle görmedi"** diyenlerin delili olmaktadır. İkinciye göre, (yani **"innî"** okunursa) mana, **"O bir nurdur, elbette gördüm"** demek olur ki bu da, **"Resûlullah, Allah'ı baş gözüyle gördü "** diyenlerin delili olur.[44]

Ramazan Efendi, Şerhü'l Akaid Haşiyesi'nde "Allah'ı kalp ile görmeyi" şöyle izah eder:

"Allah (C.C.), Muhammed (S.A.S.)'in baş gözünü kalbinde kıldı. Kalbi için göz yarattı. O da Rabbini, baş gözüyle gördüğü gibi gördü."

---

43 İbrahımü'l - Beycuri, Tuhfetü'l - Mürid Ala Cevheretü't Tevhıd. İst. 1326, s. 61-62.

44 Ramazan Efendi Şerhü'l - Akaid Haşiyesi, İst. 1308, s. 178-179; Abdüllatif Harputi, Tenkihu'l- Kelam Fi Akaidi Ehli'l - İslam. İst., 1327, s. 279.

Allah'ı Görme Hakkındaki Hadisler:

1. Atâ yoluyla İbnü Abbas (R.A.)'dan: **"Onu kalbiyle gördü."** [45]

2. Mesruk'tan şöyle rivayet edilmiştir:

"Hz. Ayşe'nin (R.A.) yanındaydım. **"Ey müminlerin annesi! Üç şeyi kim söylerse, Allah'a (C.C) karşı büyük iftira etmiş olurmuş!** Nedir onlar?" Diye sorduğumuzda Hz. Ayşe, şöyle cevap verdi:

a. "Kim ki, Muhammed (S.A.V) Rabbini gördü, diye iddia ederse, Allah 'a karşı büyük iftira etmiş olur." Bunun üzerine Ben; **"Ey müminlerin annesi, bana müsaade et, konuşayım: 'Andolsun ki, O, O'nu apaçık ufukta görmüştür.'**[46] **Ayetine ne dersin?"** diye sorunca Hz. Ayşe, şu cevabı verdi: **"Bu meseleyi Resulullah'tan (S.A.V) ilk önce soran benim. Allah'ın Resulü bana dedi ki; O Cebrail'dir. Hem işitmedin mi, Allah-ü Teâlâ; "Ona gözler erişemez. O ise bütün gözleri ihata eder." Buyurmadı mı? Ve hem sen işitmedin mi ki, Allah (C.C) şöyle buyurdu: "(Ya) bir vahiy ile ya bir perde arkasından yahut bir elçi gönderip de kendi izniyle dileyeceğini vahyetmesi olmadıkça, Allah'ın hiçbir beşere kelâm söylemesi (vaki) olmamıştır."**[47]

b. **"Her kim ki; Resûlullah (S.A.V) Allah'ın (C.C) kitabından bir şeyi gizledi derse; Allah'a büyük iftira etmiş olur. "**

c. **"Her kim ki; Muhammed (S.A.V) gaybı bilir iddiasında bulunursa, Allah'a (C.C) büyük iftira etmiş olur."**[48]

3. Abdullah İbnü Şakîk yoluyla Ebû Zer (R.A.)'den rivayet edilmiştir:

Resûlullah'a (S.A.V.), **"Rabbini gördün mü?"** diye sordum. Buyurdu ki, **"Bir nur, O'nu nasıl görürüm?"** Aynı yolla, ikinci bir rivayette ise, **"Bir nur, gördüm."** buyurdu.[49]

Kadı İyaz, Şifa isimli kitabında şöyle der:

---

45 Müslim. C.I, s. 158

46 Et - Tekvir Suresi. ayet. 23.

47 Et - En'am Suresi. ayet. 103.

48 Eş - Şura Suresi. ayet. 51

49 Müslim. C. II, s. 159

"Bir grup âlimin fikri, Hz. Ayşe'nin kavlincedir. İbnü Mesud'dan ve Ebû Hureyre'den, meşhur olarak nakledilen de budur. Bunun üzerine, hadisçiler ve fakihlerden bir kısmı, dünyada rüyetin (Allah'ı görmenin) mümkün olmayacağına inanmışlardır. İbnü Abbas'dan meşhur olan rivayet ise, Peygamber (S.A.S.)'in, Rabbini gözleriyle görmüş olmasıdır. Hatta İbnü Abbas, Hâkim, Nesâî ve Tabaranî, rivayetlerinde; 'Allah-ü Teâlâ, Musa'ya (A.S.) Kelâm; İbrahim'e (A.S,) hullet (dostluk); Muhammed'e (S.A.S) rüyet ile ihtisas buyurdu' demiştir. İmam Eş'arî ile ashabından bir grup da Peygamberin (S.A.S.), Allah'ı (C.C.) baş gözüyle gördüğüne inanırlar. Bazı şeyhler de, Allah'ı baş gözüyle görme meselesinde kesin bir şey söylememişlerdir. Şüphemiz, bu meselede hak olan da, tevakkuf, yani kesin bir görüş açıklamayıp, bu meseleyi Allah'a (C.C.) havale etmektir."

Şifa şerhinde Aliyyülkarî ise, şunları zikreder:

"Resûlullah (S.A.S.), Miraç gecesi Allah-ü Teâlâ'yı görmedi. Fakat Nevevî, "Fetâvâ"da görmenin meydana geldiğini doğrulamış ve bunu muhakkikun'dan (sahih olup olmadığını araştıranlardan) nakletmiştir."[50]

ALLAH VE KULLARIN FİİLLERİ

"Allah-ü Teâlâ, kullarının iman, küfür, isyan ve ibadet (tâat) olan bütün fiillerinin yaratıcısıdır."

Mûtezile'nin ve rasyonalistlerin dediği gibi, kul; fiillerinin, hareketlerinin yaratıcısı değildir. Bu iddia sakattır. Zira insan, fiillerinin neticelerini teferruatıyla bilemez. Bilemediğine göre, fiillerin yaratıcısı olamaz.

Ayrıca, bu konuda naklî deliller şunlardır:

"Allah, her şeyi yaratandır..."[51]

"Sizi de, (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır."[52]

Cebriyye'nin, zamanımızda Kadercilerin; **"Allah her şeyin yaratıcısı olduğuna göre; kul, fiilleri yapmağa mecburdur,**

---

50 Aliyyülkari, Şerhü'ş - Şifa. C. I, İst. 1307, S. 418.

51 Ez - Zümer Suresi ayet. 62.

52 Es - Saffat Suresi. ayet. 96.

dolayısıyla ceza görmemelidir." demeleri de yanlıştır. Zira fiillerin yaratılması, kulun istek ve gücüne bağlıdır. Allah, kulun hangi fiili yapacağını bilir, fert, iyi veya kötü işi tercih eder ve Allah onu, o fiili, yaratır:

> *"Kulların bu fiillerinin hepsi, Allah'ın iradesi, dilemesi, hükmü, kazası ve takdiri iledir. Ancak, kullar için, ihtiyarî fiiller vardır. Bu fiiller dolayısıyla sevap alırlar veya cezalanırlar. "*

Cebriye ve zamanımız Kadercileri, insanın tercihine bağlı fiillerini reddediyorlar. Ve **"Kulun hareketi, cansız varlıkların hareketi gibidir."** diyorlar.

Şurası açıktır ki; insanın hareketi tercihine bağlı; cansızların hareketi ise zorunludur. İnsan, tercihinin karşılığını görecektir. İnsanı iradesiz bir yaratık, suç işlemeye veya işlememeye zorlanmış bir yaratık olarak görmek ve göstermek tamamen yanlıştır.

Her fert için, ihtiyari fiillerinin bir karşılığı vardır:

"İşledikleri iyi amellere bir mükâfat olarak..."[53]

"Dileyen iman etsin; dileyen kâfir olsun..."[54]

Ayet-i Kerimeleri bunun delilidir.

> *"Kulların yaptığı iyi ve güzel olan fiillere Allah'ın rızası vardır. Fena olan fiillere ise, rızası yoktur."*

Zira bir Ayet-i Kerimeye göre:

> *"Allah kullarının küfrüne razı olmaz."*[55]

"Kulların fiilleri" meselesini iyice anlayabilmek için; meşhur âlim Hadimî'nin bu husustaki **"Ef'âl-i ibad"** risalesini inceleyelim:

53 El - Vakıa Suresi, ayet. 24.

54 El - Kehf Suresi. ayet. 29.

55 Ez - Zümer Suresi. ayet. 7

KULLARIN FİİLLERİ

Bu meselede mezheplerin görüşleri şöyledir:

a) Cebriye'nin Görüşü;

Kulların fiillerinde sadece Allah'ın kudreti tesirlidir. Kullar, kendi fiillerinde, asla kudret sahibi değillerdir. Kulun herhangi bir işe karışması ve tesiri yoktur. Kul, cansız varlık durumundadır.

b) Eş'arilerin Görüşü;

Fiilde hem Allah'ın, hem de kulun kudreti vardır. Fakat kulun kudretinin tesiri yoktur.

c) Mûtezile'nin Görüşü;

Kulun kudreti, fiilde, gereksiz ama mecburen tesirlidir. Kulun kudretini Allah yaratır. Kul da, kendi isteği ve kendi kudreti ile kendi fiillerini yaratır.

d) Filozofların ve İmamü'l-Haremeyn'in Görüşü;

Fiilde kulun kudreti gereklidir. Fiil, kudrete aykırı olamaz. Yani, gücün harcanması ile beraber fiilin meydana gelmesi gerekir.

Filozoflara göre; kul, kendi fiilini yaratmaya mecburdur. Bu hususta istediği gibi hareket edemez.

Teftazanî, bu durumu "Şerhü Mekasıd"da şöyle ifade eder: Allah'ın kul için bir kudret ve irade yaratması vaciptir. Kuldaki bu irade ve kudret de, fiilin meydana gelmesini gerektirir.

İşte **"Kul, fiilinin mecburî yaratıcısıdır"** demenin anlamı budur.

e) Ebu İshak İsferaînî'nin Görüşü;

Kulun fiilinde hem Allah'ın, hem de kulun kudreti bir arada bulunur. İki kudretin ikisi de, asıl fiilde müessirdirler.

f) Kadı Ebu Bekri'l-Bakıllânî' nin Görüşü;

Allah'ın kudreti asıl fiilde; kulun kudreti de fiilin vasfında müessirdir. Fiil ise, "tâat ve ma'siyet" olarak vasıflanır.

Mesela; bir yetime atılan dayak fiilinin aslı, Allah'ın kadîm (başlangıcı olmama) kudreti ile; bu dayağın adalet veya zulüm, itaat veya isyan etme vasıfları ise, kulun sonradan olan kudreti

ile meydana gelir.[56]

Bu görüşlerden asıl olan, üstat Ebu İshak'ın görüşüdür. Mâtüridîlerin itikadı da budur.[57]

Kulun fiilinde iki kudretin de beraberce müessir olması, Allah'ın âdetinin böyle cereyan etmesindendir.

Şöyle ki, Allah (C.C.), kulun, bir fiili yapmak istemesinin hemen arkasından o fiili yaratır. Kul bir fiili niyet ve istek olmadan ve Allah'ın kendisine verdiği kudreti sarf etmeden, Allah, o fiili yaratmaz. Fakat kulun iradesi olmadan da, Allah o fiili yaratmaya kadirdır. Lakin zorlama olmaması ve kulun, yaptığı fiilden dolayı ceza ve mükâfata lâyık olması sebebiyle âdet-i ilâhi böyle oluşur.

Meseleyi biraz daha derinleştirirsek, Allah (C.C.), başlangıçta, kulda bir kudret yaratmıştır. Kuldakı bu kudret mecburidir. Kul, bu kudreti, **"bir işi yapmak veya yapmamak"** isteğinden birisine sarf etmede hürdür.

İşte, kulun bu ihtiyarına **"İrade-i Külliye"**[58] denir ki, bu irade ve kudret, mahlûk (yaratılmış)tur. Kul, bu kudretini bir işi yapmak veya terk etmekten birisine sarf ederek bu iki şıktan birini diğerine tercih eder. İşte, kulun bu sarfı, hariçte mevcut değildir. Ne var, ne de yok kabilinden olan şeylerdendir. Buna, **"İrade-i Cüz'iyye", "Kisb"** veya **"Kasıt"** denir.

Netice şudur ki; kul, kudretini bir fiile kesinlikle sarf edince Allah (C.C.) âdeti icabı, o fiili yaratır. Eğer, bu fiilin meydana gelmesinde Allah'ın yaratmasının yanında kulun da dahli bulunmamış olsa idi; kulun yalnız kalması da sahih olmazdı. O halde, kulun fiili, iki kudretin birleşmesi ile hâsıl olmaktadır. Allah'ın kudreti ile hasıl olması, Allah'ın halkı (yaratması)dır. Kulun kudreti ile hâsıl olması ise, kulun kisbi (seçip tercih etmesi)dir. Fiilin, makdur (takdir edilen), hüsün (güzel) ve kubuh (çirkin) olarak vasıflanmasını gerektiren şey ise, kisb'dir.

Fiilin, Allah'ın kudreti ile olduğu inancı, zorlamadır. Kulun kudreti ile olduğu inancı ise, tefviz, yanı fiili kula bırakmaktır. Böylece, seleften (Ehl-i Sünnet) nakledile gelen "Cebrü Mutavassıt" görüşü ortaya çıkar ki, Mâtüridîlerin kabul ettikleri görüş de budur.

---

56 Harputı, a.g.e., s. 296.

57 A.g.e., s. 296.

58 Bunu, Allah'ın iradesi olan "İrade-i Külliye" ile karıştırmamalıdır.

Eş'arî Mezhebi'ne göre ise; Allah (C.C.), kulda bir kudret icat eder. Kul da, bu kudrete uygun olarak, kendi fiilini icat eder. Burada müessir, yalnız Allah'ın kudretidir. Kulun kudreti müessir değildir. O, sadece fiilin mahallîdir. Kullar, fiillerinde serbest; ihtiyarlarında ise muzdardırlar. Yani hür değil, mecburdurlar. Çünkü Eş'ârîler, **"İrade-i Cüz'iyye"**nin mahlûk olduğuna inanırlar Onlara göre. Fiilin meydana gelmesi, mecburidir. Kulun, fiili yapmak veya terk etmek hususlarından birisini tercih etmeye kudreti yoktur. Bunun için, her ne kadar Eş'ari, kendisinin **"Cebrü Mutavassıt"** olduğunu iddia etmişse de, Eş'arîlere "Cebrü Mahz" denilmiştir.

Tekrar edecek olursak, Eş'ari Mezhebi'nin görüşünün özeti şudur:

Allah (C.C.), âdeti üzere, kulların fiillerini kudretlerine yakın olarak yarattı. Bu halde, kulun fiili Allah'ın kudretinin tesiri ve Allah'ın icadı ile olduğundan, Allah'ın yarattığıdır. Kulun kudretine yakın olduğu için de kulun seçip tercih etmesidir.

Eş'arî ve Mâtüridî'nin İttifak Noktaları

1. İki kudretin ispatında,

2. Allah'ın kudretinin, kulun kudretine muvafık olmasında,

3. Fiilin, kul için **"kisb"** (tercih etme) ve Allah için **"halk"** olmasında,

4. **"Cebrü Mutavassıt"** olduklarını iddiada.

Eş'arî ve Mâtüridî'nin İhtilâf Noktaları

1. Mâtürîdîlere göre; kulun kudreti, Allah'ın âdetine muvafık olarak, fiilde müessirdir. Eş'arîlere göre ise; kulun, kendi fiilinde tesiri yoktur.

2. Mâtürîdîlere göre, fiil, kuldan kendi isteğiyle meydana gelir. Eş'arîlere göre ise. Fiil kuldan bil-ızdırar (mecburen) meydana gelir.

3. Mâtürîdîlere göre; kulda İrade-i Cüz'iyye vardır. Fakat hariçte mevcut değildir. İrade-i Cüz'iyye, mahlûk da değildir.

Eş'arîlere göre ise, İrade-i Cüz'iyye de, kuldaki kudret vs. gibi, mahlûktur.

İSTİTÂAT (Kulun Gücü)

"İstitâat (kulun gücü), ferdin fiili ile başlar ve fiilin bitmesi ile sona erer. Kula verilen bu güç, fiili yapan kudretin kendisidir."

Ferdin herhangi bir işi yapması, ancak Allah'ın, o yapılmasını temin edecek gücü o ferde vermesiyle mümkün olur.

Fert iradî ve gayri iradî bütün fiilleri yapmak için, bu kudrete muhtaçtır. Belirli bir hareketi yaptıran kudret, her şeye kadir olan Allah'ın, o fiilin yapılmasına mahsus olarak ferde verdiği kudrettir.

Mûtezile, kulun, fiillerine kadir olduğu inancındadır. Zamanımız felsefecilerinden birçoğu da aynı kanaattedir. Mûtezile'nin başka bir kolu olan Diyalektik Materyalizm; maddenin ve vücudun, kudretin esası olduğunu ileri sürer. Hâlbuki madde ve insan, acizdir. Her, fiilinde, Allah'ın kendisine kudret vermesine muhtaçtır. Allah ise Kadir-i Mutlak'tır.

"İstitâat (ferdin, bir şeye gücünün yetmesi); sebeplerin, âletlerin ve azaların salim olmasıyla mümkündür."

"Sebepler", ferdin dışındaki şartlardır.

Meselâ; namaz için vakit; zekât için nisap miktarı mal, bir fiilin yapılması için gereken gücün verilmesinde sebeplerdir.

"Aletler ve azaların sağlam olması" ise; ferdin şahsında olan şartlardır. El, ayak veya zihnin normal çalışması gibi.

"Allah, kulun gücünün yetmeyeceği şeyi teklif etmez."

Cenab-ı Hak buyurur:

"Allah, hiç kimseye, gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez." [59]

"Bir insanın vurmasının sonucu, dövülen kişide meydana gelen acı ve elem; insanın vurmasının hemen akabinde camın kırılması ve buna benzer şeylerin hepsi, Allah-ü Teâlâ'nın yarattıklarıdır. Bu neticeleri

59 *El - Bakara Suresi, ayet. 286.*

meydana getirmekte, kulun bir yaratma kudreti yoktur."

Meseleyi biraz daha derinleştirebilmek için, mezheplerin bu konudaki görüşlerini inceleyelim.

Ehl-i Sünnet itikadına göre, kulların fiillerini Allah yaratır. Mûtezile Mezhebi'ne göre ise, kul fiillerini kendisi yaratır.

Fiillerin meydana gelmesinde, kulun da gücü vardır. Ehl-i Sünnet inancına göre, fiili meydana getirmede, kulun gücü bağımsız değildir. Mûtezile'ye göre ise, bağımsızdır. Her iki mezhebe göre de, fiili meydana getiren kulun gücünü Allah yaratmıştır.

Bu meselede, üzerinde çok tartışılmış olan husus şudur: **"Fiili, meydana getiren ve Allah'ın yaratmış olduğu kulun kudreti, fiil ile beraber midir? Fiilden sonra mıdır? Yoksa fiilden evvel midir? "**

a) Ehl-i Sünnet'in Görüşü;

Kudret, kuvvet, güç ve takat manalarına gelen **"İstitâat"**, bir sıfattır ki; Allah (C.C.) bu sıfatı, insan bir işi yapmayı kastettiği anda -bu işi yapmak için gereken âletler ve sebepler de sağlam, kusursuz ve tam olunca- yaratır. İnsan, **"hayır"** fiilini yapmayı niyet edince; Allah da "hayır" gücünü yaratır; "şer" fiilini niyet edince de; Allah "şer" gücünü yaratır.

İşte bu güç, fiil ile beraberdir: Allah (C.C.) tarafından, kul için, fiil ile beraber olarak yaratılır. Fiilden evvel olamaz. Zira fiilden evvel olsa idi; bir şey yapmak istediğinde, kulun Allah'a ihtiyacı olmaması gerekirdi. Bu halde ise, Mûtezile'nin dediği gibi, kul, fiilinin yaratıcısı olurdu. Bu güç, fiilden sonra da olamaz. Zira güç olmadan fiilin hâsıl olması gerekir. Bu ise, imkânsızdır. Cebriye Mezhebi, bu görüşü savunur.

Netice olarak; istitâat, kul için bir sıfattır ve bu güç; kul, irade-i cüz'iyyesini sarf ettiği anda meydana gelir. Bu ise, dört kademede meydana gelir:

1. irade-i külliye ki; bu iradenin kendisinde, takdir edilmiş şeylerin her birisine bağlama yetkisi vardır.

2. Bundan sonra, fiilin mevcudiyeti için şart olan, bütün sebeplerin tam ve kusursuz olması gerekir.

3. Daha sonra kul; irade-i külliyesini belirli bir fiile döndürür ki; bu döndürme, irade-i cüz'iyyedir.

4. Bundan sonra da, kulun, irade-i cüz'iyyesini fiile döndürdüğünde Allah (C.C.), fiil ile beraber, kulda güç yaratır. Bu son çaba, Allah'ın, kulda kudreti yaratmasına sebeptir.

Gücün aslını ispat, Cebriyye'yi; gücün fiil ile beraber olduğunu ispat ise Mutezile'yi yıkar.

b) Mûtezile'nin Görüşü;

Bunlara göre; kula güç, fiilden evvel verilir. İnsan, bir işe teşebbüs etmeden evvel de, o işi yapacak güç kendisinde vardır. Kul, bütün işlerini kendisinde mevcut olan bu güç ile yapar ve meydana getirir. Kulun, iş anında, Allah'ın gücüne ihtiyacı yoktur. Allah'ın da, o işte müdahalesi yoktur.

Bunların en kuvvetli delili şudur: Teklif, yani emir ve yasaklar, fiillerden evvel meydana gelir. Meselâ; kâfir, iman etmekle yükümlüdür. Eğer güç, fiilden evvel olmasa idi, âcize, güç ve takati olmayan şey teklif edilmiş olurdu. Bu ise, batıldır. Bu hale göre; namaz fiilinden evvel, namaz kılma gücü olmazsa; **"namaz kıl"** teklifi doğru olmaz.

Ehl-i Sünnet'in, bu görüşe cevabı şudur: İstitâat iki manada kullanılır:

1. Yukarıda beyan edildiği gibi, fiil ile beraber olan güç mânasında. Bu istitâat, fiilden ne önce, ne de sonradır. Fiil ile beraberdir ve fiilin tesır edenidir. Tercih edilen fiiller, bu istitâat (kulun gücü) ile meydana gelirler.

2. İstitâat; hisler ve azalar gibı sebeplerin, âletlerin ve insan uzuvlarının selâmeti manasında da kullanılır. Emir ve nehiylerle Allah'ın teklifi, bu manaya gelen istitâat üzerinedir. Bu halde acizlik de gerekmez.

Şu Ayet-i Kerime de, buna işaret etmektedir:

"Ona bir yol bulabilenlerin (gücü yetenlerin) Beyti Hacc (ve ziyaret) etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."[60]

Netice şudur ki, âdet ve sebeplerin salim olması manasına gelen ve önceden kulda var olan istitâat, teklifin, yani emir ve

---

60 Al-i İmran Suresi, ayet. 97.

nehiylerin verilmesi sıhhati içindir. Fiil ile beraber olan istitâat ise, kulun sevaba veya azaba müstehak olmasının sebebidir.

DALÂLET VE HİDAYET

"Allah-ü Teâlâ, dilediği kimseyi sapıklıkta; dilediği kimseyi hidayette kılar."

Allah hidayet ve sapıklığı yaratır, insan da kazanır. Kul, kurtuluşu veya sapıklığı seçer. Allah da onu yaratır.

"Allah kul için, sadece hayırlı olanı yaratmalıydı denemez."

GÜNAHLAR VE ALLAH'IN AFFI

"Allah-ü Teâlâ, kendisine şirk koşanı affetmez."

Bugün, türlü maskeler altında, insanlar Allah'a şirk koşmaya teşvik ediliyor. Materyalistler maddeyi, rasyonalistler aklı; natüralistler (tabiiyyûn) tabiatı; şehvetperestler şehveti (seksi) ve nefislerini; sapık mistik telâkkiler insanı; bazı siyasî görüşler, bir milletin tamamını veya bir s nıfı yahut da bir azınlığı, hâkimiyetin kaynağı sayarak ilâhlaştırıyorlar. Ve Allah'a, zatında, sıfatlarında ve fiillerinde ortaklar koşuyorlar. Allah, hangi şekilde olursa olsun, kendisinden başka ilah kabul edeni, yani müşriki affetmez.

"Şirkten başka, dilediği kimselerin, büyük veya küçük günahlarını affeder.

Helâl olarak kabul edilmediği takdirde, Allah dilerse, büyük günahı da affeder."

Büyük günahı helâl kabul etmek ise küfürdür. Küçük günahları helâl sayan da kâfir olur.

RIZIK MESELESİ

"Haram edilmiş şeyler de rızktır."

Rızk Cenâb-ı Allah'ın canlılara yemeleri için verdiği her şeydir.

Bir şeyin rızk olması, onun haramlık vasfını kaldırmaz. **"Allah, insanı rızıklandırdığına göre, Allah'ın insana rızk olarak**

verdiği bizatihi haram olan (şarap veya domuz eti gibi) **şeyler haram değildir"** demek küfürdür.

"Helâl olsun, haram olsun; herkes kendi rızkını yer. Bir insanın kendi rızkını yememesi veya başkasının onun rızkını yemesi tasavvur edilmez."

Allah'ın, bir yaratık için, tayin ettiği şeyi, başkasının yemesi imkânsızdır.

ÜÇÜNCÜ KISIM

MELEKLER'E İMAN

"Melekler, Allah'ın kulları olup, Allah 'ın emri ile hareket ederler."

"... Bunlar (Melekler) Allah'ın emri ile hareket ederler."[61]

"Onların, erkeklik ve dişilik vasıfları yoktur."

Meleklerin sayıları hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Onu, ancak, Allah bilir. Kur'an-ı Kerim'de ve Peygamberimizin Hadis-i Şeriflerinde isimleri zikredilen melekler şunlardır:

Meleklerin Peygamberi durumunda olan dört büyük melek:

1. **Cebrail:** Vazifesi, Allah ile Peygamberler arasında elçiliktir.

2. **Mikail:** Görevi, tabiat olaylarını idare etmektir.

3. **İsrafil:** Vazifesi, "Sûr" denilen bir vasıta ile kıyametin ve öldükten sonra bütün canlı varlıkların dirilecekleri zamanın geldiğini haber vermektir.

4. **Azrail:** Bunun da vazifesi, canlıların ruhunu almaktır.

Bu dört büyük melekten başka; Cennetin bekçisi Rıdvan, Cehennemin bekçisi Malik, insanların sevaplarını ve günahlarını tespit eden Hafaza Melekleri, kabirde sual soran Münker ve Nekir, isimlerini bildiğimiz meleklerdir.

61 El - Enbiya Suresi. ayet 27.

DÖRDÜNCÜ KISIM

KİTAPLARA İMAN

"Allah'ın Peygamberlerine indirmiş olduğu kitaplar vardır. Bu kitaplarda emrini, nehyini, mükâfatını ve azabını beyan edip açıklamıştır."

Allah-ü Teâlâ, Cebrail vasıtasıyla, bütün Peygamberlere emir ve yasaklarını bildirmiştir. Bunların bazıları kitap haline gelmiş ve zamanımıza kadar ulaşmış, büyük bir kısmı ise günümüze kadar ulaşamamıştır. Allah-ü Teâlâ'nın bazı Peygamberlere gönderdiklerine **"suhuf"** (sayfalar) denir. Bir rivayete göre bunlar;

1. Âdem Peygambere 10 sayfa,

2. Şît Peygambere 50 sayfa,

3. İdris Peygambere 30 sayfa,

4. İbrahim Peygambere 10 sayfa olmak üzere toplam 100 sayfadır.

"Mukaddes Kitaplar" olarak bildiğimiz dört büyük kitap ise, "Kütübü Erbaa" diye isimlendirilir.

Bu kitaplar da, şu Peygamberlere gönderilmiştir:

1. Tevrat, Hz. Musa'ya,

2. Zebur, Hz. Davut'a,

3. İncil, Hz. İsa'ya,

4. Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'e

Tevrat, Zebur ve İncil, Peygamberler tarafından getirildikleri, yani Allah'ın gönderdiği şeklini muhafaza edememiş, insanlar tarafından tahrif edilmişlerdir. Bu husus hem tarihî, hem aklî, hem de naklî delillerle sabittir.

Ayrıca, Kur'an-i Kerim, kendisinden önceki kitap ve dinleri nesh etmiş, yani hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır.

Kur'an-ı Kerim, Peygamber efendimizin en büyük mucizesi, tahriften ve taklitten uzak yegâne hak kitap olarak, günümüze kadar, bir harfi dahi değişmeden gelmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in Peygamberimize gönderilmesi 23 senede tamamlanmış. Peygamberimiz'in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir zamanında bir araya toplanmış, Hz. Osman zamanında nüshalar halinde çoğaltılarak, İslâm'ın o zamanki merkezlerine gönderilmiştir.

Kur'an-ı Kerim, çeşitli zaman ve çeşitli yerlerde indirilen 114 sure ve 6.666 ayetten müteşekkildir.

BEŞİNCİ KISIM

PEYGAMBERLERE İMAN

"Resullerin gönderilmesinde hikmet vardır. Allah-ü Teâlâ, beşer içinden bazılarını, beşeriyete müjdeleyici ve korkutucu Resuller olarak göndermiştir. Bu Resuller; insanlara, din ve dünya işlerinden, muhtaç oldukları her şeyi açıklamışlardır."

Resuller, insanların ezelden ebede kadar ihtiyaç duyacakları her şeyi bildirmişlerdir. İnsanın, kendisine, başkalarına, din kardeşlerine, devletine ve Allah'ına karşı olan vazifelerini ve takip edeceği hareket şeklini gösteren ebedî kanunlar getirmişlerdir. Bunlar imana, kültüre, hayat nizamına ve amellere dair olan ölümsüz kurallardır. Dini kabul, onun muhtevası olan imanı, kültürü, hayat nizamını ve amelleri de kabul demektir.

"Cenâb-ı Allah, Peygamberleri, tabiat kanunlarını yırtan mucizelerle teyit etmiştir."

Mucize; Peygamberden, Allah'ın izni ile meydana gelen fevkalâde haldir.

"Peygamberlerin ilki, Hz. Âdem ve sonuncusu, Hz. Muhammed(S.A.S.)'dir. "

Âdem (A.S.)'in ilk insan ve ilk Peygamber olduğu hususunda kitap, sünnet ve icmada deliller vardır. Bunu inkâr eden (Darwinistler ve aynı düşüncede olanlar) kâfir olur.

Hz. Muhammed (S.A.V.)'in son Peygamber olduğunu inkâr eden de kâfir olur.

"İsa (A.S.)'nın yeryüzüne ineceği hadis-i şerifte zikredildiğine göre; son Peygamber, Hz. İsa olmaz mı?" şeklindeki bir soru yanlıştır. Zira Hz. İsa, yeryüzüne Hz. Muhammed'e (S.A.S.) tabi olarak gelecektir. Çünkü onun şeriatı nesh edilmiştir. Onun için vahiy ve hüküm koymak yoktur.

"Peygamberlerin sayılarının ne olduğu konusunda münakaşa etmemelidir. Zira Allah-ü Teâlâ buyurmuştur ki; "Andolsun ki, senden evvel de Peygamberler gönderdik. Onların içinden, sana kıssalarını bildirdiğimiz kimseler de var; sana bildirmediğimiz kimseler de var."[62]

Eğer adet zikredilirse; zikredilen adetten fazla Peygamber gelmiş geçmişse onlar inkâr edilmiş; zikredilen adetten az Peygamber gelmişse Peygamber olmayanlara Peygamberlik izafe edilmiş olur.

Peygamberlerin hepsi, Allah'tan aldıklarını tebliğ etmişler ve haber vermişlerdir."

Peygamberler, insanlığın kurtuluş yolunu; bütün insanlara, her türlü eziyetlere rağmen bildirmişlerdir. Onlar tebliği gerekli her şeyi açıklamışlardır. İşte, bu tebliğ edilenler, kurtuluşun tek yoludur.

Bazıları, **"Peygamberler kurtuluşumuzun esaslarını herkese değil, sadece bazı insanlara bildirdiler. Biz de, o kendisine sır tevdi edilen kimselerden öğrenerek kurtulabiliriz."** derler. Bunlar, Peygamberleri, tebliğ vazifesini yapmamış olmakla itham etmiş oluyorlar. Bu da tam bir küfürdür.

Peygamberler sadıktırlar ve nasihat edicidirler.

Peygamberlerin en efdali, Hz. Muhammed (S.A.S.)'dir."

Allah (C.C.), Kur'an-ı Hâkim'inde, İslâm ümmetini en hayırlı

62 El - Mümin Suresi. ayet. 78.

ümmet olarak bildirir. Ümmetin hayırlı oluşu, dinlerinin yüksekliği sebebiyledir. Dinin yüksekliği ise, o dinin Peygamberinin yüceliğine işarettir.

PEYGAMBERLERİN SIFATLARI

Peygamberler de bizim gibi birer insandırlar. Fakat Allah tarafından seçilmiş kimseler oldukları için, diğer insanlardan ayrı, bazı vasıfları vardır. Peygamberlerin bu sıfatlarını şöyle özetleyebiliriz:

1. "Sıdk" (Doğru olmak): Peygamberler, asla yalan söylemezler. Onlar, dürüst insanlardır.

2. "Emanet" (Güvenilir olmak): Peygamberler, güvenilir kimselerdir. Asla emanete hıyanet etmezler.

3. "İsmet" (Günah İşlememek): Peygamberler, günah işlemezler. İnsanlık icabı olan ufak tefek hataları da, Allah tarafından düzeltilir.

4. "Fetanet" (Zeki Olmak): Peygamberlerin hepsi de, insanların mutlaka en zekileridirler.

5. "Tebliğ" (Açıklamak): Peygamberler, Allah'tan almış oldukları emirleri insanlara mutlaka ulaştırmışlardır. Hiçbir şey gizlememişler ve hiçbir şey de ilâve etmemişlerdir.

KUR'AN-I KERİM'DE ADI GEÇEN PEYGAMBERLER

Peygamberlerin kesin sayılarını ve isimlerini bilemiyoruz.

1. Hz. Âdem,
2. Hz. İdris,
3. Hz. Nuh,
4. Hz. Hud,
5. Hz. Salih,
6. Hz. Lût,
7. Hz. İbrahim,
8. Hz. İsmail,
9. Hz. İshak,
10. Hz. Yakup,
11. Hz. Yusuf,
12. Hz. Şuayb,
13. Hz. Musa,
14. Hz. Harun,
15. Hz. Davut,
16. Hz. Süleyman,

17. Hz. Eyyub,
18. Hz. Zülkifl,
19. Hz. Yunus,
20. Hz. İlyas,
21. Hz. El-Yesa,
22. Hz. Zekeriya,
23. Hz. Yahya,
24. Hz. İsa,
25. Hz. Muhammed.

Bunlardan Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen Peygamberler şunlardır:

Bunlardan başka, Peygamber veya veli oldukları hususunda, İslâm âlimlerinin ihtilaf ettikleri Hz. Üzeyir, Hz. Lokman ve Hz. Zülkarneyn'in isimleri de, Kur'an-ı Kerim'de zikredilmektedir.

ŞEFAAT

"Peygamberlerin ve hayırlı kimselerin büyük günah işlemiş olanlara da şefaat edecekleri (ayet ve hadislerle) sabittir. "

"Hem kendinin, hem erkek müminlerle kadın müminlerin günahının yarlığanmasını iste."[63]

"Artık şefaat edicilerin (melekler, peygamberler ve salihler) hiçbir şefaati onlara fayda vermeyecek."[64]

Cabir (R.A.) den:

"Ümmetimden büyük günah işlemiş olanlar için de şefaatim vardır."[65]

KUL VE VAZİFELERİ

"Kul, kendinden emir ve yasaklamaların kalkacağı bir duruma ulaşamaz."

Bazı sapıklar; **"Kul aşırı sevgiye (aşka) ulaşınca ve kalbi temizlenince, artık onun ibadet etmesine, dinin emirlerini tutup yasaklarından sakınmasına lüzum yoktur"** derler. Bu kâfirce bir inançtır. İnsanların en temiz kalbine sahip olan Peygamber (S.A.V.) ibadetten, taatten vazgeçmiş midir?

63 Muhammed (S.A:S) Suresi. ayet 19

64 Et - Müddesir Suresi. ayet 48.

65 Ebu Davud. 34/23; Tirmizi. 35/11, İbnü Mace. 37/37.

Bazı sapık kimseler de, **"İnsan belirli bir mertebeye (fenafıllah) vardıktan sonra; ferdin ibadetine, taatına lüzum kalmaz."** derler.

Bunun tevile gelen bir tarafı yoktur. Buna inanan kâfirdir.

YARATIKLARIN FAZİLET DERECELERİ

"Beşerin Resulleri, meleklerin Resullerinden daha faziletlidir. Meleklerin Resulleri de, (Peygamberler hariç) bütün beşerden daha efdaldir. Müminlerin umumu ise, meleklerin umumundan faziletlidir"

İNSANLARIN EN FAZİLETLİLERİ

"İnsanların en efdali, Peygamberimiz (S.A.V.)'den sonra, Ebu Bekr'is Sıddîk (R.A.)'tir. Ebu Bekir'den sonra, Ömerü'l Faruk(R. A.)'tur. Sonra Osman zü'n-Nureyn (R.A.)'dir. Sonra da, Aliyyül-Mürteza (R.A.)'dır. Hulefa-i Raşidîn'in hilafetleri de, bu sıraya göre olmuştur."

SAHABEYE KARŞI NASIL BİR HİS DUYULUR?

"Sahabe, ancak hayırla yâd edilir."

Bu konuda Peygamberimiz (S.A.V.) şöyle buyurur:

"Ashabıma kötü söz söylemeyiniz. Sizden biriniz, Uhut dağı kadar altını sadaka olarak verse; gene de ashabımdan birisinin (ulaşmış olduğu yüce derecenin) boyuna, hatta yarı boyuna ulaşamaz."[66]

"Allah! Allah!.. Ashabım hakkında (fena konuşmayınız) Allah'tan korkunuz. Benden sonra onlara garazla, haklarında kötü laf etmeyiniz. Kim onları severse, beni sevdiğinden dolayı sevmiştir. Kim onlara eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet edene ise, Allah'ın azap etmesi yakındır."[67]

Sahabeye ta'n etmek (yermek); eğer kesin delillere aykırı ise, küfürdür. Kesin delillere aykırı değilse; bid'at ve fısktır.

---

66 Buhari 62/6. Müslim. 44/54; Ebu Davud. 34/11; Tirmizi. 46/58.

67 Tirmizı. 46/58.

AŞERE-İ MÜBEŞŞERE

"Peygamber (S.A.S.)'in cennetle müjdelediği Aşere-i Mübeşşere'nin, cennete gideceklerine şahadet edilir."

Tirmizî ve Ahmet b. Hanbel'ın tahric ettikleri bir hadis-i şerife göre, Aşere-i Mübeşşere (cennetle müjdelenen on ashap) şunlardır:

1. Hz. Ebu Bekir
2. Hz. Ömer
3. Hz. Osman
4. Hz. Ali
5. Hz. Talha
6. Hz. Zübeyr
7. Hz. Abdurranman İbnü Avf
8. Hz. Sa'd İbnü Ebi Vakkas
9. Hz. Sa'd İbnü Zeyd
10. Hz. Ubeyde İbnü Cerrah

(Allah onlardan razı olsun)

ALTINCI KISIM

AHİRETE İMAN

KIYAMET ALÂMETLERİ

"Hz.Muhammed (S.A.S.)'in kıyamet alâmetlerinden olarak; Deccâl'in, Dâbbe-i Arz'ın, Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkması; Hz. İsa'nın gökten inmesi ve güneşin batıdan doğması hakkında verdiği haberler haktır."

ÖLÜM VE ECEL

"Öldürülen bir kimse, eceli ile ölmüştür. Ölüm de, (hayat gibi) bir varlıktır."

Ölüm, tıpkı hayat gibi Allah'ın bir yaratığıdır. Beşeriyet için, ölümü yaratmak veya yok etmek imkânsızdır.

Zira Allah (C.C.) şöyle buyurmaktadır:

"O (Allah) ölümü de, dirimi de yaratandır..."[68]

Öldürülen bir adam için, **"daha fazla yaşayacaktı"** denemez. Ölümün eceli (vakti), değişmez. Çünkü:

"O ecelleri gelince; ne bir saat geri bırakabilirler, ne öne alabilirler."[69]

---

68 El - Mülk Suresi. ayet. 2

69 El - A'raf Suresi. ayet. 34

KABİR AZABI, KABİRDE NİMETLENME, KABİR SUALİ

"Kâfirlere ve müminlerden bazı günahkâr olanlara kabir azabı; itaat edenleri kabirde nimetlendirmek ve Nekir'in suali[70], kitap ve sünnet ile sabittir (gerçektir)."

"(Kabir azabından biri de) ateştir ki, onlar sabah, akşam arz olunacaklar. Kıyametin kopacağı gün de, 'Firavun Hanedanını azabın en çetinine sokun' denilecek."[71]

İbnü Abbas (R.A.)'tan: Nebi (S.A.V.), iki kabrin yanından geçerken buyurdu ki:

"Muhakkak, bu ikisi de azap görüyorlar. Gördükleri azap da, çok büyük olan bir iş için değil. Onlardan birisi, idrardan sakınmaz ve temizlenmezdi. Diğeri ise, laf getirip götürerek halkın arasını ifsat ederdi..."[72]

Ayet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerle sabittir ki, kabır azabı haktır. Fakat azabın keyfiyeti bize bildirilmemiştir.

"Ölü, idrak edemez; dolayısıyla azap mümkün değildir" diyenler kâfirlerdir. Zira Allah'ın cansız telakki ettikleri maddeye, bu azabı hissedecek bir hayatiyet vermesi, kâinatı yoktan var eden Allah'ın kudreti yanında, hiç mesabesinde bir iştir.

ÖLDÜKTEN SONRA DİRİLME

"Öldükten sonra dirilmek, haktır."

Allah buyuruyor:

"Sonra siz, kıyamet gününde tekrar diriltilip kaldırılacaksınız..."[73]

Şüphesiz ki; kâinatı yoktan var eden, kuru tanelerden hayat dolu bitkiler çıkartan, birer damla sudan canlılar meydana getiren Allah; öldükten sonra, kulları yeniden diriltmeğe kadirdir.

"Amellerin ölçülmesi, haktır"

---

70 Kabirde ölüye Rabbi, Dini ve Peygamberi hakkında meleklerin sorduğu sorular.

71 El- Mümin Suresi ayet. 46

72 Buhari. 4/55, Müslim 2/34; Ebu Davud. 1/11; Tirmizi. 1/53; Nesai 1/26; İbnü Mace.1/26.

73 El - Mümin Suresi ayet. 16

Cenab-ı Allah buyurmaktadır:

"Herkesin dünyada yapıp ettiğini tartmak da, o gün haktır."[74]

"Ahirette kula verilecek olan kitap haktır."

Bu kitapta kulların hayırları ve hataları bildirilir:

"...Kıyamet günü onun için bir kitap çıkaracağız ki, neşredilmiş olarak kendisine kavuşacak."[75]

"Artık kitabı sağ eline verilmiş olana gelince; der ki: 'Alın okuyun kitabımı. Çünkü ben hakikaten hesabıma kavuşacağımı zannetmiştim (bilmiştim)."

"Kitabı sol eline verilmiş olana gelince; o da der ki: 'Ah keşke benim kitabım verilmeseydi."[76]

"(Kitabı sağ eline verilen kimse) kolayca bir hesap ile muhasebe edilecek o."

"Ama kitabı arkasından (solundan) verilen kimse; derhal helakini temenni edecek, o şiddetli ateşe girecek."[77]

"Ahirette, Allah'ın kullarına sual sorması, haktır."

KEVSER HAVUZU

"Kevser havuzu, haktır."

Cenab-i Hak buyuruyor:

"(Habibim) Biz sana, hakikaten, kevseri verdik."[78]

Resulü Ekrem ise; şöyle buyurmuşlardır:

"Benim havzım, bir aylık yoldur. Onun suyu, sütten daha beyazdır. Onun kokusu, miskten daha güzeldir. Bardakları, semanın yıldızları gibidir. Ondan içen kimse artık ebediyen susamaz."[79]

74 El - A'raf Suresi. ayet. 8.

75 El - İsra Suresi. ayet. 13.

76 El - Haakka Suresi. ayet. 19-20, 25.

77 El - İnşikak Suresi. ayet. 8, 10 - 12.

78 El - Kevser Suresi. ayet. 1.

79 Buhari. 81/52, Müslim. 43/9; Tırmizi 35/15; İbnü Mace, 37/36.

SIRAT KÖPRÜSÜ

"Sırat Köprüsü, haktır."

Bu, Cehennem üstüne kurulmuş bir köprüdür. Cennetlikler geçer, cehennemliklerin ayağı kayar.

Peygamberimiz'in bildirdiğine göre:

"...Müminler sıratı göz açıp kapayıncaya kadar (kısa bir zamanda); şimşek gibi, rüzgâr gibi, kuş gibi, ata veya (diğer) binitlere binmiş gibi geçerler..."[80]

CENNET VE CEHENNEM

"Cennet ve cehennem, haktır. Cennet ve cehennem yaratılmıştır ve şu anda da mevcutturlar."

"Ey Âdem, sen eşinle beraber Cennette yerleş..."[81]

Ayrıca, cennet ve cehennemin hazırlandığını bildiren ayetler vardır:

"O (Cennet), takva sahipleri için hazırlanmıştır."[82]

"O (Cennet), Allah'a ve Peygamberine iman edenler için hazırlanmıştır." (16)

"O (Cehennem ateşi) kâfirler için hazırlanmıştır."[83]

"Cennet ve Cehennem sonsuzdur. Hiçbir zaman yok olmazlar ve içindekiler de yok olmayacaklardır."

Cenab-ı Allah buyuruyor:

"Onlar (iman edip de iyi işler yapanlar), orada (cennetlerde) ebedî kalıcıdırlar.[illegible]

80 Buhari. 97/24; Müslim. 1/81, Tirmizi 36/20

81 El - Bakara Suresi , ayet. 35; El- A'raf Suresı. ayet. 19.

82 Al-i İmran Suresi. ayet. 113.

83 El - Hadid Suresi. ayet. 21.

84 El - Bakara Suresi ayet. 24.

"Onlar (o inkâr edip kâfir olanlar ve zulmedenler), orada (Cehennemde) ebedî kalıcıdırlar."[85]

GÜNAHKÂR Mümin CEHENNEMDE EBEDÎ KALMAZ

"Büyük günah işlemiş olan müminler (tevbe etmeden ölseler dahi), cehennemde ebedî kalmayacaklardır."

Allah buyuruyor:

"Allah, mümin erkeklerle mümin kadınlara da kendileri içerisinde ebedî kalıcılar olmak üzere- altlarından ırmaklar akan Adn Cennetlerini ve çok güzel meskenler vaat etti."[86]

DUALARIMIZ VE KABULÜ

"Dirilerin ölülere dua etmelerinde ve onlar için sadaka vermelerinde ölülere fayda vardır."

Peygamberimiz (S.A.S.) buyurur:

"Müslümanlardan bir grup, bir ölünün namazını kılınca ona şefaat etmiş olurlar."[87]

"Allah (C.C.), dualara icabet eder ve hâcetleri bitirir."

"Rabbiniz buyurdu: Bana dua edin, size icabet (ve duanızı kabul) edeyim."[88]

Duada esas; niyetin sadık, halis olması ve kalbin huzurudur.

Resulullah buyuruyor:

"Allah'a dua ediniz. Kabul edeceğine inanınız. Biliniz ki; Allah, gafil ve (dünyaya iyice) dalmış kalpten dua kabul etmez."[89]

---

85 En - Nisa Suresi. ayet. 122.

86 Et - Tevbe Suresi. ayet. 72.

87 Nesei. 21/78.

88 El - Müminun Suresi. ayet. 60

89 Tirmizi.

YEDİNCİ KISIM

KADERE İMAN

KAZA VE KADER NEDİR?

Kaza ve kader kelimelerinin İslam ıstılahında ifade ettikleri mana şudur:

"Kader"; ezelden ebede kadar olmuş ve olacak şeylerin hepsinin zamanının, yerinin ve nasıl olacaklarının Allah tarafından ezelde bilinmesi ve bu bilgiye uygun olarak takdir ve irade edilmesidir. Kader, Allahın **"ilim"** ve **"irade"** sıfatları ile ilgilidir. Allah, ilim sıfatı ile olacak olan şeyleri bütün teferruatıyla bilir; irade sıfatı ile şöyle veya böyle olmasını tercih ve takdir eder.

İşte bu şeyin, ezelde Allah tarafından bilinmesine ve öylece tercih ve takdir edilmesine "kader" denir.

"Kaza"; ezelde, Allah tarafından bilinen ve takdir edilen şeylerin, zamanı ve yeri geldiğinde, ezeldeki bilgi ve takdire uygun olarak, Allah tarafından yaratılmasıdır. Kaza, Allah'ın **"kudret"** ve "tekvin" sıfatları ile ilgilidir. Allah, kadere uygun olarak, her şeyi güç ve var etme sıfatları ile yaratır.

Kâinattaki her şey, kaza ve kadere bağlıdır. Allah'ın takdir ve iradesi dışında hiçbir şey olmaz.

"Kadere İman", iyi-kötü, hayır-şer ne varsa hepsinin Allah tarafından ezelde takdir edilip zamanı gelince de yine Allah tarafından bu takdire göre yaratıldığına inanmak demektir.

Kaza ve kadere iman, İslâm'ın inanç esaslarının en mühimlerinden biridir. İslâm düşünürleri ve kelam âlimleri, kaza ve kader

meselesinde çeşitli görüşlere sahip olmuşlar, bu konuda birçokları yanılmış ve temel inançtan sapmışlardır.

Kaza ve kader meselesindeki ihtilaf; **"kulların kendi fiillerini yaratma"** meselesindeki ihtilaftan doğmuştur.

Kaza ve kader kelimeleri, umumiyetle ikisi de bir arada kullanılır. Bu kelimelerden birinin diğerini terk etmesi mümkün olmamakla beraber; mezhepler arasında kullanılışlarında ihtilaf vardır. Mesela bizim (Mâtüridîlerin) **kaza** diye tarif ettiğimizi, Eş'ariler **kader** diye tarif ederler.

Rağıp'a göre; kader, takdir; kaza da, tahsil etmek ve kesin olarak hükmetmektir.

Başka bir deyimle kader, ölçmek için hazırlanan şey; kaza ise, fiilen ölçmekten ibarettir.

Kader, bir şeyin esası; kaza da onun ayrıntısıdır. Mesela; kader, bir devletin divanındaki icmal defteri; kaza da o deftere göre, vazife sahiplerine beyt'ül-mal'in dağıtımı ve taksimidir.

İbnü'l-Esir **"El-Bidaye Ve'n-Nihaye"** isimli eserinde şöyle demektedir:

Yani, İbnü'l-Esir'e göre; kaza ve kader aynı manaya geliyor.[90]

KAZA VE KADERİN KUR'AN'DA KULLANILIŞI

Kaza ve kader, Kur'an-ı Kerim'de birkaç manada kullanılmıştır.[91]

1. Kaza ve kader, "Halk" (yaratmak) manasına gelir. Şu ayetlerde olduğu gibi:

> "Bu suretle onları, yedi gök olmak üzere, 2 günde vücuda getirdi (yarattı)."[92]

> "(Allah) onda (arzda), arayanlar için dört günde müsavi gıdalar takdir etti (yarattı)."[93]

90 İbnü'l - Esir, a.g.e., (Ebu Abbas Zeynü'd - Din Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif Ez -Zebidi, Et - Tecridü's - Sarih Tercemesi. C. XII, s. 241- 242'den naklen

91 Cürcani, a.g.e., C. III, s. 313.

92 Fussilet Suresi. ayet. 17.

93 Fussilet Suresi. ayet 10.

2. Kaza ve kader, **"Emir ve Hüküm"** manasına gelir.

Şu ayetlerde böyledir:

"Rabbin, kendinden başkasına kulluk etmeyin, ana ve babaya iyi muamele edin diye hükmetti..."[94]

"Aranızda ölümün keyfiyetini, zamanını, mekânını ve ecellerin miktarını biz (tayin, hüküm ve) takdir ettik."[95]

3. Kaza ve kader, **"İlân ve Beyan"** manalarına da gelir. Şu ayetlerde olduğu gibi:

"Biz, Kitapta İsrail Oğullarına şu haberi verdik (beyan ettik): "Siz, arzda muhakkak iki defa fesat çıkaracak ve muhakkak (bana karşı) büyük bir serkeşlik yapıp kabaracaksınız."[96]

"(Lut'un) karısı başka. Biz onun mutlaka geride kalan (helak olan) kimselerden olmasını takdir (ve ilan) ettik."[97]

MATÜRÎDÎLERE GÖRE KAZA VE KADERİN ISTILAH MANALARI

Kader: Allah-ü Teâlâ'nın, ezelden ebede kadar olmuş ve olacak şeylerin zamanını, mekânını, vasıflarını, şekillerini ve her türlü özelliklerini ezelde bilip ve bilgisi üzerine sınır koyma ve takdir etmesidir.

Kaza: Allah-ü Teâlâ'nın ezelde, ilmi üzerine takdır ve tespit etmiş olduğu şeyleri, zamanı gelince, ezeldeki ilim ve iradesine uygun olarak icat etmesi ve yaratmasıdır.

Kader, Allah-ü Teâlâ'nın ezelî olan ilim ve irade sıfatına; kaza da var etme (yaratma) sıfatına dairdir.

KAZA VE KADER HAKKINDA EHL-İ SÜNNETİN GÖRÜŞÜ

Kaza ve Kader kelimelerinin lügat ve ıstılah manaları beyan edildikten sonra Ehl-i Sünnet mezhebinin kaza ve kader hakkındaki tezi şöyle Özetle olunabilir:

94 El - İsra Suresi. ayet 23.

95 El - Vakıa Suresi. ayet. 60.

96 El - İsra Suresi, ayet 4.

97 El - Hıcr Suresi. ayet. 60.

Cenab-ı Hak, eşyayı yaratmazdan önce, eşyanın miktarlarını, ahvalini, halkın amellerini, kendi iradeleriyle yapacakları hayır ve şerleri ilm-i ezelisiyle bilip, ezelî iradesiyle levh-i mahfuzda, ilk yarattığı kalemle yazmıştır. Ezelde ilim ve iradeye muvafık olarak takdir edilen şeyler de, zamanı gelince, harfiyen kaza olarak meydana gelmektedir.

"Her şey ezelde takdir edilip, levh-i mahfuzda yazılmış olduğuna, zamanı gelince de kaza olarak icat edileceğine, takdir ve kazada hata olmayacağına göre; insan, yapmış olduğu işlerden nasıl sorumlu tutulur?" şeklindeki soruya cevap vermeden önce insanların fiillerini kısaca tetkik edelim.

İnsanların fiil ve hareketleri ikiye ayrılır:

1. İhtiyari fiiller

2. İhtiyarî olmayan fiiller

İnsanların ihtiyari olmayan fiil ve hareketleri, kendi ihtiyar ve iradeleri olmaksızın, sadece Allah'ın yaratması ile olduğu için, insan bunlardan sorumlu tutulmaz. İnsanın açlık hissetmesi, vücudundaki kanın dolaşımı, organların çalışması vs. gibi işler, bu kabildendir. Bunlardan ne sevap, ne de günah hâsıl olmaz.

İhtiyarî fiiller; insanların tercih ve iradesi vasıtası ile yaratılır. İnsanlar, bu hususta bir kisbe, bir irade-i cüziyye ve bir kudrete sahiptirler. İnsanlar kendi iradelerini ve kudretlerini sarf eder, sonucunda Allah (C.C.)'da o fiilleri yaratır. Yoksa insan kendi fiillerini yaratmaz. Binaenaleyh, insanların bu kabil hareket ve fiilleri, kendi irade ve tercihlerine dayanmadığından cebir lazım gelmez. Bu fiillerin yaratıcısı Allah olup, kul olmadığından tefvîz (yani kulun, fiillerini yaratmış olması) da lazım gelmez.

Yalnız Allah (C.C), her hususta, olan ve olacak olan her şeyi sebeplere bağlamıştır. Kul, bu sebeplere tevessül edince, Allah (C.C.)'da o şeyi yaratır ve vücuda getirir. İlahî sünnet bu tarzda cereyan eder.

Şimdi asıl sorunun cevabına gelelim: **"Fiil ve hareketlerimiz ezelde takdir edilmiş ve levhi mahfuza yazılmış olduğuna göre; bu işleri yapmak zorunda kalmıyor muyuz?** Öyleyse niçin sorumluyuz?"

Evet, her şey ezelde Allah'ın irade ve ilmiyle takdir edilmiş ve yazılmıştır. Fakat ehemmiyetle bilmemiz gereken husus şudur: **"İlim Malûma Tabidir."** Bilgi, ancak hadiselere ve eşyaya uygun olursa, ona ilim denir. Uygun olmazsa cehil denir. **"İlim Malûma Tabidir."** Yani, bilmek bilinen şeylere ve hadiselere tabidir. İlmin, hadiselerde tesiri yoktur. Mesela; biz güneşin ne zaman ve nereden doğacağını biliriz. Güneşin söylediğimiz zamanda doğması ise, bizim bilgimizden dolayı değildir. Veyahut meteoroloji istasyonlarının, aletleri ve tecrübeleri ile bugün rüzgârın hangi yönden eseceğini bilmelerinin ve bunu daha önceden tespit etmelerinin, rüzgârın aynı yönde esmesinde tesiri yoktur. Yani, onlar bildi ve yazdı diye rüzgâr o yönden esmiş veya yağmur yağmış değildir. Zaten yağmur yağacağı ve rüzgâr o yönden eseceği için onlar bilmiş ve yazmıştır.

"İlim malûma tabidir" genel kaidesinin izahı budur. Hak Teâlâ da, her şeyi kaplayan ilmi ile, dünyaya gelen ve gelecek olan bütün insanların; irade ve kudretlerini nasıl kullanacaklarını, iyiyi mi fenayı mı seçeceklerini, irade ve kudretlerini kullanmalarının sonunda neticelerinin ne olacağını eksiksiz bir ilimle bilir ve bu bilgisi üzerine, ezelde, insanın her fiilini takdir eder ve levh-i mahfuza yazdırır.

Netice; ezeldeki takdiri ilahî ve yazı, İlm-i İlâhî'ye tabidir. Yani Allah nasıl olacağını ve geleceğini bildiği için öylece takdir edilmiştir. İlm-i İlahî ise, malûma tabidir.

Cenab-ı Hak, nasıl olacak ise öylece bilmiş, bildiği gibi hüküm ve takdir etmiştir. Özetle; Allah-ü Teâlâ, insanların ne şekil hareket edeceklerini bildiği ve takdir ettiği için insanlar hareket etmiş değillerdir. Ancak, Allah (C.C.) insanları kendi irade-i cüz'iyyelerini nasıl kullanacaklarını ve dolayısıyla nasıl hareket edeceklerini tamamen bildiği için, öylece takdir edip yazmıştır.

Başka bir deyimle; insan, hayır ve şerri, ezelde yazıldığı ve takdir edildiği için işlemiyor. İnsanın, kendi iradesi ile hayır veya şer işleyeceği, Allah tarafından bilindiği için, ezelde öylece yazılıp takdir ediliyor. Bunun için de insan, işlediği hayırlardan sevap, asiliklerinden günah kazanıyor ve sorumlu tutuluyor.

Bu hususu iyice aydınlatmak için, Hz. Ali (R.A.)'nin **"Kaza ve Kader"** hakkındaki görüşlerini inceleyelim:[98]

98 Cürcani, a.g.e., C. III, s. 313; Teftazanı, a.g.e., C.II, s. 143; Harputi, a.g.e., s. 305.

Hz. Ali (R.A.) Sıffîn savaşından dönünce, bir ihtiyar kalkıp, **"Ya Ali! Bize haber ver: Şam seferine gitmemiz, Allah'ın kaza ve kaderi ile midir?" diye sordu. İmam Ali; "Evet, tohumu yarıp canlandıran, insanı yaratan Allah'a yemin olsun ki, attığımız her adım, indiğimiz her vadi, çıktığımız her yokuş, Allah'ın kaza ve kaderi iledir."** Buyurunca; ihtiyar adam, **"Bu halde, ben Allah 'ın hiç sevap vereceğini ümit etmiyorum."** dedi.

Bunun üzerine Hz. Ali, şöyle buyurdu: **"Dur, ey ihtiyar! Allah sizin yürümenize de, geri dönüşünüz halinde dönmenize de büyük ecir verir. Siz, hiçbir harekete zorlanmazsınız. Hiçbir şeyi yapmaya da mecbur değilsiniz."**

Bu sözleri işiten ihtiyarın, **"O halde, kaza ve kader bizi nasıl sevk ediyor?"** demesi üzerine Hz. Ali (R.A.) kızdı ve şunları söyledi: **"Yazıklar olsun sana! Sen, kaza ve kaderi, kendi ümitlerini ve hareketlerini ilzam eden bir kaza, onları gerekli kılan bir kader mi zannettin? Hayır, öyle değildir. Eğer öyle olsaydı** (yani, insan, kaza ve kaderin icabı olarak bir şeyi yapmak zorunda olsaydı); **sevap, azap, va'd, vaîd, emir, yasak, günahkârı kınamak ve iyilik yapanı övmek gibi hususlar batıl olurdu. Bu görüş ise; puta tapanların, şeytan ordularının sözleridir. Bunlar, bu ümmetin kadercileri ve mecusîleridir. Şüphesiz ki Allah (C.C.), hayır olan şeyleri emreder, fenalıkları yasak eder, kolay olanı teklif eder, zorla itaat ve zorla isyan ettirmez. Peygamberleri, halka abes olarak göndermedi. Yerleri, gökleri ve ikisi arasındakileri batıl olarak yaratmadı."** İhtiyar adam **"Buna göre, bizi yürüten kaza ve kader nedir?"** diye sorunca, Hz. Ali, **"Allah'ın emir ve hükmüdür. Bu ise, kulun tercih ve çalışmasına bağlıdır."** buyurdu.

KAZA VE KADER DEĞİŞİR Mİ?

Resul-ü Ekrem (S.A.S.), bir gün, yıkılmaya yüz tutmuş olan bir binanın yanından geçerken süratle yürüyünce, kendilerine sorulan **"Ya Resulullah, Allah'ın kazasından mı kaçıyorsun?"** **sualine, "Allah'ın kazasından, Allah'ın kaderine iltica ediyorum."** diyerek cevap vermişlerdir.

Hz. Ömer (R.A.) Şam'a gittiğinde, orada veba hastalığı olduğunu işitince geri dönmüştü. Bunun üzerine Ebu Ubeyde b. Cerrah; **"Ya Ömer, Allah'ın kazasından mı kaçıyorsun?"** deyince,

Hz. Ömer, **"Evet Allah'ın kazasından yine Allah'ın kaderine kaçıyor ve iltica ediyorum."** cevabını vermiştir.

Bunlardan anlaşılıyor ki; kader, kaza haline gelmedikçe, Allah tarafından değiştirilmesi umulur.

Kur'an-ı Kerim'de, şöyle buyrulmuştur:

"Allah ne dilerse (onu yapar, bazısını) mahveder, (vücuda getirmez, bazısını da) vücuda getirir. Ana kitap (levh-i mahfuz), O'nun nezdindedir."[99]

Bu ayeti kerimede "değişmez" denilen şeyi levh-i mahfuz, kader ve ezeli olan ilmi ilahidir. Değişen ise, kazadır.

Peygamber (S.A.S.) Efendimiz, bu ayetin tefsirinde şöyle, buyurmuşlardır:

"Allah bir kavmi aziz, bir kavmi zelil kılar. Birisinin menfaatini kaldırır, öbürününkini artırır."[100]

Hz. Ömer ise, imhası mümkün olan kazalardan dolayı şöyle dua ederdi:

"Allahım!.. Eğer ismimi şakî divanına yazmışsan ismimi oradan sil!.. Eğer saidler divanına yazmışsan onu orada sabit kıl!.. Zira sen; 'Allah ne dilerse mahveder veya vücuda getirir. Ana kitap, O'nun nezdindedir.' buyurdun. Senin bu sözün haktır."[101]

Bir gün, Hz. Ömer'e (R.A.); bir kimse **"Ya Eba Abdurrahman! Bir kavim şarap içiyor, zina ediyor, hırsızlık ediyor ve bir de; 'Bizim yaptıklarımızı Allah biliyor. Bizim için kurtuluş yoktur' diyorlar ne dersiniz?"** diye sorunca Hz. Ömer, kızarak şu cevabı verdi: **"Sübhanallah!.. Evet, onların yapacaklarını ve yaptıklarını Allah (C.C.) bilir. Fakat Allah'ın bilmesi onları, o işlere zorlamaz ki."**[102]

Allah'ın ilmi, haberi ve iradesi, bir şeyin olmasını veya olmamasını gerektirerek failin kudretini kaldırmaz. Allah'ın bir şeyi haber vermesi, o şey üzerine haberin manasının hükmüdür. Hüküm, hâkimin iradesine bağlıdır. İrade de, ilme tâbidir. İlim ise, malûma tâbidir. Malûm da, yapılan ve failden çıkan fiillerdir. Bu

---

99 Er - Ra'd Suresi, ayet. 39.

100 Zebidi, a.g.e., C. VI, s. 224- 225.

101 Süleyman Vehbi Efendi, Mecmualatü'l - Maarif. Konya, 1327, s. 123.

102 A.g.e., s. 122.

fiiller, failden tercihi ile çıkmaktadır. Şu halde sevabı ve vebali faile aittir.

Bu mesele ile ilgili olarak; **"Bütün kötülükler ve bunlardan biri olan küfür de Allah'ın iradesiyle olduğuna göre aynı zamanda, Allah'ın kazası ile de olması lâzımdır. Küfür de Allah'ın kazası ile olmuş olur. Kazaya rıza ise, vaciptir. Bu halde, küfre de razı olunmalı mıdır? Hâlbuki küfre rızanın küfür olduğu hususunda ittifak vardır."** Şeklindeki bir düşünceye verilecek cevap şudur:

Vacip olan, kazaya rızadır; kaza olunan şeye değil. Burada iki hal vardır:

1. Küfrün faili ve mucidi

2. Küfrün mahalli

Küfrün faili, mucidi ve yaratıcısı Allah'tır. Küfrü Allah yarattığı için kazadır ve bu kazaya rıza gerekir. **"Allah niçin küfrü yarattı?" diye itiraz edilemez. "Şeytanı, domuzu neye yarattı?"** diye itiraz edilemez. Bunların hepsinde hikmet vardır.

Küfre mahal olmak, yani küfrü tercihimizle yaparak küfre girmek ise; kula aittir. Küfre mahal, yani kâfir olmaya rıza ise, küfürdür.

Şu halde; küfre rıza ile küfrü Allah'ın yaratmış olduğuna rıza arasında fark vardır.

İMAM ÂZAM'IN GÖRÜŞÜ[103]

Dünya ve ahiretteki her şey, Allah'ın dilemesi, ilmi, kazası, kaderi ve levh-i mahfuza yazmasıyla olur. Fakat levh-i mahfuza yazılan, vasfedilerek yazılmıştır; hükümle değil. Yani levh-i mahfuza hayırlar, masiyetler. İtaatler, fiiller, iradeler, hâsılı her şey vasıflarıyla yazılmıştır. Mücerret, sebepsiz ve vasıfsız hüküm verilerek yazılmamıştır.

Meselâ; **"Ahmet, mümin olsun ve hayır işlesin; Avram ise kâfir olsun ve şer işlesin"** şeklinde, hükümlü olarak yazılmamıştır. Eğer böyle olsaydı; Ahmet mümin olup hayır işlemeye; Avram da kâfir olup şer işlemeğe mecbur olurdu. O zaman, İlâhî emir ve yasaklara lüzum kalmazdı. Fakat Levh-i Mahfuza yazı-

103 Ebu'l - Münteha, El - Fıkhü'l - Ekber ve Şerhi. İst. 1308.

lan yazı, vasıflıdır. Çünkü Ahmet kendi irade ve tercihi ile kendi kudretini sarf ederek mümin olmayı ister. Allah Ahmet için imanı yaratır o da mümin olur. Avram ise yine, kendi irade ve tercihi ile kâfir olmayı ister, kudretini küfre sarf eder; Allah da, onun için küfrü yaratır, levh-i mahfuza da öyle yazılır. Böylece, kul üzerine bir zorlama olmaz.

Allah, hiç kimseyi küfür-iman, hayır-şer üzere cebretmez. Yani onların kalbinde iman veya küfrü, amellerinde de hayır veya şerri zorla yaratmaz. Ancak kulun, tercihini, rızasını, muhabbetini ve kudretini sarf etmesi ile yaratır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Velayet ve Keramet

VELAYET VE KERAMET NEDİR?

"Haberiniz olsun ki, Allah'ın velî kulları için hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir."

"Onlar, iman edip takvaya ermiş olanlardır."

"Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. Bu, en büyük saadetin ta kendisidir."[1]

Veli; **lügatte, «yakın, yâr, dost, arkadaş, yardımcı, muhabbet besleyen»** manalarına gelir.

«Feîl» vezninden olan velî, «ism-i fâil» mânâsında kullanılırsa, kula izafe edilir. Bu halde; kulun, günah işlemeden Allah'a taatı ve Allah'a muhabbetinin devam etmesi anlamına gelir. **«Evliyaullah»** (Allah'ın Velîleri) unvanı, bu cümleden olup, **«Allah'a dost olanlar»** demektir.

«Feîl» vezninden olan velî, **«ism-i mef'ûl»** mânâsında kullanılırsa, Allah'a nisbet edilir. Bu halde; **«kulun velisi»** dostu, yardımcısı, sahibi ve koruyucusu **Allah**'tır» anlamına gelir.

Nitekim, aşağıdaki Ayet-i Kerimelerde velî, Allah'a izafe edilmektedir[2]:

«Allah, iman edenlerin velîsi (yardımcısı) dır. Onları karanlıklardan (kurtarıp) nura çıkarır...»[3]

«Çünkü benim velîm (sahibim), o kitabı indiren Allah'tır ve O, bü-

---

1 Yunus Suresi, ayet. 62-64.

2 Fahrüddin Er - Razi, Tefsirü Kebir. C.V. s. 682, Hamdı Yazır, Hak Dini Kur'an Dili. C IV. s. 2730

3 El - A'raf Suresi. ayet 196.

tün salihlere de velilik ediyor (sahip oluyor).»[4]

«Sizin velîniz (yârınız, dostunuz, yardımcınız) ancak Allah'tır...» [5]

İslâm ıstılahına göre; velinin tarifi şöyledir:

«Allahü Teâlâ'yı ve Allah'ın bilinmesi gereken bütün sıfatlarını bilen, bütün ibadet ve taata devam eden, bütün günahlardan kaçınan ve şehvete dalmaktan sakınan, kâmil kimsedir.»[6]

«Allahü Teâlâ ve sıfatlarını gerektiği gibi bilen, bütün kalbi ile Cenâb-ı Hak'ka yönelen mümin ve takva sahibi olan kimsedir.»[7]

Keramet ise; lügatte, **«izzet, şeref, iyilik ve güzellik»** mânâlarına gelir.

İslâm ıstılahına göre keramet; **«Allah'ın velî kullarında zuhur eden ve âdetin hilâfına olan harikulade şeyler»**dir.

VELAYETİN SÜBUTU

Bu hususta, Ehl-i Sünnet olarak inancımız şudur ki; geçmiş ümmetlerde olduğu gibi, Muhammed (S.A.V.) ümmetinde de Allah'ın (C.C.) velî kulları vardır. Velilere inanmak, haktır. Evliyaullahı kabul etmemek, Kur'an'ın âyetlerini inkâr olur. Bu ise, küfürdür.

VELÎ KİMDİR?

Velilerin varlığını ve kimliklerini açıklayan deliller dörttür:

A - Kur'an-ı Kerim,	C - Sahabe sözleri,
B - Sünnet,	D - Akıl.

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE VELİLİK

«Haberiniz olsun ki, Allah'ın veli kulları için hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.

Onlar, iman edip takvaya ermiş olanlardır.»[8]

Birinci âyette, Allah'ın velî kulları olduğu ve onlar için korku ve kederin olamıyacağı beyan ediliyor, ikinci âyette de, velîlerin

4 El - A'raf Suresi, ayet. 196.

5 El - Maide Suresi. ayet. 55.

6 Teftazani, Şerhü'l - Mekasıd. C. II, s. 203.

7 Harputi, a.g.e., s. 369.

8 Yunus Suresi, ayet. 62, 63.

kimler olduğu açıklanıyor ki, burada velîlerin iki büyük ve şümullü özellikleri zikrediliyor:

a) iman ederler,

b) takva sahibidirler.

Allahü Teâlâ, takva sahiplerini, şu Ayet-i Kerimesiyle ayrıca açıklamaktadır:

«(Namazda) yüzlerini doğu ve batı yönüne döndürmeniz, bırr (tâat) değildir. Fakat birr; Allah'a, ahiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; malı(nı Allah) sevgisiyle (yahut, mala olan sevgisine rağmen) akrabaya, yetimlere, yoksullara, yol oğluna (yolda kalmış misafirlere), dilenenlere ve köle ve esir(i kurtarma) e veren; namazını dosdoğru kılan; zekâtı(nı) veren (kimselerin); ahitleştikleri zaman sözlerini yerine getirenler(in); sıkıntıda, hastalıkta ve muharebenin kızıştığı zamanlarda sabır ve metanet gösterenler(in birridir). Onlar (yok mu?), sadık olanlar onlardır ve onlar, takvaya erenlerin de ta kendileridir.»[9]

Bu Ayet-i Kerimede, kâmil takva sahiplerinin vasıfları üç esasta toplanıyor:

1. Sıhhatli bir İtikat (Tahkiki İman):

Bunu şöyle özetleyebiliriz:

a) Allah'a inanmak. Allah'ın zatî, sübutî vs fiilî sıfatlarını bilmek ve inanmak. Allah hakkında vacip olan, muhal olan ve mümkün olan bütün sıfatları tam bilmek ve inanmak.

b) Peygamberlere inanmak. Peygamberler hakkında vacip, caiz ve muhal olan bütün sıfatları bilmek ve öylece inanmak.

c) Meleklere inanmak. Melekler hakkında vacip ve muhal olan sıfatları bilmek.

d) Kitaplara inanmak. Kitapların kimden kime ve kimin vasıtası ile geldiğini bilmek.

e) Ahirete inanmak. Kitap ve sünnete geçtiği ve ehl-i sünnetin akaid itaplarında izah edildiği gibi ahireti bilmek. Yanlış ve batıl inançlardan sakınmak.

2. Allah'ın kulları ile güzel geçinmek:

Fakirlere, biçarelere, yolda kalmışlara, zaruretinden dolayı di-

9 *El Bakara Suresi. ayet 177*

lenenlere ve esirlere, seve seve malından vermek. Komşusu aç iken kendisi tok olarak uyumamak. Müminlerin acılarına iştirak etmek. Bir de, ahitleştiği zaman sözünü yerine getirmek. Bu ve benzeri beşerî münasebetleri en güzel şekilde devam ettirmek.

3. Nefsi tezkiye etmek:

Dinin direği olan namazı, İslâm'ın köprüsü olan zekâtı ve diğer bütün ibadetleri, Ehl-i Sünnet âlimlerinin açıkladıkları gibi bilmek ve eksiksiz yerine getirmek. Ayrıca; sıkıntı ve şiddet anlarında, harp ve ıstıraplı günlerde sabır ve sebat göstermek ve mücadele etmek. Allah'a karşı olan ahdini yerine getirmek.

Aslında, İslâm'ın ana unsurları ve Kur'an'ın hedefi de bu üç şeydir. İnsanın mükemmel hale gelmesi de, bu vasıfları üzerinde toplaması ile mümkündür.

Nitekim, Peygamberimiz (S.A.V.) bu âyetin tefsirinde şöyle buyurmuşlardır:

«Her kim, bu âyet ile amel ederse, imanını kemâle erdirmiş olur.» [10]

Özetle, Kur'an-ı Kerim'de, takva sahiplerinin vasıfları böylece belirtilmiştir. İman ve takva, veliliğin vasıfları olduğuna göre; yukarıda beyan edilen vasıfları kendinde toplayan ve bu vasıfları devam ettiren kimseler, Allah'ın (C.C.) yeryüzündeki velî kullarıdır.

HADİSİ ŞERİFE GÖRE VELİLİK

Said ibnü Cübeyr'den (R.A.) rivayet edildiğine göre; Resulüllah (S.A.V.), kendilerine **«Allah'ın velî kulları kimlerdir?»** diye sorulduğunda şu cevabı vermişlerdir:

«Onlar; öyle kimselerdir ki; görüldükleri zaman Allah (C.C.) hatıra gelir.» [11]

Peygamberimizin, bu hadisi ile anlatmak istediğine göre; velîlerin sadece görülüvermeleri, Allah'ı hatırlatır. Yani onların siyretleri ve halleri derhal Allah'ı akla getirir.

Müdekkik İslâm âlimlerina göre de; **«Velileri görmek, derhal ahiret işlerini hatıra getirir. Zira, bu zatlarda huşu ve sonsuz tevazu alâmetleri vardır.»** Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'de şöyle

10 Hamdi Yazır, a.g.e., C. I.s 599.

11 Teberi. (Hamdı Yazır, a.g.e., C. IV, s. 2731'den naklen)

ifade edilmiştir:

«... Secde izinden (meydana gelen) nişanları yüzlerindedir...»[12]

Ömer İbnü'l-Hattab'ın (R.A.) rivayetine göre, Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

«Allah'ın kullarından birtakım insanlar vardır ki onlar, ne şehit ne de Peygamberdirler. Fakat kıyamet gününde, onların Allah indindeki makamlarına Peygamberler ve şehitler gıpta edeceklerdir.» Sahabe, «Bunlar kimlerdir ve ameleri nelerdir? Bize haber ver de, onları biz de sevelim ve sayalım ey Allah'ın Resulü» dediklerinde Peygamberimiz, devamla şöyle buyurdular:

«Bunlar bir zümredir ki; aralarında ne akrabalık, ne de birbirine verecekleri mal ve dünyalık menfaatleri olmaksızın sırf Allah rızası için ve Allah yolunda birbirlerini severler. Allah'a yemin ederim ki, onların yüzleri bir nur gibidir ve onlar, nurdan bir minber üzerindedirler. İnsanlar korktukları zaman, bunlar korkmazlar. İnsanlar mahzun oldukları zaman, bunlar mahzun olmazlar.»

Rasulullah (S.A.V.) devamla şu âyeti okudular:

«Haberiniz olsun ki, Allah'ın velî kulları için hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değildirler. Onlar, iman edip takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjdeler vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme (imkânı) yoktur. Bu, en büyük saadetin ta kendisidir.»[13]

SAHABE SÖZLERİNE GÖRE VELİLİK

Ashabdan Ebu Bekr'il-A'sam (R.A.) der ki:

«Allah'ın velileri öyle kimselerdir ki, Allahu Teâlâ onlara, delilleri göstererek ve hidayetini vererek, teveccüh eder. Velîler de Allahu Teâlâ'ya bihakkın, kulluk ve ibadet yaparak Allah'a teveccüh ederler.»

Başka bir deyimle, **«evliyaullah** o kimselerdir ki, ibadet ve taatla Allah'a yönelirler. Allahü Teâlâ da onlara kerametle teveccüh eder.

Velîler hakkındaki, **«Onlar (Allah'ın velî kulları), iman edip takvaya ermiş olanlardır.»**[14] âyeti, velîlerin ibadet ve taatla Allah'a (C.C.) teveccüh ettiklerinin işaretidir. **«Dünya hayatında da,**

12 El - Feth Suresi. ayet. 29.

13 ErRazi, a.g.e., C.V, s. 14; Hamdi Yazır, a.g.e., C. IV, s. 2731; Tefsirü İbni Kesir C. II, s. 422.

14 Yunus Suresi, ayet 63.

ahirette de onlar için müjdeler vardır...»[15] âyeti de, Allahü Teâlâ'nın, velîlere keramet ile teveccüh ettiğinin açıklamasıdır.[16]

AKLÎ DELİLLERE GÖRE VELİLİK

Velayet, **«yakınlık»** mânâsına gelir. Bir şeyin velîsi, o şeyin yakını demektir. Mekân ve cihet itibariyle Allah'a yakınlık elbette düşünülemez. Kur'an, sünnet ve sahabe sözlerinde ise, Allah'ın velîleri (yakınları) olduğu zikredilmektedir. Şu halde; kulun kalbi, iman ve takva sayesinde, Allah'u teâlânın mağfiret nurlarına garkolunca; bu kul, gördüğü zaman, Allah'ın kudret delillerini görür. İşittiği zaman, Allah'ın âyetlerini işitir. Konuştuğunda, Allah'ı zikrederek konuşur. Hareket ettiğinde, Allah yolunda hareket eder. Cehd ve gayret edince, Allah'a taat ve ibadet için gayret eder. Bu haller neticesinde kul; son derece manevî olarak, Allah'a yaklaşmış ve Allah'ın velîsi olmuş olur. Kul, Allah'ın velisi olma mertebesine erince Allah da kul'un velisi (sahibi, hamisi ve yardımcısı) olur.

Nitekim, şu âyet-i celîle bunu ifade etmektedir:

«Allah, iman edenlerin velîsidir. Onları, karanlıklardan nura çıkarır...»[17]

KERAMETİN SÜBUTU

«Velilerin kerameti, haktır.»

Velîler; Allah'tan en çok korkan, O'nun emirlerini yapıp, nehiylerinden kaçan müminlerdir.

Keramet; tabiat kanunlarının işlemesinin, muayyen bir an ve mekânda kesilmesi ile hasıl olan fevkalâde haldir.

Bir insanda meydana gelen fevkalâde haller, onun velî olduğunu göstermez. Deccal, harikuladeliklerin en göz alıcılarını gösterecektir. Fakat o, en büyük kâfirdir. Bir insan vasıtasıyla meydana gelen fevkalâde haller, ne kadar acaip olursa olsun, o insanın akidesi İslâm akîdesi değilse, amelleri Allah'ın emirlerine uygun değilse, Allah'ın yasaklarından kaçınmıyorsa; o harikulade hal, istidractır. Asırlardan beri müfsitlerin, zavallıları kandırmak için

---

15 Yunus Suresi, ayet 64

16 Er, Razi, a.g.e., C v, s. 14.

17 El- Bakara Suresı. ayet. 257; Er- Razi, a.g.e., C.V, s. 14.

icra ettikleri, sanat neticesi meydana gelen fevkalâdeliktir. İnançları, düşünüşü ve hareketi İslâmî olmayan adamdan ne kadar harika doğarsa doğsun; bunu yapan fasıktır, zındıktır. Böyle mel'unların harikulâdeliklerine bakıp onlara tâbi olanlar da, bu küfrün yol göstericilerine tâbi olan sapıklardır.

Müslümanların ekserisi ve Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğu, evliyanın kerametinin vukuunu ve caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Ancak sapık Mutezile Mezhebi'nin ileri gelenlerinden çoğu ile, Ehl-i Sünnet'ten Ebu İshak, kerameti kabul etmemişlerdir.

Bunlar, velîde hasıl olacak kerametin, nebinin mucizesine benzeyeceği mülâhazası ile, mucizeyle kerametin birbirinden ayırt edilemiyeceği vehminde bulunmuşlardır.

Halbuki, Nebinin mucizesinde, «nebîlik dâvası» vardır. Velînin kerametinde ise, nebîlik iddiası yoktur ve olamaz da. Zira, bir velî, kerameti ile nebîlik iddiasında bulunursa, o kimse keramete lâyık değildir. Hatta bu iddiası sebebiyle kâfir olur. Keramet ile mucize arasında buna benzer, daha birçok farklar vardır. Bunlardan ileride bahsedilecektir.

Kerametin sübutunu gösteren deliller şunlardır:

1. Kur'an-ı Kerim,
2. Sünnet,
3. Sahabe sözleri,
4. Akıl.

KUR'AN'A GÖRE KERAMET

Kur'an-ı Kerim'de, evliyanın gösterdiği kerametler şöyle haber verilir :

a) «- Zekeriyya ne zaman (Meryem'in bulunduğu) Mihraba (Mescide) girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu; 'Meryem, bu sana nereden (geliyor)?' dedi. O da: 'Bu, Allah tarafından. Şüphe yoktur ki Allah kime dilerse ona sayısız rızk verir.' dedi»[18]

Müfessirlerin açıklamasına göre, Meryem'in yanında kışın yaz meyveleri; yazın da kış meyveleri bulunurdu, Meryem, Peygamber değildi ki, bu harika onun için mucize olsun. Ancak Meryem; saliha, zahide ve takva mertebesine ermiş bir velî hatundur. Bu harikulade rızıklar da, Meryem için, keramettir.

18 Al-i İmran Suresi, ayet. 37.

b) «(Habibim) sen, bizim âyetlerimiz içinde (yalnız) Kehf ve Rakıym yaranının ibrete şayan olduklarını mı sandın? (öyle değil).

«O zaman, o genç yiğitler mağaraya sığınmışlardı da: «Ey Rabbimiz bize tarafından bir rahmet ver ve işimizde bizim için bir muvaffakiyet hazırla, demişlerdi.»[19]

Bu Ayet-i Kerimelerde **«Ashab-ı Kehf»** (Mağara Dostları)'nın 309 sene gibi uzun bir müddet, diri olarak uyku halinde kalmış olmaları, güneşin hararetinden korunmaları, köpeklerinin kendilerinden ayrılmayıp mağarada beraber kalması ve köpeğin bunlarla konuşması anlatılmaktadır. Bütün bu haller, bu salih kişiler için, Allah (C.C.)'ın ihsan etmiş olduğu kerametlerdir.

c) «(Hz. Süleyman) dedi: «Ey ileri gelenler, onun tahtını, kendilerinin bana Müslüman olarak gelmelerinden evvel, hanginiz bana getirir?*

«Cinden bir ifrit 'Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Ben buna karşı herhalde güvenilecek bir kuvvete malikim.' dedi.

«Nezdinde Kitap'tan bir ilim olan (zat): «Ben gözün sana dönmeden (gözünü yumup açmadan) evvel onu sana getiririm' dedi. Vaktaki (Hz. Süleyman), onu (tahtı) yanında durur bir halde gördü; «Bu, Rabbimiz fazlındadır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim, beni imtihan ettiği içindir (bu). Kim şükrederse kendi faydasınadır. Kim de nankörlük ederse, şüphe yok kî, Rabbim (onun şükründen) tamamen müstağnidir, (hem o) hakkıyla kerem sahibidir' dedi.»[20]

Müfessirlerin çoğunun beyanına göre bu Ayet-i Kerimedeki zat, Hz. Süleyman'ın kâtibi ve veziri Asaf İbnü Berhiya'dır. İsmü Âzam duasını bilen, salih ve muttakı bir velîdir. Bu harika da, onun için, bir keramettir.

SÜNNETE GÖRE KERAMET

Zührî'nin, Salim tarikiyle, İbnü Ömer (R.A.)'den rivayetine göre; Resulûllah (S.A.V.), şöyle buyurmuşlardır:

«Sizden evvelki kavimlerden üç kişi yola çıkmış, giderlerken yolda yağmura tutulmuşlardı da bir mağaraya sığınmışlardı. Bunlar orada iken, bir taş düşüp mağaranın kapısını kapamıştı. Birbirine:

---

19 El - Kehf Suresi. ayet. 9 - 10.

20 En - Neml Suresi. ayet. 38-40

«Ne duruyoruz? Hayatımız boyunca işlediğimiz en iyi ve hayırlı işleri anarak Allah'a dua edelim. Cenâb-ı Hak umulur ki kapıyı açar» demişlerdi.

Bunun üzerine içlerinden birisi:

«Ey Allah'ım. Bilirsin ki; benim ihtiyar anam, babam, bir de küçük kız çocuğum vardı. Her gün koyunlarımı otlatır, sonra onları sağar, sütü getirir, önce ihtiyar ana-babama, sonra sırasıyla çocuğuma ve aile efradıma içirirdim. Yalnız bir gece geç kalmıştım. Geldiğimde annemi ve babamı uyumuş buldum. Üzüntü ile baş uçlarına oturdum. Onları uyandırmak istemedim. Ayak ucumda, çocuğum durmadan ağlıyordu. Fakat ben, sütü anneme ve babama içirmeden çocuğuma içirmeyi doğru bulmuyordum, işte o gece annem ve babam uyuyarak ben ise başlarında bekleyerek sabahladık. Allah'ım!... Sen çok iyi bilirsin ki ben annemin ve babamın üzerinde yalnız senin rızan için titredim. Lütfen, şu taşı biraz arala da gökyüzünü görelim.' diye dua etti. Bunun üzerine taş bir- az oynayarak mağaranın ağzı biraz açıldı. »

Bunlardan bir diğeri de:

«Allah'ım!... Sen yakînen biliyorsun ki, ben, amcamın kızlarından birine şiddetli sevgi besliyordum. Bu muhabbetimi ihsas edince, bana; «100 dinar vermeden benden karşılık bekleme,» demişti. Ben de, çalıştım, istediği parayı kazanarak amcamın kızına getirdim. Kız, başka hiç bir mâni bulamayınca bana; «Ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork. Allanın kudreti ile yaratılan bekâret mührü, yalnız nikâh hakkı ile açılır,» demişti. Ben de hemen kalktım ve çekilip gittim. Ey Rabbim! Sen çok iyi bilirsin ki, benim bu sakınmam yalnız senin rızanı ve muhabbetini kazanmak içindi. Lütfu inayetinle bizi buradan kurtar.' dedi. Kapının üçte ikisi açıldı.»

Üçüncüsü ise:

«Allah'ım!... Sen bilirsin ki, ben bir ölçek darı karşılığı bir işçi tutmuştum. Diğer ışçiler ücretlerini aldıkları halde, bu adam almadan bırakıp gitmişti. Ben de, zamanı gelince, bunun darısını ektim. Mahsulünü, satıp, parası ile bir sığır, bir de çoban satın aldım. Bir müddet sonra, bu işçi gelip ücretini istedi. Ben de; senin hakkın şu çoban ve sığırlardır, al götür» dedim, işçi bana «Benimle alay mı ediyorsun? Benim hakkım bir ölçek darıdır,» dedi. Ben de: «Hayır, seninle alay etmiyorum. Hakikaten bunlar senindir» dedim. O da, onları alıp götürdü. Ya Rab!.. Sen, gizli, aşikâr her şeyi bilirsin. Ben o malı, işçiye, ancak senin rızan için verdim. Lütfunla bizi buradan kurtar." diye dua etti. Mağaranın kapısı tamamıyla açıldı, ve üç arkadaş mağaradan

çıktılar.»[21]

Peygamber Efendimizin haber vermiş olduğu bu salih kişiler için taşın açılmış olması, Allah'ın onlara ikram etmiş olduğu kerametir. Bu konuda daha buna benzer sıhhatli Hadis-i Şerifler vardır.

SAHABE SÖZLERİNE GÖRE KERAMET

Hulefa-i Raşidin'de, Sahabe-i Kiram'da ve daha bir çok salih kimselerde keramet vuku bulmuştur. Fatih'in hocası Hızır Bey, **«Akaid»** manzumesinde bu zatların kerametlerini şöyle ifade eder:

«Velîlerin kerametleri haktır. Nitekim; Ashab'tan Ebu'd-Derda ve Selman'dan nakledilenler böyledir.

«Ömerü'l-Faruk (R.A.)'un, Sâriye (R.A.)'yi dağa çağırması da böyledir. Halbukı, Hz. Ömer ile Sâriye arasındaki uzaklık, iki aylık mesafe kadardı.»

Asaf ibnü Berhiya (daha önce de zikredildiği gibi, Hz. Süleyman'ın veziridir) Ledün ilmine sahiptir. Saba Melikesı Belkıs'ın tahtını Yemen'den Kudüs'e, göz açıp yumuncaya kadar getirmiştir. Bu vaka, Kur'an'ı Kerim'in âyetleri ile sabittir.

Selmani Farisî (R.A.) ile Ebu'd-Derda (R.A.) da, yemek yedikleri kabın, Allah (C.C.)'ı zikrettiğini işitmişlerdir.

Hz. Ömer (R.A.) ise; Sâriye (R.A.) kumandasında, askerini Nihavend'e göndermişti. Medine ile Nihavend'in uzaklığı iki aylık mesafe idi. Hz. Ömer, uzun zamandır ordudan haber alamamış, ve endişe etmişti. Bir cuma günü minberde hutbe okurken; **«Ya Sâriye, dağa çık, dağa»** diye bağırmıştı. Rivayete göre Hz. Ali (R.A.), bu konuşmanın tarihini kaydetmişti. Bir müddet sonra Medine'ye gelen ordunun öncüsüne Medineliler bunu sormuş, o da şu cevabı vermişti: **«Cuma günü savaşa başlamıştık. Düşman da arkamızdaki dağa tırmanmaya ve bizi arkadan vurmaya teşebbüs etmiş. Bu esnada; «Ya Sâriye, dağa çık, dağa» diye bir ses işittik, ve hemen dağa çıktık. Böylece düşmanları mağlûp ettik. Bu ses sayesinde çok büyük ganimetlere**

---

21 Buhari, C. II, s. 29' Müslim C IV, s. 2099

kavuştuk.» İşte bu vaka, Hz. Ömer ve Hz. Sariye için bir kerametti̇r.[22]

İshak Zencanî de, bu tarihî hadiseyi Türkçe «Akaid» manzumesinde şöyle ifade etmiştir:

«Ömer, 'Ya Sâriye' diye çağırdı,

Medine'den Nihavend'e duyurdu.»

Sahabeden, tâbiundan ve nice salih kişilerden birçok kerametin zuhur ettiği, rivayetlerle sabittir. Biz, misal olarak, bu kadarla iktifa ediyoruz.

AKLÎ DELİLLERE GÖRE KERAMET

a) Kul, Allah (C.C.)'in velîsidir.Nitekim Allah (C.C), şöyle buyurmuştur:

«Allah'ın velî kulları için hiç bir korku yoktur.» (25)

Allah (C.C.) da kulun velîsidir. Bu hususta da Allah (C.C.) şöyle buyurmuştur.

«Allah müminlerin velîsidir... »

Bu gerçeklerden anlaşılır ki, Allah (C.C), kulun; kul da Allah (C.C.)'in velisidir. Yani kul, Allah (C.C.)'a itaatle, O'na (C.C.) yakın olunca; Allah (C.C.) da yardımı İle kula yakın olur. Aynı şekilde kul, Allah'ı severse; Allah (C.C) da kulu sever.

Nitekim, bir Ayet-i Kerimede şöyle buyurulmuştur:

«...Allah onları sever; onlar da Allah'ı severler...»

Bu hususta daha pek çok âyet vardır:

«...İman edenlerin Allah'a sevgisi (her şeyden) sağlamdır...»

«. .Muhakkak ki Allah' hem çok tevbe edenleri sever, hem de çok temizlenenleri sever.»

Kul ile Allah (C.C.) arasındaki bu karşılıklı muhabbetler, âyetlerle sabit olunca, denilebilir ki; bir kul, Allah (C.C.)'ın emrettiği ve razı olduğu şeylerin hepsini ihlâsla yaparak taatın en yüksek derecesine erişince, Allah (C.C.)'in yasak kıldığı küçük ve büyük şeylerin hepsini terk edince, Rahîm ve Kerîm olan Allah (C.C.)'ın

---

22 Teftazanî, a.g.e., C. II, s. 204, Er-Razi, a.g.e., C. V.s 685, Davudû'l - Karşı, Şerhu Nunıye, s. 85-86.

kuluna istediği bir şeyi vermesi, imkânsız değildir.

b) Bir Hadis-i Kutside Allah (C.C), şöyle buyurmuştur:

«Bir kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir amel ve ibadetle bana yaklaşamaz. Kulum bana, yaptığı nafile ibadetlerle de yaklaşır. Nihayet, onu severim. Bir kere de onu sevdim mi; artık ben, o kulumun işittiği kulağı, göreceği gözü, şiddetle kavrayacağı eli ve yürüyeceği ayağı olurum. Eğer benden bir şey dilerse, onu verir; bana sığınırsa, muhakkak onu himaye ederim.»

Bu haber gösteriyor ki, böyle kulların kulaklarında, gözlerinde, dillerinde ve diğer azalarında Allah (C.C.)'dan gayrisi için nasip yoktur. Her şeyi Allah için dinler, Allah için görür, Allah için yürür ve Allah için tutar.

Bu kutsi hadisin te'vilinde Şeyhülislâm Ahmet İbnü Yahya İbni Muhammed şöyle der:

«Kul, bütün varlığıyla Allah (C.C.)a yönelir. Kulun kulakları, ancak Allah'ın razı olacağı şeyleri dinler. Gözü, ancak Allah'ın emrettiği şeyleri görür. Hülâsa kulun bütün azalan ancak Allah'ın yolunda ve Allah rızası için hareket eder. Kulun bütün azaları Hak için ve Hak ile amel eder.»

İşte bu makam, bir yılanın veya bir aslanın, bir insana boyun eğmesinden yahut bir insana hiç yoktan çeşitli nimetlerin verilmesinden daha şereflidir. Allah (C.C.), bir kulunu, rahmetiyle böyle yüksek bir dereceye ulaştırınca, hangi şey, bu kula Allah (C.C.) tarafından harikulade kerametlerin ihsan edilmesine mâni olabilir?

c) Şüphe yok ki, bütün fiillerde hâkim olan kuvvet, ruhtur; beden değildir. Allah (C.C.)'ı bilmek de ruh iledir. Bunun içindir ki, gayb âlemini (Allah'ın bildirdiği kadarıyla) bilenlerin kalbi kuvvetli olur. Bu sebepten, pek çok insanın beraberce kaldıramayacakları Hayber kalesinin kapısını tek başına kaldırıp kâfirlerin suratına fırlatan Hz. Ali (R.A.); **«Hayber'in kapısını bedenî kuvvetimle değil, ancak, Rabbani kuvvetle söküp attım.»** demıştir.

Müfessirlerin izahlarına göre; o anda Hz. Ali'nin nazarı ceset âleminden ayrılmış, kibriya âleminin nurlarıyla melekeler parıldamış, Hz. Alı kuvvet kazanmış, ve başkalarının güç yetiremeyeceği şeye gücü yetmiştir.

Bunun gibi bir kul, Allah'a ibadet ve tâat üzere devam edince, Allahü Teâlâ'nın, **«onun işiten kulağı gören gözü olurum»** bu-

yurarak taltif ettiği makamlara çıkar. Allah (C.C.)'ın celâl nurları onun için kulak olunca; o kul, yakını da uzağı da işitir. Bu nur, kul için göz olunca; yakını da uzağı da görür. El olunca; zor ve kolay olan şeylerde tasarruf yapabilir.

HARİKULADELİKLER

Harikalar; âdetlere ve tabiat kanunlarına muhalif, tabiat ve beşer gücünün üstünde meydana gelen hallerdir.

Harikalar altı kısımdır:

1. Mucize, 4. Meunet,
2. Keramet, 5. İhanet,
3. İrhasat, 6. İstidrac.

MUCİZE

Mucize, lügatte, **«âciz» ve «kudretsiz kılmak»** mânâlarına gelir.

İslâm ıstılahında ise; Allahü Teâlâ'nın, peygamberliğini ilân eden peygamberlerine, onları dâvalarında doğru çıkarmak için göstermiş olduğu tabiat üstü hallerdir.

Peygamberlerin mucizeleri, geçerli olan âdetlere ve tabiat kanunlarına muhalif olmakla beraber, aslında olması mümkün olan şeylerdir. Peygamberlerin gönderilmesi, ilahi hikmet icabı olduğu gibi, bu zatların mucizelerle te'yidı de ilâhî bir hikmet neticesidir.

Mucizenin Şartları

1. "Mucize, Allah'ın (C.C.) fiilidir. Yani bir peygamberin, nebîliğini isbat hususunda göstermiş olduğu harika, o peygamberin kendisinin icadı değildir. O harikayı, peygamberini tasdik için, Allah (C.C.) yaratmış ve peygamberinin elinde göstermiştir.

2. Mucize harikuladedir. Yani, tabiat kanunlarının ve insan gücünün üstündedir. Başkaları, onun benzerini meydana getirmekten âcizdirler. Meselâ; Kur'an-ı Kerim gibi.. Çünkü, onun benzerini meydana getirme hususunda ins ve cin âciz kalmışlardır.

Nitekim Allahü Teâlâ, bu hususu şöyle beyan eder:

«Eğer kulumuz (Muhammed)in üzerine parça parça (sûre sûre, âyet âyet) indirdiğimiz (Kur'an'ın Allah katından geldiğin) den şüphe ediyorsanız, haydi onun benzerinden siz de (meydana) bir sûre getirin. Allah'tan başka şahıtleriniz (taptığınız putları ve bilginlerinizi) de (yardıma) çağırın, eğer (ıddianızda) doğru (insan) lar iseniz.

«Fakat bunu yapamazsanız -ki hiç bir zaman yapamayacaksınız- artık, sakının o ateşten ki, onun yakıtı, insanla o taştır. O (ateş), kâfirler için hazırlanmıştır.»

3. Mucizenin benzerinın meydana getırilebilmesi imkânsız olmalıdır. Meselâ; Hz. Musa'nın asasının yılan olması ve peygamberimizin Kur'an-ı Kerim mucizeleri, karşısında kimsenin duramadığı ve benzerini meydana getiremediği mucizelerdir.

4. Mucize, peygamber olduğunu ileri süren zatın bizzat kendisinden zuhur etmelidir ki, bu mucize onun dâvasını doğrulamış olsun.

5. Mucize, peygamberin ileri sürdüğü dâvaya uygun olmalıdır. Meselâ, Hz. İsâ, **«Ben ölüleri diriltirim, körleri ve kötürümleri iyi ederim. Allah'ın izniyle benim mucizem budur»** demiş ve Allah'ın ızniyle bazı ölüleri diriltmiş, kör ve kötürümleri ıyı etmişti.

6. Peygamber olduğunu ilân eden kimsenin iddiası ve gösterdiği mucize, kendisini tekzip etmemelidir. Meselâ; Müseylemetü'l-Kezzap, peygamberlik iddiasında bulundu. Kendisinden mucize göstermesi İstendi. Bunun üzerine Müseyleme, tek gözü kör olan bir adamın gözünün açılmasını istedi. Fakat isteğinin aksine o kimsenin diğer gözü de kör oldu.

7. Mucize, Peygamber olduğunu söyleyen kimsenin dâvası ile beraber olup, dâvadan daha önce meydana gelmiş olmamalıdır. Zira mucize, Peygamber olduğunu iddia eden kimseyi tasdikiçindir. Tasdik ise, dâvadan önce düşünülemez. **«Benim mucizem daha önce zuhur etmişti.»** denilirse; bu hal o kimsenin doğruluğuna delil olmaz. Ancak, aynı veya başka bir harikayı, peygamberlik dâvasından sonra, talep edilince gösterebilirse o zatın doğruluğu sabit olur. Âciz kalırsa, o kimse yalancıdır.

Mucize Nasıl Meydana Gelir?

Mucize, bütün işlerde mutlak İrade ve ihtiyar sahibi olan Cenâb-ı Hak'ın fiilidir. Cenâb-ı Hak dünya ve ahirette insanları kurtuluşa davet etmeleri için resuller gönderir. Bu resullerin

peygamberlik iddialarını tasdik için de, peygamberlerinin elinden mucizeler izhar eder.

Nasıl ki, peygamberlik kisbî değil vehbî ise, yani bir kimsenin peygamber oluşu, herhangi bir şarta ve çalışmaya tâbi olmayıp, Allah'ın, dilediği kimselerden seçmesi ile olursa; mucizenin izharı için de, daha önceden çalışmak ve hazırlanmak gibi şartlar yoktur. Mucize, istendiği veya lâzım olduğu an, Allahü Teâlâ, peygamberinin elinden mucizeyi izhar eder. Mucizenin akabinde de, nebîlik iddiasında bulunan kimsenin doğruluğu hakkındaki bilgiyi yaratır. Böylece, herkes, bu kimsenin elinde zuhur eden mucizenin, onun peygamberliğine delâlet ettiğini anlar ve bilir.

Peygamberlerin en büyük mucizeleri; kendi zamanlarında geçerli olan, kuvvetli ve azametli görünen hadiseler cinsinden vuku bulmuş, bu hadiselerin azametini kırmış ve mucizenin insan gücüyle olmadığını, ancak Allah'tan olduğunu ve mucizeyi izhar edenin de Allah'ın elçisi olduğunu ispatlamıştır.

Hz. Musa zamanında sihir çok meşhurdu. İnsanlar, sihirle birbirini mağlûp ediyorlar ve bununla aşırı derecede öğünüyorlardı. Hz. Musa'nın en büyük mucizesi olan asa, yılan oldu. Bütün sihirbazların yılan şeklinde gösterdikleri bütün ipleri yutup meydanda hiç bir şey bırakmadı. Hz. Musa eline alınca tekrar asa oldu. Bunu gören bütün sihirbazlar, Musa'nın asasının sihirle alâkası olmadığına hükmettiler. Zira kendileri, sihir ilmini bütün inceliklerine kadar biliyorlardı. Hz. Musa'nın yaptığı, ancak bir mucize olabilirdi. Çünkü insan işi değildi. O halde Musa'nın dedikleri doğruydu. Bu mucize, o günün sihirle meşgul olan âlimlerine, hakkı kabul ettirdi. Hepsi birden secdeye kapandılar. Firavun'un ölüm tehditlerine ve sehpaya çektirmesine rağmen bu âlimler:

> «Âlemlerin Rabbına, Musa ve Harun'un Rabbına iman ettik» dediler.

Hz. İsa zamanında ise tıp ilmi meşhurdu. Allah (C.C.) da, Hz. İsa'ya körleri iyi etmek ve ölüleri diriltmek gibi mucizeler verdi. Böyle olunca, bütün doktorlar, bunun bir harika olup, insan gücünün dışında olduğunu kabul ettiler. Hz. İsa'nın peygamber olduğunun haklılığına bu mucizeleri delil saydılar.

Hz. Davud zamanında musikî ve Hz. Muhammed zamanında da fesahat ve belagat çok ileri gitmişti. Arap şairleri, birbirleriyle

şiirle yarış eder ve birbirlerine karşı üstünlük taslarlardı. Galip gelenlerin şiirleri Kabe duvarlarına asılır; bu hal kendileri ve kabileleri için iftihar vesilesi olurdu. Fesahat ve belagat, Arap dünyasının en büyük ilmi idi.

Allah (C.C.) Muhammed (S.A.V.)'i Kuran-ı Kerim ile gönderdi. Kur'an'ın fesahat ve belagatı karşısında bütün edipler sustu. Şairlerin dili tutuldu. Kabe'ye asılan bütün kasideleri, sahipleri, utançlarından alıp götürdüler. Kur'an'ın beşer gücünün üstünde olduğunu herkes kabul etti. İnsaf sahipleri, bununla, peygamberin doğruluğuna delil getiriyor, Kur'an'ın Allah kelamı olduğuna inanıyor ve Müslüman oluyorlardı, inat edenlerle haset edenler ise; öfkelerinden, Firavun gibi, küfr üzere geberip gidiyorlardı. Kur'an-ı Kerim, bunların hepsine meydan okuyordu.

«(Habıbim) de ki: 'Andolsun, ins ve cin, şu Kur'an'ın benzerini (meydana) getirmek için bir araya toplansa, yekdiğerine yardıma da olsalar, yine onun benzerini getiremezler.'»

Bu çağrı karşısında kudretsiz kalan ve fikrî münazaradan kaçınan kâfirler ve hâsidler, işi zorbalığa döküyorlar, iftira atıyorlar ve kılıca sarılıyorlardı.

Özetle; bütün peygamberlere, Allah (C.C.), çeşitli mucizeler vermiş ve bu mucizelerle peygamberlerinin nübüvvetlerini ve doğruluklarını tasdik etmiştir.

KERAMET

Keramet; peygamberlik iddiasında bulunmayan, fakat dinin bütün hükümleriyle tamamiyle amel eden salih kimselerden zuhur eden harikalardır. Bu harikalar, o salih müminlerin velilik mertebesine ermiş olduklarını gösterir.

İRHASAT

İrhasat; Peygamber olacak kimselerde Peygamberlik gelmezden önce görülen ve nübüvvetin temellerini kuvvetlendiren harikalardır. Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması ve Hz. Muhammed'i daima bir bulut takip etmesi bu kabildendir.

MEUNET

Meunet; amelleri ve ahlâkı güzel olan bazı müminlerde, bir iddiaya dayanmadan zuhur eden harikalardır. Bazı müminlerin bü-

yük sıkıntı ve musibetlerden kurtulmaları, kolaylıkla maişet tedarik etmeleri, büyük bir tehlikeyi kolayca atlatabilmeleri gibi haller; Allah'ın (C.C.), bu kullarına bir lütfu ve yardımıdır. Lisanımızdaki, **«Kul bunalmayınca, Hızır yetişmez»** sözü, meuneti hatırlatır.

İHANET

İhanet; küfrü ve isyanı açık olan kimsenin elinden, kendi isteğinin aksine zuhur eden harikadır. Müseylemetü'l-Kezzap gibi. Bu adam, peygamberlik iddiasında bulunmuştu. Mucize olsun diye, suyu az olan bir kuyuya suyunun çoğalması için tükürmüş; fakat kuyunun mevcut suyu da kurumuştu. Allah (C.C.), bu kimseyi iddiasında yalancı çıkartmak ve alçaltmak için onun arzusunun aksine bu harikayı yaratmıştır. Bu hale, aynı zamanda, **«Hızlan»** da denir.

İSTİDRAC

İstidrac; küfrü ve isyanı açık olan kimselerin elinden, kendi arzularına muvafık olarak zuhur eden harikalardır. Şeytanın, kıyamete kadar kendisine müsaade edilmesi için yaptığı duanın kabul edilmesi; Firavun'un, 400 sene gibi uzun yıllar yaşayıp baş ağrısı bile görmemesi; Nemrut ve benzerlerinin uzun seneler yeryüzünde saltanat sürüp arzu ve emellerine erişmeleri ve bütün dünya nimetlerine kaynaşmaları, hep bu kimseler için birer istidractır. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

> «Âyetlerimizi yalan sayanları, biz, bilemeyecekleri nokta(lar) dan (istidrac ile) derece derece (yavaş yavaş) helake yaklaştırırız.
>
> «Ben onlara mühlet veririm. (Onların iplerini uzatıveririm!) Benim, lütuf yüzünden kahrım (tahammül edilmeyecek kadar) çetindir.»

İstidrac, lügatte, bir şeyi derece derece çıkarmak veya indirmek demektir. İslâm ıstılahında ise; bir insanın, günahını artırdıkça ve azgınlığını devam ettirdikçe Allah'ın (C.C.) ona, nimet kapılarını açması ve onu dünyada nice izzet, ikbal ve makamlara çıkarmasıdır. Bu kimse, bütün bu nimet ve ikballeri kendi kahramanlığına ve çalışmasına bağlar. Allah'a şükredip tevbe etmeyi ve tevazuu unutur. Gurur ve kibrini artırır, kötülüklere daldıkça dalar. Günahları derece derece çoğalır. Çoğaldıkça da, derece derece Allah'ın gazabına yaklaşır. Nihayet Allah (C.C.), ansızın onu yakalar ve şiddetli azaba duçar eder.

Birçok nimet ve hayırların, insanı azdırdığı ve o insan için, istidrac yoluyla azabın çoğalmasına vesile olduğundan Hz. Ömer (R.A.), İran kisrasının hazineleri Medine'ye ganimet olarak getirilince Allah'a şöyle iltica etmiştir: **«Allah'ım!.. Bu hazinelerin istidrac olmasından sana sığınırım.»** Bu hususta Kur'an-ı Kerim şöyle buyurur:

> «Onun için bunlar (azgınlar), kendilerine ne hatırlatıldı, öğüt verildiyse; onları unutunca üzerlerine herşeyin (her zevkin ve her nimetin) kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilen o şeyler (o genişlik ve serbestlik) yüzünden (tam şımarıp) ferahladıkları vakit de onları ansızın tutup yakalayıverdik, ve artık o anda onlar bütün ümitlerinden mahrum kaldılar. »

MUCİZE İLE HARİKALAR ARASINDAKİ UMUMİ FARKLAR

Mucize ile diğer harikuladelikler arasındaki farkları, umumî olarak dört gurupta toplamak mümkündür:

1. Mucize, ancak, nübüvvet ve risalete mazhar olan zat tarafından izhar olunur.

Yalan yere nübüvvet iddiasında bulunan kimse, ya arzusuna uygun hiç bir harika gösteremez, yahut onun izhar edeceği harikanın bir benzerini başkaları da gösterebilir ve böylece o kimsenin yalancı olduğu anlaşılır.

2. Mucize, nübüvvet iddiasında bulunan zatın dâvasına ve maksadına uygun olarak zuhur eder. Mucize, teknik, fennî ve sair hiç bir sebebe bağlı olmaz.

3. Mucize, ekseriya, halkın istekleri üzerine izhar olunur ve **«Bunun bir mislini de siz getirin»** denildiği halde, hiç kimsenin buna gücü yetmez.

4. Mucizeyı izhar eden zat, her türlü üstün ahlâk ve yüce sıfatlarla muttasıf olur. Asla, kendi şahsî menfaatlerini gözetmez. İnsanlığı uyandırmağa çalışır. Herkese hidayet ve saadet yollarını gösterir. Kendisi de, söylediklerine tamamen uygun hareket eder. Kendi vücudu da, âdeta, bir harika ve ilahî mucize halinde tecelli eder.

Kısacası; Peygamberlerin elinde zuhur eden her mucize, bir harikadır. Fakat, Peygamber olmayan kimselerin gösterdikleri harikalar, mucize olamaz.

Belli sebepler ve teknik birtakım vasıtalarla yapılabilen ve insanların büyük çoğunluğu tarafından garip karşılanan bazı şeyler böyledir. Gökte uçan dev tayyareler, denizlerde yüzen dev gemiler, aya çıkan füzeler, çok uzak mesafedeki insanların birbirleriyle telefon vs. aracılığı ile konuşabilmeleri ve günümüzde görülen pek çok icat vs. keşiflerin hiçbirisi harika ve mucize sayılmaz. Zira, bunların tahakkuku belli birtakım sebeplere dayanır; insanların karşılıklı yardımlaşarak çalışmasına ve maddeye muhtaçtır. Başka insanlar da, aynı sebepleri temin eder ve aynı şartlar altında çalışırsa, onlar da bu şeyleri yapabilirler.

Mucizelerde ise, mucizenin meydana gelmesi için herhangi bir sebep ve şart düşünülemez. Başkalarının yardımı ve herhangi bir masraf ve hammadde lüzumlu değildir. Mucize, Allah'ın (C.C.), sadece peygamberlerine ihsan buyurduğu harika ve tabiat üstü olaylardır.

Meselâ; Hz. Muhammed'in (S.A.V.), çok kısa bir zaman içerisinde, yardımsız ve masrafsız, göklere ve Arş'a kadar miracı ile; milyarlarca lira masraf edilerek, aylarca emek sarfedilerek ve dünya kadar malzeme kullanılarak, feza ölçülerine göre, en kısa mesafede olan aya çıkmak arasında, kıyas kabul etmez büyük farklar vardır.

MUCİZE İLE KERAMET ARASINDAKİ FARK

«Ümmetinden biri için zahir olan keramet, o ümmetin peygamberinin mucizesi sayılır. Bu kerametle, o müminin velî olduğu meydana çıkar.»

Şurası kat'î olarak bilinmelidir ki; keramet, ancak, Allah'ın kitabına ve Resul'ünün sünnetine sımsıkı sarılan, Allah'ın dinine uyan müminlerde, Allah'ın lütfü ile meydana galen harikuladeliklerdir. Veliliğin ölçüsü, müminin dine bağlılığıdır. Bunun tezahürü ise, yukarıda anlatılan kerametttir. Kendisinden keramet zahir olmayan mümin de velî olabilir, fakat biz bilmeyiz.

Mucize ile keramet arasındaki fark, velînin velayet iddiasında bulunup bulunamayacağı hususunda İslâm âlimlerinin ileri sürmüş oldukları kanaatlere göre değişir. Şöyle ki; **Velînin, Velayet iddiasında bulunması caiz midir, değil midir?»**

İslâm bilginlerinden, **«muhakkıkun»** denilen tahkik ehlinden bir kısmı: **«Velînin, velayet iddiasında bulunması, yani, «ben velîyim» demesi, caiz değildir. Bu iddia caiz olmamakla kalmaz, bu iddiada bulunan kimse velayet mertebesinden düşer»** derler. Dolayısıyla bu âlimlere göre, mucize ile keramet arasındaki fark şudur:

Mucizede peygamberlik dâvası bulunmalıdır. Kerametle ise, velilik iddiası bulunmaz. Bunun sebebi de; Peygamberler, insanları küfürden imana, ma'siyetten taate çağırmak için gönderilmişlerdir. Eğer Peygamberler, peygamberlik iddiasında bulunmasalardı kendilerine inanılmazdı. İnsanlar da, Peygamberlere inanmadıkları müddetçe, kâfir olarak kalırlardı. Peygamberler, peygamberliklerini ilân edip bunu te'yit eden mucizeler gösterdikçe halk onlara iman etti. Peygamberlerin nebîlik iddiaları; kendilerini yüceltmek, şan ve şöhrete sahip olmak için değil; halka karşı olan şefkatlerini göstermek ve onların küfürden imana dönmelerini temin etmek içindir. Bir velî için velayetin sabit olduğunu bilmek, imanın şartı olmadığı gibi; bir velînin velayete sahip olduğunu bilmemek de küfür değildir. Şu halde, bir kimsenin velayet iddiasında bulunması, nefsinin arzusunu tatmin içindir.

Hülâsa; mucize sahibine, nübüvvet iddiasında bulunmak vacip olduğu halde, velînin, velayet iddiasında bulunması caiz değildir.

Bir kısım âlimlere göre ise; velînin, velayet iddiasında bulunması, yani, «ben velîyım» demesi caizdır. Bu sebeple de, mucize ile keramet arasındaki farklar şunlardır:

1. Mucizeyi kabul etmek vaciptir. Kerameti kabul ise, vacip olmaz.

2. Kerameti zahir olan velinin, anca, kendi peygamberinin dinine bağlı olduğunu ikrar etmesiyle, velayet ve keramete rahip olduğuna hükmedilir. Hal böyle olunca, velinin bu kerameti, bağlı bulunduğu peygamberin bir mucizesi sayılır.

3. Peygamberler mucizeleri, bizzat kendileri veya halk is-

tediği zaman, Allah'ın (C.C.) izniyle göstermeye muktedirdirler. Çünkü, mucizelerin gösterilmesi vaciptir. Velînin ise, her istediği an, keramet göstermeye gücü yetmez. Zira, kerametin gösterilmesi vacip değildir. Hatta, mucizenin açık olması ne kadar mühim ise, kerametin de gizli kalması o kadar mühimdir.

KERAMET İLE İSTİDRAC ARASINDAKİ FARK

Keramet sahibi olan kimse, bu keramet ile gururlanmaz ve kerametini iftihar vesilesi yapmaz. Aksine, kalbindeki Allah korkusu, tevazuu ve şükrü artar. Bu keramete lâyık olduğu iddiasında olmadığı gibi; keramete, yapmış olduğu ameller sayesinde eriştiği inancında da bulunmaz. Bu kerametin, Allah'ın (C.C.) bir lütfü olduğunu bilir ve İstidrac olması ihtimalinden korkarak, daima Allah'a dua eder.

İstidrac sahibi ise, kendisine izhar edilen harika ile gurur duyar. Bunu İftihar vesilesi yapar ve bu harikaya müstehak olduğuna inanır. Başkalarına tepeden bakar, kendisinin çok büyük insan olduğuna hükmeder. Kibri artar, kendisini Allah'ın gazabından emin bilir. Akıbetinin kötü olacağından korkmaz. Kalbinde Allah korkusu kalmaz. Allah'a karşı tevazuu olmaz. Nımetlere şükretmez. İslâm'a uymayan bütün bu haller, bu kimsede zuhur eden harikanın İstidrac olduğunu gösterir.

Camiu's-Sağîr'in, Buharı ve Müslim tarikiyle Ukbetü'bnü Amr'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamberimiz, istidracı şöyle beyan etmişlerdir:

> «Allah'ın (C.C.), kendisine, dünyadan sevdiği şeyleri verdiğini gördünüz kul, günahlarına devam ediyorsa; şüphe yok ki ona verilen şeyler, o kul için, istidractır.»

VELÎ, KENDİSİNİN VELÎ OLDUĞUNU BİLEBİLİR Mİ?

«Allah'ın (C.C.) velî kulları, kendilerinin velî olduğunu bilebilirler mi, bilemezler mi?» meselesi hakkında, İslâm bilginleri arasında ihtilâf vardır.

Ebu Bekr, b. Fevrek, **«Velîler, kendilerinin velî olduğunu bilemezler.»** der.

Ebu Aliyyi'd-Dekkâk ve talebesi Ebu'l-Kasım'l-Kuşeyrî ise, **«Velîler, kendilerinin velî olduklarını bilirler»** der.

Her iki fikre sahip olan gurupların da, çeşitli delilleri vardır.

Birinci gurubun delilleri şunlardır:

1. Eğer bir kimse, kendisinin velî olduğunu bilirse; o kimsenin, Allah'ın (C.C.) azabından emin olması gerekir. Zira, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

«Allah'ın velî kulları için hiç bir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.»

İslâm'ın tavsiye ettiği iman ise, ye'is ile emn arasında olmalıdır. Yani, bir mümin, ne Allah'ın (C.C.) rahmetinden ümidini keser, ve ne de azabından emin olur. Allah'ın (C.C.) rahmetinden ümit kesmek küfür olduğu gibi; azabından emin olmak da küfürdür:

«...Hakikat şudur ki, kâfirler güruhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.»

«...Büyük zararı göze alanlar güruhundan başkası, Allah'ın imhalinden emin olmaz.»

2. Velînin velî olması, Allah'ın (C.C.) o kimseye muhabbeti sayesindedir. Allah'ın (C.C.) muhabbeti ve adaveti ise, birer sırdır. Hiç kimse, Allah'ın (C.C.) bu sıfatlarına muttali olamaz. Nitekim, Cenâb-ı Hak, Hz. İsa'nın lisanından şöyle buyurmuştur:

«...Benim içimde olan (her) şeyi sen bilirsin. Ben ise,senin zatında olanı bilmem. Şüphesiz ki, gaybları hakkıyla bilen sensin, sen.»

Velayet, Allah'ın (C.C.) muhabbetinin bir neticesi olduğuna ve Allah'ın muhabbeti de bir sır olup bilinemeyeceğine göre, velî, kendisinin velî olduğunu bilemez.

3. Velayet, adavet, sevap, cennet veya cehennem ehlinden olmak, ferdin ölüm anındaki durumuna bağlıdır. Bu hususta Kur'an-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır.

«Kim Allah'a; bir iyilikle, güzellikle gelirse, işte ona, bunun on katı var...»

Ayette, **«bir iyilik işlerse»** buyrulmuyor da; **«bir iyilikle gelirse»** buyruluyor ki, bu durum, sevaba müstehak olmanın, ferdin ölüm anındaki durumuna (hatime'ye) bağlı bulunduğunu göstermektedir. Diğer bir Ayet-i Kerimede ise şöyle buyrulmaktadır:

«(Habibim), o küfredenlere söyle ki, eğer (küfürden) vaz geçerlerse geçmiş (günahları) yarlığanacaktır...»

Şu hale göre, cehennemlik olmak da, hatimeye (ferdin ölüm anındaki durumuna) bağlıdır.

Bunları misallendirecek olursak; önceleri müşrik olan Hz. Ömer, daha sonra velîlerin en büyüklerinden olmuştur. Evvelce Tevrat'a bağlı bir Musevî olan Abdullah İbnü's-Selâm da, sahabenin mümtazları arasına girmiştir. Kur'an-ı Kerim, birçok kimselerin zühd ve takva üzere, ibadet ve taatla uzun müddet yaşamış olmalarından sonra irtidat ettiklerini beyan eder. Kısacası; velayet, adavet, sevap ve azap, hatimeye bağlıdır. Hatime ise, kimse tarafından bilinemez. Kimin ne olarak öleceğini ancak Allah (C.C.) bilir. O halde, velî de, kendisinin veli olduğunu bilemez.

«Velî, kendisinin velî olduğunu bilebilir» diyen ikinci gurubun delilleri:

«Velâyetin iki rüknü vardır :

a) Velî, dış görünüşüyle, İslâm'a tamamen uymalıdır.

b) Batında ise, hakikat nuruna garkolmalıdır. »

«Bir kimse, kendisinde bu iki rüknün mevcut olduğunu bildiğinde, kendisinin velî olduğunu da bilir.»

Kişinin, zahirde İslâm'a bağlılığı açıktır. Bu hal, o kimsenin, bütün hayatının, hareketinin ve düşüncesinin İslâm'a uygun olması demektir.

Ferdin, hakikat nuruna garkolması ise şöyle izah edilir: Bir kimsenin bütün ferahı ve sevinci, Allah'a (C.C.) taatle olur. Dünya nımetleri ve ziynetleri o kımseyi sevindirmez. Bu kimselerin kalpleri ve gönülleri, ancak Allah'ı (C.C.) zikrederek sükûnet bulur. Bunlar, dünyanın malına, servetine ve zenginliğine gönül vermezler. Dünya meşgalesi, kendilerini ahiretten alıkoymaz.

Bütün bunlara rağmen, bu hususta yanılma çok olur ve hüküm vermek zordur. Hem, veliliğe kesın şekilde hüküm vermek gururdur; hem de bütün sırların hakikatini, ancak Allah (C.C.) bilir.

İslâm büyüklerinden meşhur âlim İmam Rabbani, **«Mektubat»** isimli eserinde bu hususta şunları kaydeder:

«Bir velînin, kendisinin velî olduğunu bilmesi asla şart değildir. Evliyaullahtan birçoklarının, kendilerinin velayetlerinden haberi yoktur. Kendileri, veli olduklarını bilmediklerine göre; başkalarının da, bu

zatların velî olduklarını bilmeleri şart değildir.

Keramet ve harikanın gösterilmesi de, velilik için şart değildir. Velîler, keramet göstermekle mükellef değillerdir. Velayet, Allah'a (C.C.) yakınlıktır ki, Allah (C.C.), bu yakınlığı velî kullarına ikram eder. Kullarından bir kısmına hem yakınlık verir ve hem de o kullarını bir kısım hâdiselere muttali kılar. Bir kısım kullarına da yakınlık verir; fakat, hadiselere muttali olma gibi harikalar vermez, bazılarına da, yakınlık vermez; yalnız harikalar verir ve bazı şeyleri keşfettirir. Bu üçüncü şahıs, istidrac ehlindendir. Birinci ve ikinci kısımında zatlar ise; Allah'ın (C.C) velî kulları olarak, yakınlık devletiyle müşerref olmuşlardır. Bunların, Allah'ın izni ile, bazı şeyleri keşfetmeleri ve keramet göstermeleri, velayetlerinden ne bir şey fazlalaştırır, ne de bir şey eksiktir. Bu yönden aralarında fark yoktur. Bu zatların aralarındaki fark, Allah'a (C.C.) yakınlık dereceleri iledir. Çoğu zaman, keşfi ve kerameti zuhur etmeyen velîler, bu haller kendilerinden zuhur edenlerden daha üstündürler. Kendilerinden keramet zuhur eden bir kısım velîler, son zamanlarda, bu kerametlerin zuhuruna nedamet göstermişlerdir.»

«Peygamberler için ise, harikaların zuhuru şarttır. Nebî olan zatın, peygamber olmayandan ayırt edilebilmesi için, bu şarttır. Zira, Peygamberin, peygamber olduğunu bilmesi vaciptir. Velî eğer kendi peygamberinin dinine davet ediyorsa, onun için, o peygamberin mucizesi yeterlidir. Dinden gayri bir şeye davet ediyorsa; onun için harika lâzım olmaz.»

«Halkın umumu, bir kimseyi büyük bir zat olarak tanımak için, onun kerametine bakar. Halbuki, kerameti çok olanın bu hali, velayetinin daha mükemmel olduğunu göstermez. Hatta, çoğu kere, kerameti az olanın velayeti daha mükemmel olur.»

«Şu gerçek bilinmelidir ki; velayetin hasıl oluşunda, velayet sahibinin, kendi velîliliğini bilmesi şart değildir. Meşhur olan görüş budur. Bu sebeple, çoğu zaman, ilim ve keşif sahibi olan velîlerin, kendilerinden zuhur eden harikalardan da haberleri olmaz.»

EVLİYANIN, İSLÂM PRENSİPLERİNE BAĞLI KALMASI ŞARTTIR

«Veli, ancak resulün risaletini tasdik eden, tam inanan ve dinin emirlerini harfiyen tatbik eden kimsedir.»

Bir takım harikalar izhar ederek, cahillerin gözlerini boyayıp, dini yıkmağa kastedenler, hiç bir zaman velî olamaz.

Bütün nebilerin, tebliğ ettikleri dine bağlı olup o dine uygun amel ettikleri gibi; velîlerin, ariflerin, sıddîkların, salihlerin ve diğer insanların da İslâm'ın bütün prensiplerine uygun hareket etmeleri şarttır. İslâm'ın hükümlerine aykırı amel ve söz edenler, vasıfları ve kişilikleri ne olursa olsun; hatalıdır, sapıktır.

Bu hususta, Maruf Kerhî'nin talebesi, Cüneyd-i Bağdadî'nin dayısı ve hocası Seriyyü's-Sakati (Rh. A.) şöyle der.

Gerçek mutasavvıf, üç ismi ihtiva etmelidir :

a) Marifet nurları, vera nurunu söndürmemelidir.

b) Kur'an'ın zahirine muhalif olan batın ilmini konuşmamalıdır.

c) Kendisinden zuhur eden kerametler, onu Allah'ın yasaklarını ihlâl etmeye sevketmemelidir.»

Yine bu zat buyurur ki:

«Bir arif, bahçeye girse; bahçedeki bütün ağaçlar, ağaçlardaki bütün kuşlar, açık bir lisanla 'Esselâmil aleyke ya veliyyellah' diye kendisine selâm verseler; velî üzerine vacip olan, Allah'tan korkusunun daha da artmasıdır. Eğer korkusu çoğalmaz, sürur ve gurura kapılırsa; bu hal onun için istidrac ve felâket olur.»

Bayezid-i Bistamî'nin arkadaşları anlatıyor:

«Muhitimizde velayet ve keramet sahibi bir kimsenin ismi duyulmaya başlamıştı. dilden dile bu kimsenin zahitliği dolaşıyordu. Bir gün Bayezid, bize 'kalkın gidelim; şu velâyet ve zühtle meşhurlaşmış olan zatı birlikte görelim' dedi. Kalktık ve bu kimsenin bulunduğu yere vardık. Aradığımız zat da, evinden çıkmış mescide girmişti. Mescide girerken kıbleye doğru tükürerek o mübarek makama saygısızlıkta bulunmuştu. Bunun üzerine Bayezid, o şeyhe selâm vermeden ve konuşmadan geri döndü. Biz, bu durumdan bir şey anlayamamıştık. Bize dönerek dedi ki:

'Bu adam ki, Resulüllah'ın (S.A.S.) âdaplarından birisini muhafaza etmede emin olamıyor. Nasıl olur da iddia ettiği velayet ve kerametlerde emin olabilir ve kendisine güvenebilir. Siz, kendisine harikalar verilmiş bir kimseyi gördüğünüz zaman, velevki bu kimse, havaya bağdaş kurup oturmuş olsun; o kimsenin bu harikasına aldanmayın. Velayetine ve Allah'a yakınlığına itikad etmeyin. Zira, bu bir istidrac da olabilir. Ancak, siz, onun emir ve nehiylere karşı nasıl davrandığına; Allah'ın kulları için çizmiş olduğu hudutları nasıl muhafaza ettiğine; İslâm'la nasıl amel ettiğine bakın ve o kimseye buna göre itibar edin. Kıbleye, mescide karşı tükürmek yasaktır. Bu yasa-

ğa riayet ise, İslâm'ın âdaplarındandır. İslâm'ın herhangi bir edebine riayetsizlik ise keramet ve velayete manidir.'»

Ebu Süleyman ed-Daranî der ki:

«Çoğu zaman, feyiz yoluyla kalbime birtakım sırlar ve tecelliler vaki olurdu. Fakat ben bunları kitap ve sünnetten iki âdil şahit olmadan kabul etmezdim.»

Cüneyd-i Bağdadî der ki:

«Allah'a ulaştıran yolların hepsi kapalıdır. Ancak Rasulallah'ın yoluna uyanlara yollar açıktır.

İtikatta, amelde, bütün hareket ve konuşmalarda Resulülla-h'ın yolu ve sünnetleri üzerinde olanlar ancak Allah'ın rızasını kazanabilirler.

Evliyanın, İslâmî prensiplere bağlı olmasının gerekliliği hususunda İmam Rabbani (Rh.A.), Mektubat'ında şöyle demektedir:

«İslâm'ın hükümlerini isbatta muteber olan, kitap ve sünnettir. Müctehitlerin kıyası ve ümmetin icmaı da, ahkâmı isbat ederler. Bu dört şer'î delilden başka hiç bir şey, dinî ahkâmı isbat edemez. Ne ilham, ne de keşif ve velayet sahibi kimseler, haram-helâl, farz ve sünnetten hiç bir hüküm koyamazlar. Velayet sahipleri de, müctehitleri taklitte diğer müminler gibidirler. Bunların ilhamları ve keşifleri, müctehidi taklitte, bunların başkaları üzerine daha meziyetli olmalarını gerektirmez. Bu büyük zevatın meziyetleri başka hususlardadır. Zira bunlar, keşif ve müşahede sahibidirler. Yaşayınca Allah için yaşarlar, ölünce Allah için ölürler.

«İslâm'ın hükümleri bir ağaçtır. Marifet de bu ağacın meyveleridir. Ağaç, yaşadığı ve iyi bakıldığı müddetçe meyve beklenir ve güzel olur. Ağacı kesip de meyve bekleyen kimseden daha ahmak kim olabilir? Ağacın kökünde hastalıklar, sakatlıklar olunca meyveler de yok olur.

«Bu halde İslâm'a bağlı olan kimse, marifet sahibidir, İslâm'a bağlı ve müdavim olmayan kimsenin marifetten nasibi yoktur. Eğer bu kimseden herhangi bir keşif olursa; istidractır. İslâm'ın reddettiği her şey zındıklıktır, küfürdür.»

Seyyid Ahmed Rufaî (Ah. A.) de, **«El-Bürhanü'l-Müeyyed»** isimli kitabında şöyle der.

«Tarikat, şeriatın aynıdır. Aralarındaki fark, lâfızdadır. Maddeten ve manen netice birdir. Şeriatın reddettiği her şey zındıklıktır. Efendileri,

'Ebu Yezid böyle dedi', 'Haris şöyle söyledi', 'Hallaç bu sözlerde bulundu' deniliyor. Bu nasıl sözdür? Bu lâkırdılardan önce imam Numan, imam Şafiî, İmam Malik, İmam Ahmet, bunlar ne dedi? Bunlara bakmalısınız. Kulluk işlerinizi bunların sözleriyle tashih etmelisiniz. Bundan sonra, fazla sözlerle menfaatlenebilirsiniz. Ebu Yezid'in, Ebu Haris'in sözleriyle bir şey çoğalıp azalmaz. Ama Şafiî, Malik, Numan ve Ahmed'in sözleri en güzel yollardır. İlim ve amel ile şeriatın temellerini muhkem kıldıktan sonra; ilim ve amelin kapalı olanlarına himmetinizi yürütünüz.»

Peygamberlerin, Allah tarafından verilmiş, üstün sıfatları vardır.

İslâm'ı bilmeyen sapıklardan bazıları, velilik mertebesinin, peygamberlik mertebesinden efdal olduğunu iddia ederler. Böyle bir iddia, kim ve nereden gelirse gelsin; buna inanan kâfirdir.

Yukarıda da dediğimiz gibi; itikatta, amelde, bütün hareket ve konuşmalarda Resulullah'ın yolu ve sünneti üzerinde olanlar ancak Allah'ın rızasını kazanabilecek ve onlar ilâhi lûtuflara erişeceklerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Hilafet ve İmamet

HİLAFET VE İMAMET NEDİR?

Hilâfet; lügatte, **"birinin yerini alma ve ona vekillik etme"** mânâlarına gelir. İslâm ıstılahında ise; **"Hz. Muhammed'e (S.A.S.) vekil olarak, Müslümanları ve İslâm'ı koruma ödevini yerine getirme"** demektir.

Bu vazifeyi üzerine alan kimseye de **"Halife"** adı verilir. Halifelere aynı zamanda **"İmam"** ve **"Emir"** de denilmektedir. Bu son tabirler, daha çok **"Hulafa-i Raşidîn"** (Dört Halife) devrinden sonraki İslâm reisleri için kullanılmıştır.

Bu hususta bir Hadis-i Şerifte şöyle buyrulmaktadır:

> "Hilâfet otuz senedir. Ondan sonra melik ve emirler gelir."[1]

İslâm âlimlerine göre, hilâfet veya imamet;

> "Muhammed'e (S.A.S.) vekil olarak umuma riyaset edip din ve dünya siyasetini korumaktır."[2]

Seyyid Şerif Cürcanî'ye göre ise; imamet konusu, dinin Ve akaidin asıl meselelerinden değil, tâli derecedeki meselelerindendir.[3]

Saadeddin Teftazanî'ye göre de, imamet, itikadî değil; amelî hükümlerdendir.[4]

---

1 Suyutı, a.g.e., C. II, s. 13.
(Tirmizı, Müsned, İbnü Hibban ve Ebu Ya'la'dan naklen)

2 Maverdı, El - Ahkamü's - Sultaniyye ve Vel - Vilayetü'd Diniyye. Kahire, 1386. s. 5, Teftazani, a.g.e., C. II, s. 271

3 Cürcani, a.g.e., C. II. s. 261

4 Teftazani, a.g.e., C. II. s. 271.

BİR İMAM SEÇME MECBURİYETİ

"Müslümanların bir imam (reis) seçmeleri şarttır."

"İmam seçme", bir kısım İslâm bilginlerine göre akıen, bazılarına göre de şer'an vaciptir.[5]

İmam Teftazanî'ye göre ise; belirtilen vasıflara sahip bir imam seçmek, Farz-ı Kifayedir.[6]

Müslümanların, başlarına bir imam seçme mecburiyetleri hususunda, Ehl-i Sünnet âlimlerinin ileri sürdükleri deliller şunlardır:

a) Kur'an-ı Kerim'den

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan ülü'l-emre (emir sahiplerine) de itaat edin..."[7]

b) Sünnet'ten

"Bir kimse, biat (bir kimsenin buyruğunu tanıma) etmeden ölürse, cahiliyyet ölümü ile ölmüş demektir."[8]

Cahiliyye devrinin insanları, hiçbir peygamber ve imam tanımadan, kendi heva ve heveslerine göre yaşarlar ve öylece ölürlerdi. Zamanlarının imamını tanıyıp buyruğuna girmeyenler de, bu insanlara benzetiliyor ki; bu ağır tehdit, zamanın imamına buyruğuna girmenin dinen vacıp olduğunu beyan etmektedir.

c) İcma'dan

Tevatüren sabittir ki, Hz. Muhammed'in (S.A.S.) vefatından sonra imamsız bir vaktin geçmediği hususunda bütün sahabe ittifak etmişlerdir. Sahabenin ittifakı ise, dört aslî delilden icma olur.

Hatta Resulullah'ın (S.A.S.) vefatı üzerine, Hz. Ebu Bekir, meşhur hutbesinde şöyle demişti.

"Dikkat edin; ey müminler! Şüphesiz ki, Muhammed (S.A.S.) öldü. Bu dini ayakta tutacak bir kimse mutlaka lâzımdır."[9]

---

5 Maverdi, a.g.e., s. 5.

6 Teftazani, a.g.e., C. II, s. 271.

7 En - Nisa Suresi. ayet. 59.

8 Müslim.

9 Buhari. 66/31; Müsned. 1/5, Tabakatü İbni Sa'd 3/129; Siretü İbni Hişam. 1019.

Sahabenin hepsi, bu sözü hemen kabul etti. Hiç birisi "imama ihtiyaç yoktur" demedi. Resulullah'ın defni meselesini bile tehir ederek, Benî Saide'nin sofasında toplandı ve bir halife seçti.[10]

d) Kıyas'tan

Yapılması gereken pek çok dinî ve dünyevî işler, imamın mevcudiyetine bağlıdır. Cenab-ı Hakk'ın muamelât, mücazat, münâkehat (nikâh konuları), cihat vs. hakkındaki hükümleri, kulların dünya ve ahiret menfaatleri içindir. Bütün bunları yürütmek ise bir imam ile mümkündür.

Yukarıda sayılan hükümlerin yerine getirilmesi vaciptir. İslâm fıkhındaki umumî kaideye göre, **"Vaciplere vesile olan şey de vaciptir."** Bu sebepten, müminlerin bir imam seçmeleri, kendi selâmetleri ve dinin devamı için şarttır.

Bir kimse halife olarak seçildiğinde, bütün müminlere düşen vazife ise; imametin lâyık olan bir kimseye verildiğini bilmek ve kısaca halifenin vasıflarını öğrenmektir.

Bu konuda Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

> "Zamanının imamını bilmeden ölen kimse, cahiliyyet ölümü ile ölmüş gibidir."[11]

Bütün müminlerin imam hakkında çok tafsilâtlı bilgiye sahip olmaları şart değildir. Ayrıntılı bilgiyi, imamı seçecek olanlar bileceklerdir. Müslümanlar ise, hiç değilse, başlarındaki imamın kim olduğunu bileceklerdir.

Hatta Süleyman b. Cerir'e göre:

> "Halkın, Allah'ın (C.C.) ve Resulünü (S.A.S.) bilmeleri nasıl vacip ise, imamı da bilmeleri vaciptir."[12]

İMAMA İTAAT ŞARTTIR

Müminlerin, kendi aralarında, liyakatli görerek seçmiş oldukları reise (yönetici) itaat etmeleri vaciptir.

Bu hususta, şu ayeti kerime açık emirdir:

"Ey iman edenler, Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden Olan emir sahiplerine de itaat edin."

10 Teftazani, a.g.e., C II. s. 272; Cürcani, a.g.e., s. 263.

11 Müsned ve Taberanı.

12 En - Nisa Suresi. ayet. 59.

Peygamberimiz'in, **"İmama itaat"** hususunda söylemiş olduğu Hadis-i Şeriflerden bazıları şunlardır:

"Üzerinize imam olarak tayin edilen kimse, başı kuru üzüm tanesine benzeyen Habeşli bir köle dahi olsa, onu dinleyiniz ve itaat ediniz."[13]

"Kim bana İtaat ederse; Allah'a itaat etmiş demektir. Kim, bana isyan ederse; Allah'a isyan etmiş olur. Kim, benim emrime İtaat ederse; bana itaat etmiş demektir. Kim de benim emirlerime isyan ederse bana isyan etmiş olur."[14]

Maverdî'ye göre; halife, vazifelerini yapıp Müslümanların haklarını yerine getirince, Allah'ın hakkını da eda etmiş olur.

Bunun üzerine, Müslümanların şu iki vazifeyi yerine getirmeleri, üzerlerine vacip olur.

a. İmama itaat etmek,

b. İmama yardımcı olmak. Meğerki imamın hali değişsin.[15]

Şu halde; imama itaat, imam dinin kesin hükümlerine uygun hareket ettiği müddetçe şarttır. Çünkü Allah'ın emirlerini çiğnemek pahasına bir şahsa tâbi olmak, İslâm dininde yasaktır.

Bunun için Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Üzerinize imam seçilen kimse, size, dinin kötü ve haram saydığı şeyleri emretmedikçe, ona itaat etmek vaciptir."[16]

"Benden sonra sizi veliler takip edecek. İyiler iyiliğiyle, kötüler de kötülüğüyle size dost olur. Hakka uygun olan yerde onları dinleyin ve itaat edin. Eğer onlar iyilik ederlerse, hem sizin hem de kendilerinin menfaatinedir. Kötülük ederlerse, sizin lehinize; kendilerinin ise aleyhlerinedir."[17]

İmam Teftazanî de bu hususta şöyle demektedir:

"Dinin hükümlerine aykırı olmadıkça, imama itaat vacıptir."[18]

13 Buhari, 93/4.

14 Buhari, 93/1; Müslim. 33/32; Nesai. 39/23.

15 Maverdi, a.g.e., s. 17

16 Müslim 33/49; Tirmizi. 31/30; Ebu Davud, 89/26.

17 Buhari, 56/108; müslim, 33/38; Ebu Davud. 15/87; Tırmızı. 21/28; Nesaı. 39/35; İbnü Mace. 24/39.

18 Harputı, a.g.e., s. 438.

İmamın emri, ancak İslâm'a uygun olursa yerine getirilir; aksi halde bu emre uyulmaz.[19]

İMAM NASIL SEÇİLİR?

Ehl-i Sünnet inancına göre bir zatın, imametin bütün şartlarına sahip ve yetkili olması, onun imam olması için kâfi sebep değildir. İmam olabilme şartlarına sahip olan zatın, aynı zamanda bu vazifeye seçilmesi gerekir.

Bir kimsenın imam tayin edilmesi üç şekilde olur:

1. Bizzat Resulullah (S.A.S.) tarafından seçilmekle.

Hz. Ebu Bekır'in imameti, bir bakıma böyle olmuştur.

2. Bir önceki imamın tayin etmesiyle.

Hz. Ebu Bekir'in, kendi yerine Hz. Ömer'i tayin etmesi böyledir.

Bu tarz imam tayin etmenin meşru olduğu hususunda icma-ı ümmet vardır. Zira Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'i imam olarak tayin ettiğinde ve Hz. Ömer de kendisinden sonra seçilecek imam meselesini şûraya havale ettiğinde, Müslümanların bunları itirazsız kabul etmeleri icmadır.

3. Müminlerin tasvibini ve güvenini kazanan ve imam seçebilmeye ehil olan kimselerin seçmesiyle.

İmam seçmeye herkesin iştirak etmesi doğru değildir. İslâm âlimleri, imam seçecek olan Müslümanlarda bulunması gereken vasıfları üç gurupta toplamışlardır.

O vasıflar şunlardır:[20]

A. Adaletin bütün şartlarına sahip olmak. Bu şartlar şöyle sıralanabilir:

a. Büyük günahlardan sakınmak.

b. Küçük günahlarda ısrardan kaçınmak.

c. Hırsızlık vs. gibi; insanı küçük düşüren fiillerden sakınmak.

d. İnsan vakarı ile mütenasip olmayan şeylerden kaçınmak.

---

19 İbnü Nüceym, Kitabü'l Eşbah ve'n - Nezahir Ala Mezhebi'l - İmami'l - Azam Ebi Hanifeti'n - Numan, Kahire, 1322, s. 157.

20 Maverdı, a.g.e., s. 6.

B. İmamete ehil olmanın şartlarını ve kimin bu işe daha müstehak olduğunu ayırt edebilecek kadar bilgi sahibi olmak.

C. Millet ve din işlerini düzenleyip idare etmede kimin daha salahiyetli olduğu hakkında görüş ve bilgiye sahip olmak.

İmamı seçecek kimselerin kaç kişi olması gerektiği hususunda İslâm bilginleri ihtilâf etmişlerdir. Bu hususta iki görüş vardır:

Bir kısım âlimler, imamı seçecek olanların her beldede çoğunluğu bulmasının şart olduğunu ileri sürerler. Fakat Hz. Ebu Bekir'in imam seçilmesi, sadece Benî Saide'nin sofasında bulunanlar tarafından yapılmıştır.

Bir kısım âlimlere göre de; imamın seçilmiş olabilmesi için; en az dört veya beş kişinin rızası ile bir kişinin seçimi yapması yeterlidir. Bu fikirde olanların delili şudur. Hz. Ebu Bekir'e önce Hz. Ömer, Hz. Ebu Ubeyde, Hz. Üseyd, Hz. Bişr b. Sa'd ve Hz. Sâlim biat etmiştir.

Bu beş kişinin biati ile Hz. Ebu Bekir halife seçilmiş, sonra da ashabın hepsi biat etmişlerdir. Hz. Osman'ı ise, dört kişinin rızası ile Hz. Abdurrahman b. Avf seçmiştir. Bundan sonra da diğer Müslümanlar biat etmişlerdir.

İmamı seçecek kimselerin sayısı meselesinde fıkıh âlimlerinin ekserisi bu ikinci görüşü kabul ederler.[21]

İmam seçme ehliyetine sahip olanlar, bir imam seçmek için toplandıkları zaman, imam olabilecek vasıftaki insanların hallerini ve özelliklerini tetkik ederler. Bunlardan en faziletlisi ve vasıfları en mükemmel olanı hangisi ise; ona biat ederler.

Meselâ; imamete ehil olanlardan birisi daha âlim, diğeri de daha cesur olsa; zamanın icaplarına göre seçim yapılır. Eğer fitneyi, asileri ve düşmanları önlemeye ihtiyaç varsa; şecaat ve cesaret sahibi olanı seçmek lâzımdır. Memlekette sükûnetin devam ettiği bir zaman ise; âlim olanı seçmek daha münasiptir.[22]

Bir görüşe göre, imamı seçecek kimselerin imama biatleri, adalet sahibi bir cemaatin huzurunda ve açık olmalıdır ki; başka birisi kalkıp kendisine biat edildiği iddiasında bulunmasın. Çünkü böyle bir hal, fitne sebebidir. İmam seçenlerin biatleri kesinleşip, bunun haberi İslâm ülkelerine ulaştıktan sonra imamlık iddiasın-

---

21 A.g.e., s. 15.

22 A.g.e., s. 16.

da bulunun kimse asi olur. Böyle kimselerle, onları Allah'ın (C.C.) emrine döndürünceye kadar mukatele etmek vaciptir.[23]

Çünkü bu konuda Peygamber Efendimiz (S.A.S.), şöyle buyurmuşlardır:

"Eğer iki halifeye biat edilmişse onlardan birini katlediniz."[24]

İMAMETE EHİL OLMANIN ŞARTLARI

Ömer Nesefî (Rh. A.), İmametin şartlarını şöyle sıralamıştır.

"İmametin şartları şunlardır:

1. İmamın zahir (açık) olması gerekir. "

Korku sebebiyle de olsa, imam gızli olamaz.

2. Muntazar (gelmesi beklenilen) bir imam da kabul edilemez.

Bazı sapık yoldaki gurupların bir imamın geleceğini beklemeleri yanlıştır.

3. İmam, Kureyş'ten olmalıdır. Ancak imamlık, Haşim ve Ali oğullarına mahsus değildir.

4. İmamın, zamanının en faziletlisi olması şart değildir.

5. İmam, kâmil ve tam bir idareci olmalıdır.

6. İmam, siyasî (siyaset ilim ve sanatını bilir) olmalıdır.

7. Ahkâmı tenfize (İslam nizamının yürürlükte kalmasını temine), İslâm memleketlerinin hudutlarını muhafazaya ve mazlumun hakkını zalimden almaya kadir olmalıdır."

İslâm âleminin muteber ve kaynak kitaplarında, imamete ehil

23 Cürcani, a.g.e., C. III. s. 26.

24 Müslim, 33/61

olmanın bu şartları birbirine yakın farklarla zikredilmiştir.[25]

İmam Âmidî'nin beyanına göre, İslâm âlimleri, bu meselede sekiz şart üzerinde anlaşmışlar, dört şartta da ayrılmışlardır.[26]

Anlaştıkları şartlar şunlardır:

1. Müctehid olmak.

2. Harpte ve askerî mesafelerde basiret sahibi olmak.

3. Cezaları tatbike, suçlara cezalarını vermeye ve mazlumun hakkını zalimden almaya güç yetirebilmek.

4. Âdil olmak.

5. Mükellef (akil ve baliğ) olmak.

6. Erkek olmak.

7. Hür olmak.

8. Hükmünü geçirmeye ve emrinden çıkanı yenmeye gücü yetmek.

Ayrıldıkları şartlar ise, şunlardır:

1. Kureyş'ten olmak.

2. Hâşimî olmak.

3. Masum olmak.

4. Zamanın en faziletlisi olmak.

Bunlardan başka, İmam Maverdî; şu şartları da ilâve etmiştir:[27]

1. Göz, kulak, dil gibi hislerinin sağlam olması.

2. Vücut sakatlığı veya akıl hastalığı ile malûl olmaması.

3. Milleti idare etmekte ve tedbir almakta mahir olmasıdır.

İMAMIN KUREYŞ'TEN OLMASI

"İmamın Kureyş'ten olması" meselesi üzerinde İslâm âlimleri ayrıca durmuşlardır. Çünkü bu meselede, Kütübü Sitte'de

25 *Teftazani, a.g.e., C. II, s. 274; Cürcani, a.g.e., s. 268.*

26 *İbnü Nüceym, a.g.e., s. 151-156.*

27 *Maverdi, a.g.e., s. 7.*

mevcut olmayan bir Hadis-i Şerif rivayet edilmektedir.

Buna göre Peygamberimiz (S.A.S.) şöyle buyurmuşlardır:

"İmam Kureyş'tendir."[28]

Zamanla şartların değişmesi bu imkânı ortadan kaldırınca, İslâm âlimleri şöyle ictihadda bulunmuşlardır:

"Münasip olan, imamın Kureyş'ten olmasıdır. Fakat bulunmazsa âdil, emin ve hâkimliğin şartlarını bilen bir kimseyi seçmek daha iyidir."[29]

"Eğer Kureyş'ten, muteber şartları üzerinde toplayan bir kimse bulunmazsa, Kenânî'lerden birisi imam olur. Bu da olmazsa, İsmail evlâdından birisi tayin edilir. Bu dahi mümkün olmazsa, başka ırktan birisi imamete tayin edilir."[30]

Bu meselede, imam Teftazanî, ayrıca, şu açıklamayı vermektedir:[31]

Gerçekte hilâfetin Allah'a (C.C.) vekillik olduğu, şu Ayet-i Kerimelerle sabittir:

"Hani Rabbin meleklere: 'Muhakkak ben yeryüzünde (benim emirlerimi tebliğ ve infaza memur) bir halife yaratacağım' demişti..."[32]

"Ve hatırlayın o zamanı ki, Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle imtihan edip de o, bunları tamamen yerine getirince: 'Seni İnsanlara imam yapacağım' buyurmuş, (İbrahim): 'Zürriyetimden de' demiş. Allah ise: 'Zalimler ahdime (rahmetime, imametime ve taatıma) eremez' demişti.[33]

"Hakikat, sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli onların elleri üstündedir. Şu halde kim (bu beğı) çözerse kendi aleyhine çözmüş olur. Kim de Allah ile sözleştiği şeye vefa ederse, o da ona büyük bir ecir verecektir."[34]

Peygamber Efendimiz, bir Hadis-i Şeriflerinde; **"Allah'ın (kudret ve yardım) eli cemaat ile beraberdir."** buyurmuşlardır.

---

28 Ebu Davud Tayalısı, Müsned. s. 926.

29 Şeyh Nizam v.d., Feteva-i Hındiyye, C. III, Mısır, 1310, s.317.

30 Teftazani, a.g.e., C.II, s. 317.

31 Harputi, a.g.e., s. 425- 427.

32 El - Bakara Suresi. ayet. 30.

33 El - Bakara Suresi, ayet. 124.

34 El- Fetih Suresi, ayet. 10

Şu halde Allah'ın kudret ve yardım eli, Müslümanlardan rey ve tedbir sahibi olan bir cemaatle beraberdir. Yani bu cemaatin bir imam seçip ona bîat etmeleri, Allah (C.C.) ile biat mesabesindedir. Böyle cemaatlerin bîatları ile imamlar, ilahî hükümleri tebliğ ve infazla Allah'ın ve Resulü'nün halifesi olurlar.

İMAMIN VAZİFELERİ

Ömer Nesefi'ye göre; imamın vazifeleri şunlardır:

"imamın vazifeleri şunlardır:

1. Ahkâmı tenfiz.

İslâm nizamının emirlerini tatbik etmek.

2. Hadleri ikame.

Allah'ın hududunu (bir müminin dinden çıkması, içki içmesi, zina etmesi, birisine zina isnat etmesi, insanların haklarını gasp etmesi, öldürme ve yaralama suçları) ve İslâm Hükümetinin emirlerini çiğneyenleri cezalandırmak.

3. Askerî teçhiz.

Top yekûn milli müdafaa vazifeleri.

4. Sadakaları toplamak.

İslâm devletinde müminlerden ve gayri müslimlerden alınan vergileri toplamak.

5. Mütegallibeyi, hırsızları ve yol kesenleri kahretmek.

6. Cuma ve bayram namazlarını kıldırmak.

7. İnsanlar arasında vuku bulan ihtilâfları halletmek.

8. Hakların ispatına vesile olan şahadetleri (ve sair ispat vasıtalarını tetkik ve) kabul etmek.

9. Velisi olmayan küçükleri evlendirmek.

Bu ve benzeri vazifelerle sosyal emniyeti ve huzuru temin etmek.

10. Ganimetleri (harp ve neticesinde husule gelen kazançları, adalete uygun olarak) taksim etmek. Ve bunlara benzer diğer vazifeler.

İMAMIN AZLEDİLMESİ

İmamın değiştirilmesini gerektiren bir hal ortaya çıkarsa, Müslümanların imamı azletmeleri lâzımdır.[35]

"İmam, günahkâr oluşu ve zulmü sebebiyle azledilemez."

İmamın, fasıklığı sebebiyle azledilip edilmeyeceği meselesinde İslâm âlimleri ihtilâf etmişlerse de; Hanefî ve Şafiî Mezheplerinde muhtar olan kavle göre, imam günahkârlığı sebebiyle azledilemez.[36]

İmamın azledilmesi meselesinde, Maverdî'nin izahlarını ehemmiyetine binaen aşağıya alıyoruz:

İmamın, halinin değişmesi ile imamlıktan çıkarılmasını gerektiren iki husus vardır:

1. İmamın adaleti terk etmesi.

2. İmamın bedenine noksanlık arız olması.

İmamın adaleti bırakması günaha girmesi demektir. Bu ise iki şekilde olur:

a. Şehvete dalmak.

b. İtikadında şüphelerin doğması.

"İmamın şehveti, azalarının fiillerine taalluk ediyorsa, yani imam haram olan şeyleri yapmak, şehvetini artırmak ve kötü arzularına teslim olmak gibi dinin yasak ettiği şeylere devam ediyorsa; bu hal, o kimsenin imam seçilebilmesine de imamlığının devamına da engeldir. Bu kimse derhal, imamlıktan çıkarılır."

Bu sebeple imamlıktan azledilen kimse, tekrar adalete dönse

35 Cürcani a.g.e., C. III s. 265.

36 Harputi, a.g.e., s. 431.

bile artık imamete dönemez. Ancak yeniden seçilirse, o zaman tekrar imam olabilir. Kelâm âlimlerinden bir kısmı ise; **"Böyle bir durumda, imam, adalete dönünce imamete de dönebilir, yeniden seçime ve biate lüzum yoktur"** derler.

İtikadında meydana gelen şüphe sebebiyle adaletten ayrılmış olan imamın bu şüphesi tevil edilebilir ise; bu imamın, imamlıktan çıkarılıp çıkarılamayacağı hususunda ihtilâf edilmiştir.

Bir kısım âlimler; **"İmam seçilmeye de, imamete devam etmeye de bu şüphe mânidir. Bu kimse, hemen imametten çıkarılır. Zira tevil edilebilen ve tevil edilemeyen küfrün hükmü nasıl birbirine müsavi ise; günahın da tevili ve tevilsiz hali eşittir"** derler.

Basra âlimlerinin çoğu da; **"Tevil edilebilen şüphe, imam seçilebilmeye mâni olmadığı gibi bu kimse imametten de çıkarılamaz."** derler.

Bedenindeki noksanlıktan dolayı bir kimsenin imametten çıkarılmasını gerektiren haller ise üçtür:

a. Hislerin noksanlığı,

b. Uzuvların (organların) noksanlığı,

c. Tasarrufta noksanlık.

Hislerin Noksanlığı

Akıl zâil olmuş ise ve aklın zevali devamlı ise veya delilik arız olmuş da devam ediyorsa yahut deli olduğu zamanlar, ayık ve akıllı olduğu zamanlardan daha çoksa, bu kimse hemen imametten çıkarılır.

Gözleri tamamen görmeyen kimse de imametten çıkarılır. Eğer gözlerde zayıflık var da gündüzleri görüp geceleri görmüyorsa bu hal, imam seçilmeye ve imamete devama engel değildir.

Burnun koku almaması ve dilin lezzet duymaması, hem imam seçilmeye, hem de imamete devama mâni haller değildir. Zira bu noksanlıklar, karar vermeye ve harekete tesir etmezler.

Sağırlık ve dilsizlik gibi noksanlıklar, başlangıçta imam seçilmeye mâni hallerdir. Fakat imam seçildikten sonra arız olursa;

[illegible] imametten çıkarılır. Âlimlerden bir kısmı ise; **"Bu kimse imametten çıkarılmaz. Zira işaretle muameleleri yürütebilir"** derler.

Diğer bir kısmı ise, bu hale düşen imamın, güzel yazı bildiği halde imametten çıkarılmayacağı, yazı bilmezse çıkarılacağı görüşündedirler. Bu meselede sahih olan, birinci gurubun görüşüdür.

Organların Noksanlığı

Bu noksanlıklar, karar vermeye ve harekete tesir etmez. Görünüşte de çirkin olmazsa ve tamamen ayıp görünmezse imam seçilmeye ve imamete devama mani değildir. İğdiş olmak, kulakların kesik olması gibi.

İki elin veya iki ayağın noksan olması harekete ve iş yapmaya mâni olacağı için hem imam seçilmeye hem de imametin devamına engeldir. Bir elin veya bir ayağın yok olması, başlangıçta imam seçilmeye engel ise de, bu hal sonradan arız olmuş ise, imametin devamına engel olup olmayacağı hususunda ihtilâf edilmiştir.

Tasarrufta Noksanlık

Tasarrufta meydana gelen noksanlık ise iki türlüdür:

a. Hıcr, b. Kahr.

Hıcr: İmamın yardımcılarından birisinin, bütün işleri despotça yürüterek imama tamamen hâkim olması halidir.

Eğer, imamı tesiri altına alan bu kimse, dinin hükümlerine göre hareket ediyorsa ve adaletle iş görüyorsa, bu kimsenin valiliğini ikrar ile verdiği hükümleri imza etmek caiz olur. İmamı tesiri altına alan bu kimse, dinin hükümlerinden çıkmış ve adaleti bırakmışsa, İmamın yardımcılarını toplayıp, bu kimsenin hâkimiyetini izale etmesi lâzımdır.

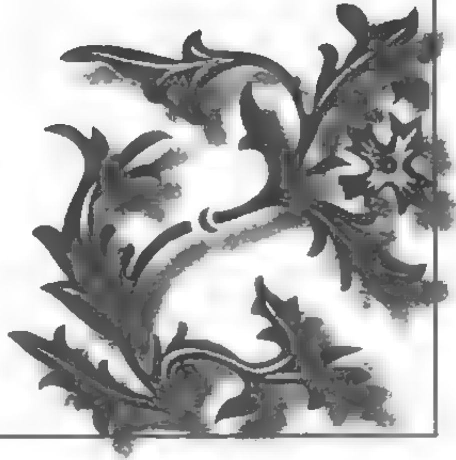
Hıcr hali imametin devamına engel değildir.

Kahr: İmamın, düşmanlar veya asiler elinde esir olmasıdır.

Eğer esir olan imamın kurtulma ümitleri mevcutsa, imamet devam eder. Kurtuluş ümidi kesilmişse, seçim ehli, yeni bir imam seçer. Yeni imam seçildikten sonra, eski imam esaretten kurtul-

ALTINCI BÖLÜM

İnsanı Küfre Götüren Haller

KÜFÜR NEDİR?

Küfür; lügatte, "örtmek" ve "nimeti inkâr etmek" manalarına gelir. İslâm ıstılahında ise; yaratılışı icabı iman etmesi gereken kimsenin, İslâm'ın inanç esaslarına inanmaması halidir.

Küfür, insanı hem dünyada, hem de ahirette helake sürükleyen kötülüklerin en büyüğüdür.

Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilir;

"Hakikat, kitaplılardan olsun, müşriklerden olsun, (Bütün o) küfredenler Cehennem ateşindedirler. Onun içinde ebedî kalıcıdırlar. Yaratılanların en kötüsü de onların kendileridir."

KÜFRÜN ÇEŞİTLERİ

Küfür üç çeşittir:

1. Cehlî küfür,

2. İnadî küfür,

3. Hükmî küfür.

a) Cehlî Küfür

Bir kimsenin, Allah'ın (C.C.) varlığını ve sıfatlarını cahilliği sebebiyle bilmemesi haline "Cehli küfür" denir.

Hâlbuki bir insanın; Allah'ın (C.C.) ayetlerini dinlemesi, kâinatta Allah'ın (C.C.) varlığına işaret eden delil ve emarelere bakıp düşünmesi ve bütün bunların neticesinde Allah'ı (C.C.) ve sıfatlarını öğrenip inanması gerekir.

Hal böyle iken, bunlara değer vermeyen ve bunlar üzerinde düşünmeyen fert; cahilliğinin neticesinde kâfir olur.

b) İnadî (inkarî) Küfür

Bir kimsenin kâinatın sahibinin ve yaratıcısının Allah (C.C.) olduğunu bilmiş olmasına rağmen inat ve inkârından dolayı iman etmemesi haline "inadî küfür" denir.

Bu inkârın üç sebebi vardır.

a. Nefse mağrur olma ve üstünlük duygusu. Firavun ve benzerlerinin küfrü böyledir.

b. Sahip olunan mevki ve makamın elden gideceği korkusu. Bizans İmparatoru Herakliyus'un küfrü gibi.

c. Diğer insanların, kendisini kınayacağı ve ayıplayacağı endişesi. Peygamberimizin amcası Ebu Talip gibi.

c) Hükmî küfür

Allah-ü Teâlâ'nın ve Resulullah (S.A.S.)'ın tekzip alâmeti olarak bildirdikleri hareketleri yapmak veya sözleri söylemek suretiyle İslâm dairesinden çıkmak.

Küfrün bu çeşitlerinden birinci ve ikinci bölümleri açıktır ve herkes tarafından anlaşılabilir.

Hükmî küfrü ise, herkes anlayamaz, kendisini küfre götüren şeyleri bilemez. Çünkü bir takım hareket ve sözler vardır ki, yapanı veya söyleyeni dinden çıkarır. Fakat o kimse farkında olmaz. Kendini mümin bildiği için de kurtuluş çarelerini araştırmaz.

İNSANI KÜFRE GÖTÜREN HALLER

Meşhur âlim Ömer Nesefî (Rh. A.), "Akaid" risalesinde insanı küfre götüren hallerden yedi tanesini zikretmiştir.

"İnsanı küfre götüren haller şunlardır:

1.Naslar (Kitap ve Sünnet'in hükümleri), zahirleri üzerine hamlolunurlar. Bunların zahirlerinden vazgeçip, batın ehlinin iddia ettiği mânâlara sapmak, İslâm'dan çıkıp küfürle vasıflanmak demektir."

"Kur 'an ve Sünnet'in manası gizlidir. Bu gizli manayı ancak ÜSTAD bilir" demek yanlıştır, sapıklıktır.

"2. Nasları reddetmek, küfürdür."

Yani kitap ve sünnetin hükümlerini yalanlamak küfürdür.

"3. İster büyük, ister küçük olsun; (haram ve) günahı helâl saymak, küfürdür.

4. Şeriat ile alay etmek, küfürdür."

Çünkü bu hal tekzip alâmetidir.

"5. Allah-ü Teâlâ'nın rahmetinden ümit kesmek, küfürdür."

Çünkü Cenâb-ı Hak, bu hususta, şöyle buyurur:

"... Hakikat şudur ki, kâfirler güruhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez."[1]

"6. Allah'ın azabından emin olmak küfürdür."

Zıra Allah-ü Teâlâ buyurmaktadır ki:

"... Büyük zararı göze alan (Kâfirler)lar güruhundan başkası, Allah'ın (kulları hakkındaki azabını) ihmal (ve tehir)inden emin olmaz."[2]

"7. Gaipten haber verdiği (iddia edilen adamın) haberini kabul ile kâhini tasdik etmek, küfürdür. "

Bu hususta Peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Kim, bir kâhine gelir ve onun söylediklerini tasdik ederse; Allah'ın (C.C.), Hz. Muhammed'e (S.A.S.) indirmiş olduklarını inkâr ile küfre girmiş olur."[3]

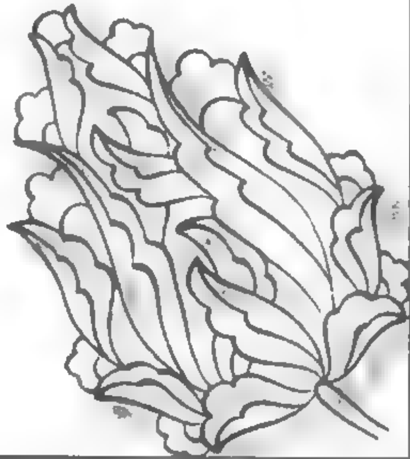
1 Yusuf Suresi, 87

2 El - A'raf Suresi, ayet 99

3 Müslim 39/35, Ebu Davud. 22/21.

YEDİNCİ BÖLÜM

Miraç

MİRAÇ

MİRAÇ NEDİR?

"Allah'ın elçisi Muhammed (S.A.S.)' in, uyanıkken, şahsı ile semaya ve sonra yüce makamlardan Allah'ın dilediği yere miracı (çıkması) haktır."

Miraç; lügatte, yükseğe çıkmak ve merdiven mânâlarındadır. İslâm ıstılahında ise, Peygamber Efendimizin yüce makamlara çıkartılmasının vasıtasıdır.

Sonraları, bu olayın özel ismi olarak kullanılır olmuştur. Miraç. Hicret'ten bir buçuk sene evvel Recep ayının 27. gecesi meydana gelmiştir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için; Miraçla ilgili bazı terimlerin üzerinde duralım:

İsrâ: Yürümek demektir. Arapça "geçişli" bir fiili olan "Esrar-dan gelir ki, fiil olduğu için "geceleyin yürüttü" anlamındadır.

Mescid-i Haram: Kâbe'yi çevreleyen ve Harem-i Şerif denilen mescittir. Yeryüzünde ilk defa inşa edilen mabet budur.

Mescid-i Aksa: Kudüs'teki Beytü'l-Makdis'tir. Kâbe'den sonra yeryüzünde yapılan ikinci mabettir. **"Aksa"** denilmesi Kâbe'ye bir aylık mesafede bulunmasındandır.

Mescid-i Aksa, Peygamberlerin toplandığı, ilâhi vahiylerin indiği mübarek bir yer olduğu için, Miraç'ta Peygamberimizin yol

uğrağı olmuştur.

Beytü'l-Ma'mur: 7. kat gökteki melekler tarafından tavaf edilen mabettir.

Sidretü'l-Münteha: Arşın sağında bir ağaçtır ki, ne melek, ne de bir başkası ondan ötesine asla geçemezler.

Refref: Mahiyetini aklımızın kavrayamayacağı bir vasıtadır.

Kâbe Kavseyn: İki yay miktarı kadar bir mesafedir.

MİRAÇ NE ŞEKİLDE VUKU BULMUŞTUR?

Miraç hakkında Cenâb-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmaktadır:

"Kulunu (Muhammed (S.A.S.)) bir gece, Mescid-i Haram'dan (alıp) Mescıd-i Aksa'ya kadar götüren (Zat-i ecelle ve a'la her türlü noksan sıfatlardan) münezzehtir. (O Mescid-i Aksa ki) biz onun etrafına (feyz ve) bereket verdik (ve bu gece yolculuğunu) ona (o peygambere) ayetlerimizden bazısını gösterelim diye (yaptırdık). Şüphesiz ki O, (her şeyi) hakkıyla işiten, (her şeyi) kemaliyle görendir."[1]

Miraç olayını Ebu Hüreyre, Ebu Zer, Ebu Said-i Hudrî, Enes b. Malik, Malik b. Sa'saa, bizzat Resulullah (S.A.S.)'den rivayet etmişlerdir.

Bu rivayetler Buharî, Müslim ve Nesâî gibi Kütüb-ü Sitte'nın meşhur kitaplarında mevcuttur. Biz, bu değişik rivayetleri birleştirerek nakledeceğiz.

Peygamberimiz (S.A.S.), şöyle buyurmuşlardır:

"Bir gece, halam Ümmühâni'nin evinde (bir rivayete göre Kâbe'de) iken Cebrail (A.S.) geldi. 'Ey muhterem nebi! Yarlıgayıcı olan Rabbin huzuruna varmak İçin kalk, melekler seni bekliyor' dedi. Göğsümü göbeğime kadar yardı. Kalbimi çıkarıp, İman dolu bir altın tasta yıkadı tekrar yerine koydu. Bundan sonra katırdan küçük ve merkepten büyük, beyaz renkte "Burak" isminde bir hayvana bindirildim. Bu hayvan, her adımını, gözün görebildiği son noktaya atıyordu. Bir anda Mescid-i Aksa'ya geldik. Cebrail, Burak'ı, bütün peygamberlerin, hayvanlarını bağladıkları bir halkaya bağladı. Mescitte diğer peygamberlerin ruhları temessül etti. Bize selâm verdiler. Ben de selâmlarına karşılık verdim. Cebrail bana, 'Öne geç ve nebilere iki rekât namaz kıldır' dedi. Ben de imam olup namazı kıldırdım. Cebrail bana biri süt, biri şarap dolu iki kap getirdi. Ben sütü içince, 'Yaratılı-

---

1 İsra Suresi, ayet, 1

şına uygun olanı seçtin' dedi."

Ebu Said-i Hudrî'nin rivayetine göre Peygamber Efendimiz şöyle devam ettiler:

"Bundan sonra bir miraç (merdiven) getirildi ki, ben ondan güzel bir şey görmedim. O miraç, ölülerinizin, ölürken gözlerini diktikleri şeydir. Ölülerin ruhları bu merdivenden yukarı çıkar. Cebrail, beni bu merdivende "Hafaza" kapısına kadar çıkardı. Yani dünya semasına kadar bir anda geldik. Burada Cebrail, semanın açılmasını istedi ve orada şöyle bir muhavere geçti. İçerden soruldu:

- Sen kimsin?

- Ben Cebrail'im.

- Yanındaki kim?

- Muhammed (S.A.S.)

- Ya! O, Resul olarak gönderildi mi?

- Evet.

Hemen kapıyı açtılar ve beni selâmladılar. Bir de ne göreyim. Semayı muhafaza eden "İsmail" isminde müvekkel büyük bir Melek, yanında yetmiş bin melek ve o meleklerden her birinin yanında da yüz bin melek var.

Bunlardan ayrılınca; bünyesi, yaratılışından beri hiç değişmemiş bir adamın yanına geldim. Kendisine zürriyetinin ruhları arz edilince; mümin ruhu ise, 'Ne güzel, ne hoştur!.. Bunun kitabını "İlliyyin"de kılın! diyor; kâfir ruhu ise, 'Ne kötü ruh, ne fena rayiha!.. Bunun kitabını "Siccil"de kılın! diyor.

...'Ya Cebrail, bu kimdir?' diye sorduğumda, 'Baban Âdem'dir' diye cevap verdi. O, bana selâm verdi ve 'Hoş geldin ey salih nebi, ey salih evlat' diye karşıladı.

"Burada bana cehennem gösterildi. Orada, çeşitli şekillerde azap gören kavimler gördüm. Dudakları deve dudağı gibi bir kavim gördüm ki, başlarına bir takım memurlar konmuş, dudaklarını kesiyorlar. Bunların kim olduklarını sorunca Cebrail, yetim malı yiyenler olduklarını söyledi. Yine orada cife (pislik) yiyen zinakârlar, kendi etlerini yiyen gıybetçiler, yerlerde ve Firavun hanedanının ayakları altında çiğnenen faizciler, baş aşağı ayaklarından asılmış, zina eden ve çocuklarını öldüren kadınlar gördüm.

Sonra, ikinci semaya çıktık. Orada Yusuf (A.S.) ile buluştuk. Yanında, ümmetinden kendisine tâbi olanlar da vardı. Yüzü, on dördün-

cü gecedeki ay gibi idi. Onunla da selâmlaştık."

Peygamber Efendimiz, üçüncü semada iki teyzezade Yahya ve İsa (A.S.) ile; dördüncü semada İdris (A.S.) ile, beşinci semada Harun (A.S.) ile ve altıncı semada Hz.Musa (A.S.) ile görüştü.

Onların da hepsi, "Hoş geldin ey salih kardeş, salih nebi" dediler.

Resulü Ekrem, anlatmaya devam ediyor:

"Daha sonra yedinci semaya geçtik. Orada İbrahim (A.S.) ile buluştum. Sırtını Beytü'l-Ma'mûr'a dayamış; beni selâmladı. 'Hoş geldin ey salih nebi!.. Hoş geldin ey salih evlât.' dedi.

Burada bana denildi ki, 'İşte senin ve ümmetinin mekânı.' Sonra Beytü'l-Mamûr'a girdim, içinde namaz kıldım. Bu beyti her gün yetmiş bin melek tavaf eder ve bir daha kıyamete kadar tavaf için bunlara sıra gelmez."

Peygamber Efendimiz, burayı anlatırken, şu ayet-i kerimeyi okudular:

"Rabbinin askerinin (adedini) ancak Rabbin bilir."[2]

Peygamberimiz, yedinci semada gördüklerini anlatmaya devam ediyor:

"Burayı gezerken bir ağaç gördüm ki, bir yaprağı bu ümmeti bürür. Ağacın kökünden bir menba akıyor ve ikiye ayrılıyordu. Cebrail'e bunu sorduğumda dedi ki: 'Şu rahmet nehri, şu da Allah (C.C.)'ın sana verdiği Kevser Havzıdır.' Rahmet nehrinde yıkandım. Geçmiş ve gelecek günahlarım affedildi. Sonra, Kevser yolunu tutarak cennete girdim. Orada göz görmedik, kulak işitmedik, beşerin hayal ve hatırına gelemeyecek olan şeyler gördüm."

"Bundan sonra Sidretü'l-Münteha'ya kadar çıktık. Sidre'den yükselince Cebrail durakladı ve 'Ya Muhammed, yemin ederim ki, ben buradan bir karış ileriye geçersem yanarım. Benim buradan ileriye geçmeye takatim yoktur' dedi."

Resulü Ekrem, lâhut âleminin bu en yüksek yerinde "Refref" denilen bir vasıtayla Allah'ın dilediği yere geldi.

Bir rivayette, Peygamberimiz şöyle buyururlar:

"Sidre'den sonra öyle bir yere yükseldim ki, kaza ve kaderi yazan kalemlerin çıkardıkları sesleri duydum. Arş'ın üstüne baktım; ne

2 El - Müddessir Suresi, ayet. 31.

zaman var, ne mekân, ne de cihet. Rabbimin şu lâhuti sesini işittim; "Yaklaş ey Muhammed! Ben de Kabe Kavseyn miktarı yaklaştım. Rabbimin ilhamı ile şunları okudum: 'Ettahiyyatü lillahi, vassalavatü, vettayyibatü' (En güzel tahiyye Allah'a mahsustur. Bedenî ve malî ibadetler de O'na lâyık ve mahsustur.) Bunun üzerine Allah (C.C.), şu mukabelede bulundu: 'Es-selâmü aleyke eyyühen-nebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtühü.' (Ey nebi, selâm sana olsun. Allah'ın rahmeti ve bereketi de sana olsun.) Ben tekrar; 'Esselâmü aleynâ ve alâ ibadillahissalihîne. Eşhedü enlâ ilahe illallah ve eşhedü enne muhammeden abdühu ve resulühu.' (Selam bizim ve Allah'ın Salih kullarının üzerine olsun. Ben şahadet ederim ki, Allah birdir. Ondan başka ilâh yoktur. Yine şahadet ederim ki, Muhammed, Allah'ın kulu ve elçisidir.) dedim."

Resulullah Efendimiz, Rabbinden birçok vahiyler alarak, aynı yollardan geri döndü. Hz. Musa'nın yanına gelince; Hz. Musa, **"Allah sana neler emretti?"** diye sordu. Peygamberimiz de, elli vakit namazla emrolunduğunu söyledi. Hz. Musa, **"Ya Resulallah, elli vakit namaz çoktur. Bu, senin ümmetine ağır gelir, yapamazlar. Rabbine iltica et de hafifletsin."** dedi. Bunun üzerine, Hz. Muhammed tekrar geri dönüp, namazın hafifletilmesini diledi. Önce on vakit kaldırdı. Peygamberimiz, Hz. Musa'nın yanına gelip durumu bildirince; Hz. Musa, bunun da çok olacağını söyledi. Bu minval üzere Peygamberimiz birkaç kere geri dönerek Rabbine iltica etti.

Böylece; namaz beş vakte kadar indirildi.

MİRAÇ HADİSESİNİN MEKKE'DEKİ AKİSLERİ

Peygamberimiz Hz. Muhammed (S.A.S.) Mekke'ye döndüğünde, müşahedelerini anlatmaya başlayınca, Kureyşliler fitne krizlerine tutulup deli divane oldular. Kimi, Ebu Bekir'e (R.A.) koşuyor; kimi ellerini çırpıyor; imanı zayıf olanlardan dinden çıkanlar oluyor, bu tabiat üstü mucizeyi bir türlü akıllarına sığdıramıyorlardı. Hz. Ebu Bekir gibi iman sahipleri ise, **"Evet miraç haktır. Eğer Muhammed (S.A.V.) bunları demişse, doğru söylüyor ve ben bundan daha büyüklerini de kabul ederim"** diyorlardı. Hz. Ebu Bekir, Peygamberimizin yanına gelmiş, miracı bizzat kendisinden dinlemiş; Allah'ın Resulü anlattıkça, **"Doğru söylüyorsun, ya Resulallah"** diyerek tasdik etmiştir. Peygamberimiz de, **"Sen sıdıksın ya Ebû Bekir"** diyerek; ona **"Sıddık"** unvanını vermiştir.

Cabir ve Ebu Hüreyre (R.A.)'nın, Resulullah (S.A.S.)'den rivayet ettiklerine göre Peygamberimiz bu hususta şöyle buyurmuşlardır:

"Ben, sabahleyin İsra ve Miraç'ı anlatınca Kureyşliler beni tekzip etti. Bana, gidip geldiğim yerlerden ve Mescid-i Aksa'dan sorular sordular. Hâlbuki ben Mescid-i Aksa'nın hiçbir özelliğini tespit etmemiştim. Bu sebepten zor durumda kalıyordum. Allah (C.C.), bana Mescid-i Aksa'yı gösterdi. Ben de, Kureyşlilerin bütün sorularına cevap verdim."[3]

Sahih rivayetlere göre; Kureyşliler, Mescid-i Aksa'nın kapı, pencere ve cihet gibi her özelliğini soruyorlar; Peygamberimiz de teker teker cevap veriyordu. Buna da inanmadılar. **"Biz sana Şam'dan gelmekte olan develerimizi soracağız; bize onlardan haber ver"** dediler.

Peygamberimiz şöyle cevap verdi: "Evet, falan kimselerin kervanına rastladım. "Revha" isimli mevkide idi. Bir deve yitirmişler, onu arıyorlardı. Yükleri arasında bir su kabı vardı. Susadım, o kabı alıp su içtim ve kabı yerine koydum. Geldiklerinde sorun bakalım, suyu bulabilmişler mi? "

O anda kervan, Peygamberimize gösterildi. O da, kervanın kemiyet ve keyfiyetine dair haber verdi ve şöyle buyurdu: **"İçlerinden 'Cemel-i Evrak' (yani karamtırak beyaz bir deve) önde olarak, falan gün güneşin doğmasıyla beraber gelecekler. "**

Peygamberimizin haber vermiş olduğu o gün; müşrikler sabahın erken saatlerinde "Seniyye" tepesine doğru çıktılar.

Güneş ne zaman doğacak da Muhammed'i (S.A.S.) yalancı çıkaracağız diye, bekliyorlardı. Derken; içlerinde birisi, **"güneş doğdu"** diye haykırdı. Tam o sırada bir diğeri de, **"İşte kervan geliyor, önlerinde Cemel-i Evrak, tıpkı söylediği gibi"** diye bağırdı. Bu ayrı bir mucize daha olmuştu. Hal böyle iken, müşrikler yine iman etmediler, **"Bu açık bir sihirdir"** dediler.[4]

RESULULLAH'IN MİRAÇTAKİ BİNİTLERİ

Kütüb-ü Sitte ve diğer hadis kitaplarında miraç hadislerinin çeşitli rivayetleri vardır. Bu hadislerinde Peygamberimizin miraç esnasındaki binitleri anlatılır.

3 Müslim 21/278, Tacü'l - Usûl Fi Ahadisi'r - Resul. C. III, s. 261

4 Hamdi Yazır, ag.e., C IV, s. 3146; Davudu'l - Karsi; a.g.e., s. 73.

Alâmî Tefsiri'nde; Alûsî'nin nakline göre, Resulullah'ın miraç gecesindeki binitleri beş tanedir:

1. **BURAK:** Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya kadar.

2. **MİRAÇ** (Merdiven): Mescid-i Aksa'dan semayı dünyaya kadar.

3. **MELEKLERİN KANADI:** Dünya semasından yedinci semaya kadar.

4. **CİBRİL:** Yedinci semadan, Sidre-i Müntena'ya kadar.

5. **REFREF:** Sidre-i Münteha'dan, Kâbe Kavseyn'e kadar.

PEYGAMBERİMİZE MİRAÇTA VERİLEN İHSANLAR

Müslim'in rivayetine göre, miraçta Resulullah'a üç şey verildi:

a. Her gün, elli vakit sevabına denk, beş vakit namaz.

b. Bakara Suresi'nin son ayetleri.

c. Ümmetinden, hiçbir şeyi Allah'a eş koşmayanlara cennet.

Bunlardan başka miraç hadisesini anlatan el-İsra Suresi ile itikat, ahlâk, iktisat, gibi cemiyet düzeninin belkemiği olan, milletleri huzur içinde yaşatıp sıkıntı, aşağılık ve bunalımdan kurtaracak şu esaslar vahiy ve tebliğ edilmiştir:

1. "Allah ile beraber diğer bir Tanrı edinme. Sonra kınanmış ve kendi başına bırakılmış olursun."[5]

2. "Rabbin kendinden başkasına kulluk etmeyin, ana-babaya iyi muamele edin, diye hükmetti."[6]

3. "Akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver."[7]

4. "İsraf ile saçıp savurma! Çünkü saçıp savuranlar, şeytanların biraderi olmuşlardır. Elini boynuna bağlı olarak asma! Onu büsbütün de açıp saçma! Sonra kulanmış, pişman bir halde oturup kalırsın."[8]

5. "Evlâtlarınızı, fakirlik korkusuyla öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Hakikat onları öldürmek büyük bir suçtur."[9]

---

5 *El - İsra Suresi, ayet. 22.*

6 *El - İsra Suresi, ayet. 23*

7 *El - İsra Suresi. ayet -26*

8 *El - İsra Suresi. ayet. 27, 29.*

9 *El - İsra Suresi. ayet. 31*

6. "Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, şüphesiz bir hayâsızlıktır, kötü bir yoldur."[10]

7. "Allah'ın haram kıldığı cana, haklı bir sebep olmadıkça kıymayın. Kim mazlum olarak öldürülürse, biz onun velisine (maktulün hakkını talep hususunda) bir salahiyet vermişizdir. O da, katil de ileri gitmesin. Çünkü o, cidden (ve zaten) yardıma mazhar edilmiştir."[11]

8. "Yetimin, erginlik çağına erişinceye kadar, malına yaklaşmayın. Meğerki bu, en iyi bir suretle ola."[12]

9. "Ölçtüğünüz vakit de, ölçeği tam yapın. Bu, hem daha hayırlıdır. Akıbeti itibariyle de daha güzeldir."[13]

10. "Senin için hakkında bilgi hâsıl olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, kalp; bunların her biri bundan mesuldür."[14]

11. "Yerde kibir ve azametle yürüme. Çünkü arzı cidden yaramazsın, boyca da asla dağlara eremezsin."[15]

MİRACIN HİKMETİ

Allah (C.C.), mekân, zaman ve cismaniyetten münezzeh olduğundan, Hz. Peygamber'in (S.A.S.) semalara çıkarılması; (hâşâ) Allah ile bir makam-ı muallâda buluşup şereflenmesi değildir. Böyle bir ınanç yanlıştır.

"Ancak, Resul-ü Ekrem'in böyle yüce bir makama çıkarılması; mücerret melekût-i İlahiyyeyi temaşa etmek, bir takım hakikat ve sırlara muttali olmak ve kendisine has müstesna bir atıfet-i sübhaniyeye mazhar olmak hikmetine dayanmaktadır."[16]

Miraçla, Resulullah (S.A.S.) efendimize birçok şeyler gösterilmiştir, Bunlardan bazıları şunlardır:

Burak'a bindirilmesi, Mescid-i Aksa'yı görmesi, burada peygamberlerin cisimlenmesi, peygamberlerin makamlarını görmesi, her biriyle konuşması, Cennet ve Cehennemin halini öğrenmesi, Sidre'yi geçip Melekût-i İlahiye'den nice hayret verici şeyleri mü-

10 El - İsra Suresi. ayet. 32

11 El - İsra Suresi. ayet. 33

12 El - İsra Suresi. ayet. 34

13 El - İsra Suresi. ayet. 35.

14 El - İsra Suresi. ayet. 36

15 El - İsra Suresi. ayet. 37

16 Ömer Nasuhi Bilmen, a.g.e., s. 255.

şahede etmesi. Bu miraç hadisesi ile imanı sağlam olanlarla imanı zayıf olanlar birbirinden ayırt edilmiştir.[17]

"... (Ve bu gece yolculuğunu) Ona (o peygambere), ayetlerimizden bazısını gösterelim diye (yaptırdık)..."[18]

Ayetini izah ederken Fahrüddin Razi, Tefsir-i Kebir'inde[19] şu hususları belirtmektedir:

1. Cennetin mükâfatları çok büyük, cehennemin ateşi ise pek şiddetlidir. Allah (C.C.), dünyada iken Resulüne (S.A.S.) bunları gösterdi ki, kıyamet günü bunları ilk görüşü olmasın ve kıyamet günü kalbi cennetin rağbeti, cehennemin dehşeti ile meşgul bulunmasın. Ancak kalbi şefaatle meşgul olsun.

2. Resulullah'ın (S.A.S.) miraç gecesi peygamberleri ve melekleri müşahedesi, hem kendisinin hem de onların yükselmelerinin sebebidir.

3. Peygamberimiz, semaların, Arş ve Kürs'ün halini müşahede edince, bu âlemin halleri ve korkuları onun gözünde küçülür. Bu itibarla, Allah yoluna daveti ve İslâm davasına çalışması, kalbinde daha da kuvvetlenir, Allah'ın düşmanlarına iltifatı kalmaz. Bütün zorluklara rağmen, cihatta sebatı sonsuz olur.

İbnü Atıyye gibi bazı müfessirler ise, bu Ayet-i Kerimeyi şöyle tefsir etmişlerdir:

> "Miraç, sadece Peygamber'e ayet ve ibret göstermekten ibaret değil; aynı zamanda Peygamber'in kendini kâinata bir delil olarak göstermektir."[20]

MİRAÇ RUH İLE Mİ; BEDEN İLE Mİ OLMUŞTUR?

Miraç'ın meydana gelmesi hakkında selef ve halef ittifak etmiş oldukları halde, miracın keyfiyeti, yani ne şekilde olduğu hususunda aralarında bazı görüş ayrılığı vardır.

Seleften Hz. Ayşe ve Hz. Muaviye, tabiundan Hasanü'l-Basrî ve Muhammed İbnü İshak gibi zatlar, mıracın yalnız ruhanî olduğuna kail olmuşlardır. Hz. Ayşe (R.A.), **"Muhammed'in (S.A.S.) cesedi, miraç gecesi ayrılır olmadı"** diyor. Muaviye (R.A.) de

17 Tefsir-i Allame Ebu's - Suud (Tefsir-İ Kebir'in kenarında). C V. s.544.

18 El - İsra Suresi, ayet. 1.

19 Fahrüddin Er- Razı, a.g.e., C.v, s. 545.

20 Hamdi Yazır, a.g.e., C.V. s. 3152.

kendisine miraç sorulunca, **"salih bir rüyadır"** demiştir.

Selef (Ashabın ileri gelenleri ve tebe-i tabiinden olan müslümanlar) ve halefin (yerine geçen) ekserisi ile cumhur-u ulema (âlimlerin çoğu) ise, Mirac'ın "ruhun cesetle birlikte" olduğunu kabul etmişler ve bu hususta kuvvetli deliller getirmişlerdir. Hz. Muaviye'nin sözünü, **"baş gözüyle görüştür"**; Hz. Ayşe'nin sözünü de **"Ceset ruhtan ayrılmadı, beraber Miraç etti"** diye tevil etmişlerdir.

Gerçi miracın ruh ile olduğuna delalet eden hadisler vardır. Cesetle olduğuna delalet eden hadısler de vardır ve ikinci şıkkı teyit eden deliller daha fazladır.

Bu hadisler arasında çelişme bulunmadığını belirtmek için, Fatih Sultan Mehmet'in hocalarından Âlim Hızır Bey, Akaid manzumesinde şöyle demektedir:

"Miraç birkaç defa vuku bulmuştur. Âlimlere göre, bu tekrar sebebiyle, hadisler arasındaki çelişki ortadan kalkar."[21]

Yani Peygamberimizin miracı bir kere değildir. Ruhanî olarak nice kereler vaki olmuştur. Cismanî olarak ise bir kere meydana gelmiştir ki, el-İsra Suresi'ndeki ayetin delâlet ettiği Miraç budur. Böylece hadisler arasındaki ihtilâf bertaraf olmuş olur.

MİRACIN SÜBUT DELİLLERİ

Miracın meydana gelmesini gösteren deliller hususunda Hızır Bey, şöyle demektedir:

"Peygamberin miracının, bedeni ile ve uyanıkken olduğu keyfiyeti ayetle, meşhur hadis ve Haber-i Âhad ile sabittir."[22]

Meşhur âlim Aliyyülkarî ise, bu hususta şöyle demektedir:

"Miracın Mekke'den Mescid-i Aksa'ya kadarki kısmı kitapla sabittir. Bunu inkâr eden kâfir olur. Mescid-i Aksa'dan semaya kadarki kısmı meşhur hadislerle sabittir. Bunu inkâr eden kimse bid'atçı olur. Semadan Cennete, Arş'a ve maverayı âleme çıkış ise haber-i ahad ile sabittir. Bunu inkâr eden ise muhtî (hata etmiş) olur."[23]

Allâme-i Sanı Saadeddin Teftazanî ise, şöyle demektedir:

21 Hızır Bey. a.g.e., Beyit. 56.

22 A.g.e., Beyit. 55.

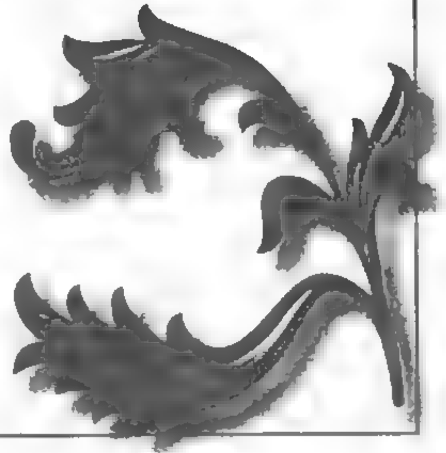
23 Aliyyülkari, Şerhü'l - Emalı s, 20

"Resulullah'ın miracı, uyanık halinde ve bedeni ile olmuştur. Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya kadar olan kısmı kitapla sabittir. Delili kesindir. Semaya kadar miraç ise, meşhurdur. Semadan Arş'a ve diğer yerlere gitmesi ise, haber-i ahad ile sabittir."[24]

24 Teftazani, Şerhü'l - Akaid, s. 174.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İçtihat ve Taklit

İÇTİHAT

İçtihat, lügatte; **"Meşakkate tahammül ve bütün gayretini sarf ederek zahmete katlanmak"** demektir.

İslam ıstılahında ise; **"Fer'i olan dinî bir hükmü, delilinden çıkarmak hususunda bütün gayretini sarf etmek"** demektir.

Müçtehit de; fer'i olan dinî hükümleri delillerinden çıkarmaya muktedir olabilecek dinî bilgilerle mücehhez, meleke sahibi ve akıl-baliğ olan Müslüman bir kimsedir. Müçtehit, kudretini öylesine sarf eder ki, daha fazla sarf etmeye gücü yetmez.

İÇTİHADIN ŞARTLARI

Bir kimsenin, müçtehit derecesine ulaşabilmesi için şu özelliklere sahip olması gerekir:

1. Kur'an'a ait bilgileri, Kur'an'ın bütün manalarını ve vecihlerini bilmelidir. Kur'an'ın hükümlerle ilgili ayetlerinin lügat ve ıstılah manalarını bilmelidir. Kitabın hâs-âmm, mücmel-müfesser, nasih-mensuh, hakikat-mecaz, sarih-kinaye, zahir, nass ve muhkem gibi bütün kısımlarını bilmelidir.

2. Hadis ilmini tamamen bilmek. Hükümlerle ilgili hadislerin tevatür, meşhur ve ahad yollarını; hadislerin metinlerini; bizlere ne suretle rivayet edildiğini; manalarının vecihlerini yani lügat ve ıstılah manalarını; kitapla müşterek olan hâs, âmm, mücmel, müteşabih; bütün kısımları lâyıkıyla bilmelidir.

3. Müçtehit, icmâ'nın gerçekleşmiş olduğu yerleri bilmelidir ki, icmâya aykırı içtihatta bulunmasın.

4. Kıyas'ın şartlarıyla, hükümleriyle ve kısımlarıyla vecihlerini, kabul edilen veya reddedilen şekillerini, "Usûl" ilminde olduğu gibi bilmelidir.

İçtihadın şartları yukarıda sayılanlardan ibaret olmakla beraber İslâm âleminde umum tarafından kabul edilmiş ve yaşayan dört Ehl-i Sünnet mezhebinden başka mezhep tesis olunmamıştır. İslâm âlimleri, yeni mezhepler kurmak yerine, yaşayan dört Ehl-i Sünnet mezhebinden birine iltihak etmişler ve halkı da bunlardan birini taklide çağırmışlardır. Ayrıca mezhepleri birbirine eklemenin de yanlış olduğunu beyan ederek sakınmaya davet etmişlerdir.

İÇTİHADIN HÜKMÜ

"Müçtehit bazen hata, bazen isabet eder."

Çünkü Allah-ü Teala'nın içtihat meselelerinde hükmü birdir ve tayin edilmiştir. Ve bu hususta zannî bir delil vardır.

Eğer müçtehit, bu zannî delili bulursa isabet etmiş; bulamazsa hata etmiş olur.

İçtihadın hükmü, zann-ı galiple isabettir. Müçtehit, bir meselede isabet edebileceği gibi hata da edebilir. O meselede kesin olarak isabet ettiğini iddia edemez. Bilakis, büyük bir ihtimalle isabet ettiği kanaatini taşır.

Mutezile Mezhebi'ne göre; her müçtehit hakka isabet eder. Çünkü hukuk müteaddittir ve dolayısıyla her müçtehit hakkı bulur. Hüküm, Allah indinde, müçtehidin içtihadına tabidir. Müçtehit, hakkı bulmakla yükümlüdür. Eğer hakka isabet edemeyecek olsa idi; içtihat, güç yetmeyecek şeyi teklif etmek olurdu ki, bu da imkânsızdır.

Ehl-i Sünnete göre ise; hak birdir. Verilecek hüküm, müçtehidin içtihadına tabi değildir. Müçtehit, hakka isabetle yükümlü değil, içtihat etmekle yükümlüdür. Bunun için müçtehide, imkânsızı teklif gibi bir durum yoktur. Mutezile'nin görüşü sakattır.

Allah indinde her hadisenin hükmü birdir. Yani hak birdir. Her müçtehit hakka isabet etmiş olsa, bir hadisede verilen çeşitli hü-

kümlerin hepsinin hak olması lazım gelir. Bu ise, birleşmesi imkânsız olan zıtlıkların bir arada bulunması demektir.

Meselâ; eşek ve tilki gibi hayvanların, bir kısım müçtehitlere göre etlerinin yenmesinin helâl olması, bize göre ise haram olması böyledir. Bir şeyin aynı anda hem helâl, hem de haram olması ise çelişkidir. Dolayısıyla Mütezile'nin görüşü yanlıştır.

Sahih olan görüşe göre; her müçtehit, bir meseleyi araştırırken, bütün gücünü sarf ettiği için başlangıçta isabet eder. Eğer o meselede doğruyu bulursa, sonunda da isabet etmiş olur. Hakka isabet edebilmiş olduğu için de on sevap kazanır. Eğer müçtehit, o meselenin sonunda isabet kaydedemezse, hata etmiş olur. Fakat başlangıçta gayret göstermiş ve isabet etmiş olduğu için günahkâr olmaz. Bilakis, bir sevap kazanır. Yanı her müçtehit, başlangıçta haklıdır. Neticede ise haklı da olabilir, hatalı da.

Bu hususta Resulullah (S.A.S.), Amr İbnü'l-As'a (R.A.) şöyle buyurmuşlardır:

> "Sen hükmet. Eğer isabet edersen senin için on sevap vardır. Hata edersen bir sevap vardır."

Ancak, doğru yol ve bu yola ulaştıran deliller açık ve belli iken, müçtehit fazla gayret sarf etmez de kusur kendinden olursa, sorumludur.

İçtihat; itikadı, kesin ve açık olan konularda ve hükmü belirgin olan nass'larda söz konusu olmaz.

Sahih olan görüşe göre içtihat, bölünme kabul etmez. Yani, bir müçtehidin, bir kısım meseleler hakkında içtihadın şartları ile içtihat edip de diğer bazı meseleler hakkında içtihat edememesi doğru değildir. Bu halde, onun önceki içtihatlarına da güvenilmez. Bir müçtehidin, bazı yerde müçtehit, bazı yerde mukallit olması yanlıştır. Bir müçtehit, kendisi içtihat edebilecekken, başka bir müçtehidi taklit edemez.

TAKLİT

Taklit, lügatte; **"Bir kimsenin boynuna gerdanlık takmak"** manasınadır. İslâm ıstılahında ise; **"Başkasının sözünü ve hükmünü, hüccet ve delile bakmaksızın, kabul etmek"** demektir.[1]

---

1 İbnü'l - Hacib, Muhtasaru'l - Münteha, C II. s. 305.

İçtihat derecesinde olmayan; dinî hükümleri delillerden çıkarmaya, bu hükümleri birbirinden ayırmaya ve rivayetlerin bir kısmını diğerine tercih etmeye gücü yetmeyen fakihlere de **"Mukallit"** denir.

Taklit, iki çeşittir:

a. Amelî meselelerdeki taklittir ki, müminin yapacağı işlerle ilgilidir.

b. İtikat meselelerine ait taklittir. Bu da, müminin inanması gerekli hususlarla alâkalıdır.

AMELDE TAKLİT

İçtihat bölümünde izah edildiği gibi; **"Bir müçtehit, başka bir müçtehidi taklit edemez."** Fakat bir meselede sahabenin ittifak veya ihtilâf ettiği bilinmiyorsa, bu meselede sahabenin sözünün veya fiilinin taklit edilip edilmeyeceği konusunda müçtehitler ihtilaf etmişlerdir.

Müçtehitlerden imam-ı Kerhî'ye göre eğer o mesele kıyas yolu ile bilinemiyorsa taklit vaciptir. Aksi halde vacip değildir,

Ebu Sadi-i Berdeî'ye göre ise; sahabeyi mutlaka taklit vaciptir.

İmam Şafiî'ye göre de; sahabeyi mutlaka taklit etmek, vacip olmaz.

İmam-ı Azam, İmam-ı Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise; eğer o mesele kıyasla idrâk edilemeyen bir husus ise sahabeyi taklit vacip olur. Eğer kıyas yolu ile mesele bilinebiliyorsa, bu durumda İmam-ı Azam, sahabeyi taklit etmeyi, imameyn ise kıyası tercih ederler.

Bir rivayette İmam-ı Azam der ki:

> "Sahabeden gelen, başımın üstündedir. Tabiun'dan gelene ise tabi olmam. Çünkü onlar da bizim gibidirler ve içtihat ederler. Bizim de onlardan farkımız yoktur ve biz de içtihat ederiz."

Eğer sahabe, bir meselede ittifak etmişse, onları taklit etmek, ittifakla vaciptir. Sahabe bir meselede ihtilaf etmişse onları taklit caiz olmaz. Kişi, ihtilaflı taraflardan birini tercih ederek onunla amel eder. Tercih mümkün değilse, kalbinin şahadetiyle amel eder.

Müçtehit derecesinde olmayan insanlar ise, bir müçtehidi taklit ederler. Çünkü halkın vazifesi müçtehitlerin sözü ile amel etmektir. Kitap, sünnet ve sahabenin sözleriyle değil.

Zira halk, kitabın ve sünnetin delalet ettikleri manaları, hükümleri, nasih ve mensuh gibi meseleleri anlayamaz. Müçtehitler, bunları halktan daha güzel anlar ve hüküm olarak çıkarırlar. Bu hususta **"Müçtehit, bu ayeti veya hadisi görmemiş olabilir."** şeklinde bir söz de söylenemez. Çünkü bir kimse ayet ve hadisleri, sahabenin sözlerini bilmiyorsa, zaten müçtehit değildir.

Buradan çıkan netice şudur ki; bir meselede, müçtehidin içtihadı ve fakihin fetvası, o husustaki bütün nassları bilmesine imkân olmayan halk için, nassa, yani ayet, hadis ve sahabe sözüne tercih edilir.

"Diyanet'ül - Mültekid" kitabından Hadimi'nin nakline göre;

> "Halk, geçmiş devrin âlimlerinden işittikleri sözlerle değil, kendi zamanlarında bulunan güvenilir âlimlerin sözleri ile amel etmeyi tercih etmelidir."[2]

MEZHEP DEĞİŞTİRMEK

Bir mukallidin, önceden taklit etmiş olduğu mezhebinden başka bir mezhebi yahut bir meselede bir müçtehidi, diğer meselede de başka bir müçtehidi taklit edip edemeyeceği hususunda İslâm âlimleri ihtilaf etmişlerdir:

Fıkıh âlimlerinin ekserisi: **"Kişi, kendi mezhebinden başkasını taklit edemez. Kendi mezhebinde devamı vaciptir. Zira bu kimse, mezhebini seçmiş ve kendi mezhebinin haklılığına inanmıştır. Şu halde itikadının gereğini yerine getirmesi vaciptir."** derler. Yazanların çoğuna göre de, sahih olan budur.

Fıkıhçılardan İbnü'l-Hümam, **"Usûl"** kitabında ve **"Hidaye"** şerhi **"Fethü'l-Kadir "**in **"Kadı"** bahsinde der ki:

> "Bir kimsenin, her meselede kendisine kolay gelen, ayrı ayrı müçtehitlerin sözlerini almasında mahzur yoktur. Ben, bir kimsenin her mezhepten veya her müçtehitten kolay olan meseleleri almasına engel; ne aklî ne de naklî bir delil göremiyorum. Bir insanın, herhangi bir müçtehidin içtihadından, kendisi için kolay olanı almasında ve o

2 *Ebu Saidi'l - Hadimi, Mecmau'l - Hakaık. s. 305.*

müçtehide uymasında bir engel görmüyorum. Resulullah (S.A.S.)'da, ümmeti için kolaylaştırılan şeyleri severdi."[3]

İbnü'l-Hümam'ın talebesi olan İbnü'l-Emiri'l-Hac da, **"bu görüş doğrudur"** demektedir.

Bu meselede Hadimi ve İbnü'l-Hacib de şöyle beyanda bulunuyorlar:

"İnsanların halk tabakasından birisi, bir meselede bir müçtehidin sözü ile amel etse, bu kimse verilen bu hükümden başka bir zamanda diğer bir müçtehidin sözüne dönemez. Bu hususta ittifak vardır. Fakat bu kimsenin, ayrı bir meselede başka bir müçtehidin sözüne tabi olması, muhtar olan kavle göre, caizdir."[4]

Yine, Hadimî, mezhep değiştirme hususunda şöyle der:

"Bir mezhepten diğer bir mezhebe geçme şu şekillerde olabilir:

1. Bir kimse, diğer bir mezhebe de inanıyorsa, kuvvetli olanla amel etmesi caizdir.

2. Bir kimse, bir mezhebin, diğerine tercihini kabul etmiyorsa Mezhebini değiştirmesi caizdir.

3. Bir kimsenin, kendisine arız olan bir zaruretten veya bir ihtiyaçtan dolayı, ruhsatı kastederek, mezhep değiştirmesi caizdir.

4. Kişi, zarurî bir ihtiyacı olmadan 'mezhep değiştirmek caizmiş' diye mezhebini değiştirirse doğru olmaz. Çünkü o kimse, dini için değil de nefsi için mezhebinden dönmüş olur.

5. İslâm'ın ruhsatlarına uymayı âdet haline getirmek ve nefsine uydurmak için mezhep değiştirmek de caiz olmaz.

6. Birinci müçtehidin hükmü ile epeyce amel ettikten sonra, aynı hükümdeki menfaati için, başka bir mezhebe geçmek de caiz değildir."[5]

İTİKATTA TAKLİT

İtikatta taklit konusunda da ihtilaf edilmiştir:

Ehl-i Sünnet âlimlerinin geneli; **"Mukallidin imanı sahihtir. Ona dünya ve ahiret hükümleri uygulanır. Taklidi iman ile sevap kazanır ve cennete girer."** derler.

3 İbnü'l - Hümam, Fethu'l - Kadir Ala Şerhi'l - Hidaye, C. VI, s. 360.

4 Ebu Saidi'l - Hadimi, a.g.e., s, 304, İbnü'l - Hacib, a.g.e., C. II, s. 309.

5 Ebu Saidi'l - Hadimi, Et - Berika, C. I, s. 103.

Bu hükmün delili şudur: Hz. Peygamber (S.A.S.) sahabe ve tâbiun, Arapların cahillerinin imanını kabul ettiler. Hâlbuki cahil olan bu Arapların Allah'ı bilme hususunda ilmî delilleri yoktu.

Buna rağmen Resulullah (S.A.S.), onlara delilleri öğretmekle meşgul olmadılar. Yalnız tasdik ile onların Müslümanlığını kabul ettiler. Çünkü iman, kalbin tasdikidir. Mukallitte de tasdik mevcuttur ve küfrü gerektiren bir hal yoktur. O halde, kalbinde kesin bir inanış vardır. Bu da onun imanına yeter.

Yalnız, mukallit, Allah'ı bilmedeki sağlam delilleri ve bu delillerin, Allah'ın varlığına götüren özellikleri üzerinde durmadığı için günahtan uzak olmaz. Zira insan, başıboş yaratılmamıştır. Fakat **"mukallit"** dediğimiz kimse göklere, güneşe, aya, yıldızlara, dağlara, canlılara; hulâsa, kâinata bakar da **"muhakkak bunların bir yaratanı ve sahibi vardır, o da Allah'tır"** şeklinde düşünerek tasdik ederse, bu düşündüklerini dili ile ifade etmese dahi bu kimse taklitten kurtulmuş ve günahtan sıyrılmış olur.

Bu hususu, Fatih'in hocası Hızır Bey, **"Nûniye"** ismindeki akaid manzumesinde şöyle ifade eder:

> "Mukallidin imanı vardır ve bu imanı ile sevap kazanır. Fakat delilleri aramayı terk ettiği için günahkârdır.".[6]

Osman Üveysi de, "Emâli" manzumesinde şöyle der:

> "Mukallidin imanı muteberdir. Kılıç gibi çeşitli delilleri vardır."

Ehl-i Sünnet'ten Ebu'l-Hasani'l-Eş'arî, Kadı Ebu Bekri'l-Bakıllânî ve İmamü'l-Haremeyn; **"Akaid-i diniyyede taklit yoktur. O halde mukallitin din imanı sahih olmaz."** fikrindedirler.

Bu hususta delilleri de şudur:

> "Tasdik, ilimsiz ve marifetsiz olmaz. Tasdik için, ilim asıldır ve şarttır. Mukallit için ise ilim bahis konusu değildir. O halde, tasdik de yoktur. Tasdik olmayınca da iman olmaz."

Bu izahın cevabı şudur: Evet, ilimsiz tasdik olmaz. Fakat tasdik, yani kabul için geniş bir ilme de ihtiyaç yoktur. Kabul ve tasdiki bilecek kadar bir ilim kâfidir.

Nitekim cahil Arap'ın, Peygamberimizin Kelime-i Tevhid emrini yerine getirmesiyle imanı kabul edilmiştir.

---

6 Teftazani, Teftazanı, Şerhü'l - Mekasıd C. II, s. 365.

Ebu'l-Haseni'l-Eş'arî, mukallidin kâfir olduğunu söylemiş ise de, bu meselede Abdü'l-Kahir Bağdadî şöyle demektedir:

> "Mukallit her ne kadar, mutlak olarak mümin değilse de kâfir de değildir. Çünkü onda tasdik mevcuttur. Fakat delilleri araştırmayı terk ettiği için asidir. Allah onu ya affeder yahut da günahı miktarınca cezalandırır. Sonunda yine cennete girer. İşte Eş'arî'nin söylemek istediği budur."

Bu hale göre; Eş'arî, **"mukallit kamil mümin olamaz"** demek istiyor.

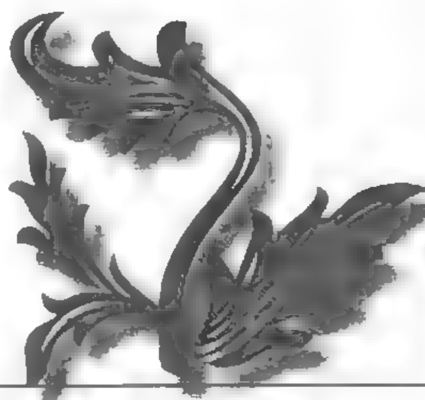
Nitekim amel etmeyen kimseye de böyle diyordu. Bu durumda Eş'arî ile aramızda lafzı bir ayrılık vardır. Manada birleşmiş oluyoruz.

Mutezile Mezhebi'ndekiler ise: **"Mukallit, sağlam delilleri bilmedikçe ve hasmını delillerle susturmadıkça mümin olamaz, cennete de giremez "** demektedirler.

Bu görüş, tamamen yanlıştır. Zira bu durumda kimse kolay kolay mümin sayılamaz.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Lügatçe

-A-

ABDÜ'L-KAHİR BAĞDADÎ: Abdü'l-Kahir b. Tahir b. Muhammed. Bağdat'ta doğmuş ve yetişmiş, hicrî 427'de İsferâyin'de vefat etmiştir.

"Nefyü Halkı'l-Kur'an", "El-Milel ve'n-Nihal", "Fedaihu'l-Mûtezile" gibi eserleri vardır.

İMAM AHMED İBNÜ HANBEL: Dört büyük imamın dördüncüsüdür. Bağdat'ta yetişmiş, İslâm âleminin önemli merkezlerini dolaşmıştır. İmam Şafiî, Süfyan İbnü Uyeyne, İbrahim İbnü Sa'd, Cerir İbnü Abdülhamit, İmam Ebu Yusuf, Yahya'l-Kattan, El-Velid İbnü Müslim, Veki, Yezid İbnü Harun, İsmail İbnü Uleyye ve Abdürrezzak gibi büyük âlimlerden hadis ve fıkıh okumuştur. Kendisinden de İmam Buharî, İmam Müslim, Ebu Davud, Ebu Hatim Râzi, Hasen İbnü Musa, Bağavî, İbnü Ebi'd-Dünya, Ebu Zür'ate'r-Râzi, Osman İbnü Saîdi'd-Dârimî gibi meşhur zatlar ve kendi oğulları Salih İle Abdullah rivayette bulunmuşlardır.

İmam Ahmed İbnü Hanbel, hem büyük bir müfessir, hem de yüksek bir muhaddistir. Kendi zamanına kadar toplanmış olan bütün hadisleri tetkik etmiş, bunlardan binlercesini ezberlemiş ve "Müsned" isimli kitabını yazmıştır. Bu kitaba 700.000 hadis arasından seçtiği 30.000 hadis-i şerifi almıştır.

İmam Ahmed b. Hanbel fıkhî hükümlerde azimet yolunu seçmiştir. İçtihatlarını Kur'an'a, sahih ve merfu hadislere, sahabenin fikirlerine istinat ettirmiştir. İmam Ahmed b. Hanbel, dört büyük mezhepten "Hanbelî" mezhebinin kurucusudur. Onun ne kadar büyük ve kudretli bir müçtehit olduğunu anlamak için, "El-Muğnî" isimli esere bakmak yeterlidir.

İmam Ahmed, âbid, zahit, yüksek bir ahlaka ve çok temiz bir yaşayışa sahip idi. Hicri 164 senesinde doğmuş ve 241 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.

ALÎYYÜ'L-KARİ: Hanefî fakihlerinden, ilmî kudreti yüksek ve fazilet sahibi bir zattır. Ebulhaseni'l-Bekrî ve Ahmed b. Haceri'l Mekkî gibi âlimlerden ders okumuştur. Herat'ta doğmuş, hicrî 1014 tarihinde Mekke'de vefat etmiştir.

Mühim eserlerinden bazıları şunlardır: "Şerhü Mişkât", "Şerhü'ş-Şifa", "Şerhü'ş-Şemail, "Şerhü'l-Ekber", "Şerhü Muvatta-i Muhammed", "Şerhü Emali", "El-Masnû'fi Ma'rifeti'l-Mevzû".

ÂLUSÎ: Ebu's-Sena Şihabü'd-Dîn Mahmud efendi. Hicrî 1217 senesinde Bağdat'ta doğmuş ve 1270'te vefat emiştir. Bir ilim ailesi olan Alûsî ailesine mensuptur. Daha genç yaşta eser yazmaya başlamış, birçok medreselerde hocalık etmiştir. "Ruhu'l-Meânî" isimli tefsir kitabı pek meşhurdur. Bu tefsirin ilk kısmını Osmanlı padişahı Sultan Mahmud'a, ikinci kısmını Sultan Mecid'e ithaf etmiş, son üç cildini ise bizzat İstanbul'a getirmiştir. Bu seyahati hakkında "Neşvetü'ş-Şümûl fi's-Seferi ile'l-İslambol" isimli bir de eser yazmıştır.

İMAM ÂMİDÎ: Seyfuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi Bekr. Bağdat'da Ebu'-l Feth Nasr Hanbeli'den ders almış, daha sonra Şam'a giderek aklî ve naklî ilimlerle meşgul olmuştur.

Hicrî 551 tarihinde doğup, 631 senesinde vefat eden imamın, "El-İhkâm Fi-Usûli'l-Ahkâm", "Müntehe's-Süûl" gibi eserleri vardır.

-B-

EBU BEKR MUHAMMED EL BAKILLÂNÎ: Vefat tarihi, miladî 1013'tür. Kelâmcılar arasında "El-Kadî" unvanı ile anılır. İslâm'ın çok zeki ve kabiliyetli bir kelâmcısıdır. Tahsilini Basra Mektebı âlimlerinden tamamlamış, bilhassa İmam Eş'ari'nin talebeleri İbnü Mücahid et-Taî, Ebu İshak İsferayînî'den ve Ebu Bekr b. Fevrek'ten ders okumuştur. Daha sonra Bağdat'a giderek meşhur muhaddislerden ders almıştır. Bakıllânî'nin en şöhretli olduğu saha, Kelâm'dır. Bundan sonra şöhreti, bilhassa Usûl-i Fıkıh'ta idi.

BATINİYYE: Mülhidlerden (dinden çıkmışlar) olan Batıniyye; "Şeriat ve dinimizin her zahirinin bir batını vardır, bu da başkalarına üstün olan kimselerce bilinir" derler. İleri sürdükleri her iddianın peşine şunu ilâve ederler: "Bu öyle bir ilimdir ki, ancak masum olan imam anlatabilir."

Batınilerce; zahirin batına nispeti gibidir. Batıniyye fırkası, hakikatte, gayr-i İslâmî unsurların tesiriyle vücut bulmuştur. Batıniliğin doğmasına sebep olan bu unsurlar arasında Mecûsî. Sâbiî, Yeni Eflatuncu ve Pythagorcuların rolü mühimdir.

HAFIZÜDDİN BEZZÂZÎ: Muhammed b. Muhammedi'l-Kederî, Hanefî fakihlerinden, Harzemli muhterem bir âlimdir. Bir ara Kırım'a gidip orada iki sene kalmış, sonra vatanına dönmüş, daha sonra da Osmanlı ülkesine gelerek Molla Fenarî ile mubahesede bulunmuştur.

Hicrî 827'de vefat etmiştir. "Bezzaziyye" adındaki fetva kitabı, çok meşhurdur. Ayrıca "Menâkıbü'l-İmam Ebu Hanife" adında bir eseri daha vardır.

İMAM BİRGİVÎ: Birgili Muhammed b. Pır Ali. Şöhreti halka kadar yayılmış bir Türk âlimi olup, milâdî 1522 tarihinde Balıkesir'de doğmuş ve 1573 senesinde Birgi'de vefat etmiştır.

Babasının yanında tahsile başlamış, bilâhare İstanbul'a gelerek önce Ahizâde Mehmed Efendi'ye, daha sonra da Kazasker Abdurrahman Efendi'ye intisap etmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul medreselerinde ders vermiştir.

Birgivî'nin ilmî kudretini takdir eden hemşerisi ve aynı zamanda II. Selim'in hocası Atâullah Efendi, Birgi'de yaptırdığı medresenin müderrisliğini Mehmed Efendi'ye vermiş, o da Birgi'de tedris, telif ve vaaz ile meşgul olmuştur. Birgivî, dini korumak için her bid'atin şiddetle aleyhinde bulunmuş, mevki hatırı için dine karşı olan hareketlere göz yummamış, hatta son zamanlarda müşahede ettiği yolsuzlukları ıslah maksadıyla, Birgi'den İstanbul'a kadar gelerek Sadrazam Mehmet Paşa'ya nasihat etmiştir. Dinî meselelerde son derece titiz ve dikkatli olan Birgivî, İslâm'dan kıl kadar ayrılmaya bile tahammül edemezdi.

Birgivî'nin eserleri arasında, bugüne kadar yaşayan şöhretini temin edeni "Vasiyetname" adı İle anılan, Türkçe ilmihalidir. "İzhar" ve "Avamil" isimli nahiv kitapları da Birgivî'nin olup, Arapça tahsilini, devrin usûllerine nispetle, hayli kolaylaştırmıştır. İmam Birgivî'nın vaaz ve irşatlarını ihtıva eden "Et-Tarikatü'l-Muhammediye" isimli Arapça eseri, âlimler arasında büyük bir rağbete mazhar olmuş, Hadımlı Muhammed efendi ile Abdülgani En-Nablusî tarafından da şerh edilmiştir. Meşhur âlım Aliyyülkari, uzun bir kaside ile Birgivî'nin İslâm âlimleri arasındaki mevkiini belirtmiştir.

İMAM BUHARÎ: Ebu Abdillâh b. İsmail b. İbrahim İbni'l-Muğireti'l Cûfî. Muhaddislerin en büyüklerindendir. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ve İbnü'l-Mübarek'in eserlerini ezberlemiş, daha sonra İslâm âlemini gezerek pek çok âlimlerle görüşmüş ve istifade etmiştir. Hicrî 210 senesinden itibaren, hadis bilgisini genişletmek ve hadis-i şerif toplamak için binden fazla âlimle tanışmış ve kendilerinden hadis öğrenmiştir. Bu sırada sekiz defa Bağdat'a gidip gelmiş ve her defasında İmam Ahmed b. Hanbel ile konuşmuştur.

İmam Buharî, 100.000 sahih ve 200.000 sahih olmayan hadis ezberlemiştir. "El-Câmiül's-Sahih" isimli hadis kitabını, 600.000 hadis arasından seçtiği 7.275 hadis ile 16 senede meydana getirmiştir. Bu hadıslerdeki mükerrerler sayılmazsa Buharî'nîn kitabındaki hadislerin sayısı 4.000'dîr. Zevnüddin Ahmed Zebidî, bu 4.000 hadis-i şerifi alarak "Sahih-ü Buhari Muhtasarı" olan "Tecridi Sarih" adındaki eseri yazmıştır. İmam Buharî'nin eseri, İslâm âleminde Kur'an-ı Kerim'den sonra en muteber kaynak kitap kabul edilir. Meşhur hadis kitaplarının birincisidir.

İmam Buharı, hicrî 194 senesinde Buhara'da doğmuş, 256'da Semerkand'ın Hartenk köyünde vefat etmiştir.

ABDÜLAZİZ BUHARÎ: Amcası Muhammed'den ve ayrıca Muhammedü'l-Buharî'den fıkıh öğrenmiştir. Kudretli Usûl-i Fıkıh âlimlerinden olup, bu konuda "Gâyetü't-Tahkîk" adında bir eseri vardır. "Keşfü'l-Esrar" adındaki eseri, Usûl-i Pezdevî'nin en kıymetli şerhlerindendir. Hicri 730 tarihinde vefat etmiştir.

-C-

CEBRİYYE: Bunlara Mürcie ve Neccariyye de denilir. İddialarının aslı şudur: Kulun fiili yoktur. Kula fiil izafe etmek, cansızlara izafe etmek, yani; 'duvar eğrildi, nehir aktı, rüzgar esti' demek gibidir. Bu, doğru yoldan sapmışların iddialarına göre; Allah (C.C.) bir kulu, yaptığı günah sebebiyle cezalandırırsa, Allah (C.C.) onu kendi fiilinden dolayı cezalandırmış olur, çünkü kulun fiili yoktur. Sevap İçin de durum aynıdır. İnsanın, kendi yaptığı işlerde hiçbir iradesi yoktur. Bu gayri İslâmî düşünceleri ilk defa ortaya atan şahıs Cehm bin Safvan olduğu için, bu fırkaya "Cehmiyye" de denilir.

CELÂLÜDDİN İBNÜ'L-BELKAYNÎ: Abdurrahman b. Ömer El-Askalânî. Mısır'da yetişmiş büyük muhaddislerdendir.

Hicrî 763-824 tarihleri arasında yaşamıştır. "Et-Tefsir", "El Fıkıh", "Mecâlisü'l-Va'z" ve "El-İfham" gibi eserleri vardır.

-D-

DAABBETÜ'L-ARZ: Cenab-ı Hak, En-Neml Suresi'nin 82. ayet-i kerimesinde şöyle buyurur: "O söz kendilerinin aleyhinde meydana geldiği (ve kıyamet yaklaştığı) zaman, yerden bunlar için bir daabbe çıkarırız ki, bu, onlara, insanların ayetlerimize kesin bir kanaat beslemediklerini söyler."

Tirmizî, İbnü Mace, Ahmed b. Hanbel ve daha bir çok muhaddislerin Ebu Hureyre (R.A.)'den rivayet ettikleri bir hadiste Resulullah (S.A.S.) buyurmuşlardır ki:

"Daabbetü'l-Arz, Musa'nın asası ve Süleyman'ın mührü beraberinde olarak çıkacak. Mühür ile müminin yüzünü parlatacak; asa ile kâfirin burnunu kıracak; insanlar sofraya toplanacak, mümin ve kâfir tanınacak."

Bu hadise nazaran Daabbe, maddî ve manevî harikulade bir kuvvet ve saltanat ile ortaya çıkıp, büyük bir İslâm devleti teşkil edecek bir insan olmuş oluyor. Ona Daabbe ismi verilmesinin sebebi; kâfirlere karşı haşin olacağını ve Allah-ü Teala'ya nazaran, onun çıkarılmasının zor bir şey değil, yerden adi bir yaratık çıkarmak gibi kolay olduğunu anlatmak içindir.

İslâm âlimlerinden birçokları, bu arada İbnü Ömer (R.A.): "Daabbe'nin çıkması, emrü bil-ma'ruf ve nehyü -anil münker terk olunduğu vakittir" demişlerdir.

DECCÂL: Hadislerde, kıyamet alâmetlerinden olmak üzere iki mesih zikrolunur:

1. Mesih İsa, 2. Mesih Deccâl.

Mesih Deccâl "Yalancı Mesih" demektir. Varit olan haberlere göre Deccâl; bir yalancı insanları aldatmakta mahir bir sahtekârdır ki; kâfirliği, sahtekarlığı yüzünden belli olduğu halde, birtakım harikalar göstererek, (haşa) Allahlık iddia edecek ve en büyük fitne olması da bundan olacaktır.

DAMAD ABDURRAHMAN: Kendisine Şeyhizâde de denilir. Rumeli Kazaskerliğinde bulunmuştur.

Hicrî 1078 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

"Mecmaü'l-Enhür Şerhü Mülteka'l-Ebhür" adındaki meşhur eserini 1077 tarihinde Edirne'de tamamlamıştır. Mâtürîdîlerle Eş'arîler arasında ihtilaflı olan meselelere dair "Nazmü'l-Ferâid" adında bir eseri vardır.

DARWİNİSTLER: Charles Darwin'in ortaya attığı gayri ilmî nazariyyeye inananlar.

Ömrünün son kırk yılını hasta olarak geçiren ve 1882'de Londra'da ölen Darwin, hayatı madde ile izah etmiş, evrimle bütün maddelerin canlı olabileceğini ileri sürmüştür. "Basit bir canlıdan mükemmel bir canlı meydana gelebilir" diyerek, canlılar âleminde tekâmülü ileri sürmüş, insanın maymundan geldiğini iddia etmiştir. Darwinizm, bu gayri ilmî görüşüyle İslâm'la çatışma halindedir. Ve zaten Darwinizmin, ilim bakımından tutar tarafı da kalmamıştır.

DİALEKTİK MATERYALİZM: Her şeyin esasının madde olduğunu iddia eden materyalist inanca, diyalektik metodun tatbikinden doğan düşünce sistemidir.

Materyalist tefekkür, bu sebeple ikiye ayrılır:

a) Mekanik Materyalizm, b) Diyalektik Materyalizm.

Diyalektik Materyalizm, maddenin ve cemiyetin hadiselerini yaratan hususun madde olduğunu ileri sürer ve izahlarında zıddiyet (çelişme) kanunundan istifade eder. Bu metot, insan cemiyetlerine tatbik edilirse Tarihî Materyalizm adını alır. Tarihî Materyalizm, beşerî hadiseleri (maddenin) iktisadın gölgeleri olarak görür. İhtilâller, inkılaplar, din, aile, hukuk, ahlâk, devlet, vs... hepsi iktisadın gölgeleridir. Beşerî hadiseler, istihsal vasıtaları ile istihsalin dağılımı arasındaki zıddiyetle izah edilir. Diyalektik düşünüş, maddenin değişikliklerine de tatbik edilir. Maddedeki keyfiyet değişiklikleri, kemiyet değişikliklerinin bir neticesi olarak izah edilir. Buna göre; nicelikçe birikmenin bir anında, yeni nitelikte bir nesne yaratılmış olur. Böylece, nicelik, niteliğe inkılâp eder.

Atomların birleşmesi ve ayrılması, pozitif ve negatif elektrik maddenin izahında ele alınan tezatlardır.

-E-

EBU DAVUDİ'S-SİCİSTANÎ: Süleyman İbnü'l-Eşas, Muhaddis fakihlerden, meşhur bir âlimdir. İslâm merkezlerinde dolaşmış; Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Main ve Ebu Davud Tayâlisi gibi zatlardan hadis okumuştur. Kendisinden de Nesâî ve Tırmizî gibi meşhur muhaddisler hadis okumuşlardır. Ebu Davud, 500.000 hadis ezberlemiş, bunlardan 4.800 tanesi ile "Sünenü Ebî Davud" denilen meşhur eserini vücuda getirmiştir. Bu kitap, bılhassa fıkıh ahkâmı için, pek muteber bir müracaat kaynağıdır ve "Kütübü Sitte" denilen en meşhur ve muteber hadis kitaplarının üçüncüsü sayılmaktadır.

Ebu Davud, hicrî 202'de doğmuş, 275 tarihinde Basra'da vefat etmiştir.

İMAM EBU'L HASENİ'L-EŞ'ARİ: Ali b. İsmaili'l-Basrî, Ehl-i Sünnet'in büyük imamlarından biridir. Büyük dedesi, ashab-ı kiramdan Ebu Musa'l-Eş'arî hazretleridir. İmam Eş'arî, İmam Matüridî gibi, selef mezhebini tahrir ve tavzih edip kelâm ilmini geliştirmiştir. Fıkhen, Şâfiî Mezhebi'nde idi, Ebu İshak Mervezî' den fıkıh, üvey babası Ebu Ali Cübâi'den de itizal mezhebine ait bilgi edinmişti. Sonra Mutezile Mezhebi'ne büyük bir darbe vurmuştur. Basra'da minbere çıkarak binlerce kişiye karşı Mutezile Mezhebi'nden ayrıldığını ve doğru itikadın nasıl olduğunu bildiriyor ve bu hususta yazmış olduklarını okuyordu. Vefatına kadar İslâm âleminde türemiş olan sapık mezheplere karşı mücadeleye girişmiş ve muvaffak da olmuştur.

İmam Eş'arî'nin yüzden fazla eseri vardır. Eserlerinden bir kısmı şunlardır: "Tefsiru'l-Kur'an", "El-Esma ve'l-Ahkâm", "El-Mukaddime", "Makalâtü'l-Müslimîn", "Et-Tebyin alâ Usûli'd-Din", "El-İnâbe fi Usûli'd-Diyane", İmam Eş'arî hicrî 250 tarihinde Basra'da doğmuş, takriben 324 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.

EBU'S-SUUDİ'L-İMADÎ: Muhammed b. Muhyiddin Muhammed. Osmanlı Devleti'nin en meşhur şeyhülislâmlarındandır. Müeyyitzade ve İbnü Kemal gibi büyük âlimlerden ders almış, Bursa ve İstanbul'da kadılık, yine İstanbul'da müderrislik yapmış, 26 sene şeyhülislâmlık makamında bulunmuştur. "İrşadü'l-Akli's-Selîm" adındaki tefsiri çok meşhurdur. Hicrî 928 tarihinde vefat etmiş olup kabri Eyüp'tedir.

İMAM EBU YUSUF: Ya'kub b. İbrahim el-Ensarî, İmam Azam'ın birinci derecede öğrencilerinden ve Hanefî fakihlerin en büyüklerindendir. Miladî 722 tarihinde Kûfe'de doğmuş, 789'da Bağdat'ta vefat etmiştir.

Fıkıhta "İmameyn" denilince İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed anlaşılır. "Kadı'l-Kuzât" unvanı, ilk defa bu zata verilmiştir. Hanefî mez-

hebini İslâm âleminin her tarafına yayan da, Ebu Yusuf hazretleridir. İmam Ebu Yusuf, Fıkıh ilmini olduğu gibi tefsir ve hadis ilimlerini de hakkıyla bilen bir müçtehit idi.

Eserlerinin en meşhurları şunlardır: "El-Mealî", "En-Nevâdır", "Kitabü' l-Harac.."

-F-

FAHRÜDDİN RAZİ: Şafiî fakihlerinden meşhur bir âlimdir ve İmam Bağavî'nin öğrencilerindendir. Tefsir, kelâm, fıkıh ve usûl-i fıkıh gibi dinî ilimlerde otorite olduğu kadar edebiyat, matematik, kimya, tıp gibi ilimlerde de söz sahibi idi. Bidatçilere ve felsefecilere karşı mücadele etmiştir.

Hicrî 543 tarihinde Rey şehrinde doğmuş, 606 senesinde Herat'ta vefat etmiştir.

Kıymetli eserlerinden bazıları şunlardır: "Mefatihü"l-Gayb", "Mealimü Usûli'd-Din", "'Kitabü'l-Erbain", "Menâkıbü İmami'ş-Şafiî".

FATALİST: Fatalizme inanan.

FATALİZM: Maddi olaylar serisine insan iradesinin hiçbir şekilde müessir olamayacağı nazariyesini ileri süren gayri ilmî bir felsefî cereyan. Buna göre insan iradesi diye bir şey yoktur. Fikirleri, sapık Cebriyye ile aynıdır.

-H-

İMAM HADİMİ: Ebu Said Muhammed el-Hadimî, Hicrî 1113 senesinde Hadim'de doğmuş ve 1176 tarihinde vefat etmiştir.

Babasından ve Tarsuslu Ahmet Efendi'den hadis okumuş, İstanbul'a gelerek Kazabâdî Ahmed Efendi'den icazet almıştır. Sultan tarafından yapılan davet üzerine ikinci kere İstanbul'a gelmiş, Ayasofya Camii'nde Fatiha tefsirini takrir etmiş ve herkesin takdirine mazhar olmuştur.

Eserlerinin en meşhurları şunlardır: "12 fenne tatbiken Besmele Şerhi", "Dürer Haşiyesi", "Tarikatü Muhammediye Şerhi", "Mecâmiu'l-Hakaik..."

HARİCİYYE: Sıffîn savaşından sonra Ali b. Ebu Talib'e karşı çıkanlardır. Ehl-i Sünnet'den ayrıldıkları noktalar; hakemlik, imamet, kime mümin, kime kâfir deneceği gibi hususlardır.

İddialarına göre, Hz. Ali -haşa-, dinsizin biridir. Yine inançlarına göre, küçük bir günah işleyen, imandan çıkmış olur. Bu fikirleri dolayısıyla "Hariciyye" diye isimlendirildiler. Keza iddialarına göre, amelde kusur ve taatı ihlâl edenler de dinsizdir.

Bunların bir zümresi olan Meymunîyye, Yusuf Suresini Kur'an-ı Kerim'den saymaz, yeni bir peygamber, yeni bir şeriat ve yeni bir kitabın gelmesini beklerler.

HAŞEVİYYE: Bunlara göre; şer'î hükümlerde kıyasın kullanılması caiz değildir. Çünkü, ilk kıyası yapan İblis'tir. Bundan bir hayır ve iyilik bulmamıştır. Kıyas yapan herkesin durumu İblis'in durumu gibidir. Bu görüş, tabıatıyla yanlıştır. Zira Ehl-i Sünnet âlimlerinin hepsi, hakkında nass, sünnet ve ıcma olmayan olaylarda kıyasın kullanılmasının caiz olduğu hususunda müttefiktirler.

HIZIR BEY: Kadı Celâlüddin'in oğludur. Hicrî 810 tarihinde Sivrihisar'da doğmuş, 863 senesinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Kabri, Zeyrek civarındadır. Önce Bursa'da müderrislik yapmış, İstanbul'un fethinden sonra İstanbul'un ilk kadısı olmuştur. Molla Fenâri'den fıkıh okumuş, kendisinden de Hocazâde Muslihuddîn ve Hatipzâde Şemsüddin gibi meşhurlar ders almışlardır. Akaid'e dair "Kaside-i Nûniyye" denilen bir manzumesi vardır.

HULÛL: Allah'ın -haşa- bir mahlûka, bilhassa güzel yüz ve şekle girmesi ve onda yayılması. Bu gayri İslâmî fikirde olanlara "Hulûliyye" denir ki, bunlar, güzel çocuk ve erkekler arasında eğlenmeye ve raksa, hulûl dolayısıyla, cevaz verirler ve rağbet ederler.

-I-

İBADİYYE: Abdullah b. İbad'a mensup olan insanlardır. İleri sürdükleri başlıca iddia ve görüşleri şudur: "Biz, hiç kimse için; o mümindir veya kâfirdir demeyiz. Zira, artık vahiy gelmemektedir. Ebu Bekir ve Ömer, bu dünyadan ayrılmışlardır. Bugün, bize hakikatleri açıklayacak ve mümini kâfirden ayırt edecek bir kimse kalmamıştır. Büyük günah işleyen insana mümin de, müşrik de demeyiz." Bunlar, anne ve kız kardeşlerle evlenmeğe cevaz verirler.

Bunun içindir ki, ibadiyye "Bu ümmetin mecusîleri" denmiştir.

İBAHİYYE: Her şeyi mubah ve helâl gören insanlar. Bunlar, şarap içmeyi, kız kardeşlerle cinsî münasebette bulunmayı helâl sayarlar. Kadınları bir yere toplarlar, sonra hep birden üzerlerine hücum ederler. Her erkek, kadınlardan birini yakalar ve bu yapılana "avlanma" adını vererek "av helâldir" derler.

İBNÜ ABDİ'S-SELÂM: Abdülaziz b. Abdisselâm b. Ebi'l-Kasım es-Sülemî. Hicrî 577'de dünyaya gelmiş, 660 tarihinde Kahire'de vefat etmiştir.

İbnü Asâkir ve İmam Âmidî gibi meşhurlardan ders görmüş olup büyük bir Şafiî âlimi idi. Zamanın hükümdar ve devlet adamlarına karşı "Emrü Bi'l-Ma'ruf, Nehyü ani'l-Münker "iyiliği emretmek, kötülükten vazgeçirmek" hususunda asla müsamaha göstermezdi.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır: "Tefsirü'l-Kur'an", "Mecazü'l-Kur'an", "Muhtasaru Sahihi Müslim", "El-İmam fi Edilleti'l-Ahkâm".

İBNÜ HACİB: Cemalüddin Ebu Amar Osman b. Ömer. Maliki fakihlerinden meşhur bir âlimdir. Tahsilini Kahire'de yapmış, daha sonra Şam'a giderek Zaviyatü Malikiyye Medresesi'nde hocalık etmiş, sonra tekrar Mısır'a dönmüştür.

Hicrî 570'te doğan İbnü Hacib, 646'da İskenderiye'de vefat etmiştir.

"Muhtasarü'l-Münteha", "Münteha'l-Vusul", "Şafiye" gibi kitapları vardır.

İBNÜ HÜMAM: Hicrî 788 tarihinde Sivas'ta doğmuş, 861 senesinde Kahire'de vefat etmiştir.

Hanefî fakihlerinden meşhur bir âlimdir. Bir müddet müftülük yapmış sonra sırasıyla Mansûriyye, Eşrefiyye, Şeyhûniyye Medreselerinde fıkıh okutmuştur.

Eserlerinden meşhurları: "Tahrir Fi'l-Usûl" ve "El-Müsayere" isimlerini taşır. Ayrıca "Hidaye" kitabına, "Fethül-Kadir" adıyla çok kıymetli bir şerh yazmıştır.

İBNÜ KAYYİM CEVZİYYE: Hanbelî fakihlerinden meşhur bir âlimdir. İbnü Teymiyye'nin talebelerindendir. Hocasına çok bağlı olup onun eserlerini tezhip ve tevrice çalışmıştır, İbnü Teymiyye ile beraber hapsedilmiş, hocasının ölümüyle hapisten kurtulmuştur. İbnü Kayyim, fıkıh ve ahlâka dair birçok eser yazmıştır.

Eserlerinin en mühimleri şunlardır: "Tefsirü'l-Fatiha", "Tezhîbü Süneni Ebu Davud", "İ'lâmü'l-Muvakkîn", "Hidayetü'l-Hayarâ Fi'r-Reddi Ale'l-Yahudi ve'n-Nasara", Zâdü'l-Meâd."

İBNÜ KESİR: Hafız İmadü'd-Din Ebu'l-Feda İsmail b. Ömer b. Kesir. Hicrî 703 tarihinde Şam'da doğmuş, 774 senesinde yine orada vefat etmiştir.

Tefsir, hadis ve tarih ilimlerinde zamanın en kudretlisi idi. İbnü Şıhne ve İshak Âmidî'den hadis, Burhan Fezârî ve İbnü Teymiyye'den de fıkıh ve diğer ilimleri öğrenmiştir. Kendisinden de İbnü Haceri'l-Askalânî gibi meşhurlar ders almışlardır.

Eserlerinden bazıları şunlardır: "Tefsîrü İbni Kesir", "Câmiu'l-Mesânîd", "Et-Tekmîl fî Ma'rifeti's-Sikati ve'd-Duafâi ve'l Mecâhil", "El-Bidâye ve'n-Nihâye", "Şehrü Sahîhi'l-Buharî."

İBNÜ MACE: Muhaddis ve fakihlerden meşhur bir âlimdir. İlim tahsili için uzun zaman İslâm âlemini gezmiştir. Leys, İbrahim b. Münzir ve İmam Mâlik'in yakınlarından hadis rivayet etmiştir. "Sünenü İbni Mace" denilen eseri 4.000 hadis-i şerifi ihtiva eder ve "Kütübü Sitte" denilen büyük hadis kitaplarının altıncısıdır. Bu kitaptaki zayıf senetli hadislerin 30 kadar olduğu rivayet edilir.

İBNÜ SİRÎN: Tâbiun'un büyüklerindendir. Babası Sîrîn, Enes İbnü Mâlik'in kölesiydi. Annesi Safiyye de, Hazreti Ebu Bekir'in azatlısıydı. Sahabeden otuz zata yetişmiş. Hz. Ayşe, Ebu Hüreyre, İmran b. Husan, İbnü Abbas ve İbnü Ömer'den hadis rivayet etmiştir. Tefsir, hadis ve fıkıhta otorite idi. Rüya tabiri hususunda da müdekkik bir âlimdi.

Hicrî 32 senesinde doğmuş, 110 tarihinde Basra'da vefat etmiştir.

İMAMÜ'L-HAREMEYN: Abdülmelik İbnü Abdillâh b. Yusuf'l-Cüveynî, Şafiî fakihlerinden meşhur bir âlimdir. İlk hocası, babası Muhammed Cüveyni'dir. Sonra, Ebu Kasım İsferayînî'den, Ebu Hasan Muhammed Müzekkâ'dan, Ebu Abdillâh Habbâzî'den ders okumuştur. İmamü'l-Haremeyn, fıkıh, usûlü fıkıh ve kelâm ilminde kendisine mahsus bir yol takip etmiştir. Henüz yirmi yaşındayken, babasının vefatıyla onun yerine müderris olmuş, bir taraftan yüzlerce talebeye ders verirken bir taraftan da Ebu Kasım'ın derslerinde hazır bulunmuştur.

İmamül-Haremeyn'nin kıymetli eserlerinden bazıları şunlardır: "Tefsir", "Eş-Şamil Fî Usûli'd-Din", "El-Bürhan Fî Usuli'l-Fıkh", "Telhisü't-Takrîb", "El-İrşad Fi'İrşad Fi'l-Kelâm", "El İrşad Fî Usûli'l-Fıkh", "El-Gıyasî",

İmamü'l-Haremeyn, hicri 419 tarihinde doğmuş, 478 senesinde Nişâbur'da vefat etmiştir.

-K-

KADERİYYE: Bunların iddialarının aslı; "Her kulun, kendi fiilinin yaratıcısı olduğu" gibi sapık bir görüşe dayanır. Küfür ve isyanın Allah'ın, takdir, meşiyet ve iradesiyle olduğunu kabul etmezler. Allah'ın bütün sıfatlarını, ahirette Allah'ın görüleceğini, taat ve ma'siyet işlemekle sevap ve cezaya nail olunacağını inkâr ile, bunu muhal sayarlar. Katledilen bir kimsenin ecelinden önce öldüğünü söylerler bunların bu görüşleri saçmadır ve gayri islâmîdir. Buna rağmen kendilerini "Tevhid ve adl ehli" olarak isimlendirirler. Peygamberimiz'den, bunların "bu ümmetin mecusileri" olduğuna dair bir hadis rivayet edilmektedir. Bunlara "Mûtezile" de denir.

KADI IYAZ: Malikî fakihlerindendir. Hadis ve fıkıh ilimlerinde imam idi. Çeşitli ilimlere dair eserleri vardır.

En meşhur eseri; "Kitabü'ş-Şifa bi Ta'rifi Hukuki'l-Mustafa" dır. Bu zat, bir müddet kendi memleketi olan Endülüs'ün Sebte bölgesinde, daha sonra da Gırnata'da kadılık yapmıştır.

Hicrî 496'da doğmuş, 544 senesinde Merakeş'te vefat etmiştir.

İMAM KERHİ: Hanefî fakihlerinin meşhurlarındandır. "Müctehid Fi'l-Mesail" sayılmaktadır. Fıkhı, imam Azam'ın torunu İsmail'in talebesi olan Ebu Said Berdeî'den okumuştur. Kendisinden de Ebu Bekir Cessas, Ebu Aliyyi'ş-Şâsi ve Ebu'l-Haseni'l-Kudûrî gibi zatlar ders almışlardır.

"El-Muhtasar", "Şerhü'l-Camü's-Sağîr", "Şerhü'l-Camii'l-Kebîr" gibi eserleri vardır.

Hicrî 260 senesinde Irak'ın nahiyelerinden olan Kerh'de doğmuş, 340 tarihinde vefat etmiştir.

KERRAMİYYE: Kurucusu, Sicistanlı Muhammed b. Kerram'dır. Bu adam, "İman, lisan iledir. Kişi kalben kâfir olsa bile Allah indinde mümindir ve cennete girer" der.

Bunlar da, tıpkı Müşebbihe gibi, Allah'ı yaratıklarına benzetirler. O'nun cisimler gibi olmayan bir cisim olduğunu iddia; ve O'na, inmek, çıkmak, oturmak, kalkmak gibi fiiller nispet ederler.

-M-

İMAM MALİK İBNÜ ENES: Medine'de doğmuş ve yine orada vefat etmiştir. Tebe-ü tâbiinden olan İmam Malik, tâbiundan birçok fakihe yetişmiş, gençliğinden itibaren ilim sahasına atılmış, üç yüzü tâbiundan, altı yüzü de tebe-ü tâbiinden olmak üzere dokuz yüz âlimden hadis-i şerif okumuştur. İmam Malik, aynı zamanda büyük bir müfessirdi. Kur'an-ı Kerimin âyetlerinden binlerce dinî hüküm çıkaran İmam Malik, tefsır hususunda da büyük bir otoritedir. Kendisinin "Tefsirü Garibi'l-Kur'an" isimli bir eseri vardır. İmam Malik, aynı zamanda yüksek bir muhaddistir. Yazmış olduğu "El-Muvatta" kitabı, hadis âleminde pek muteber bir eserdir. Bin kadar hadis-i şeriften ibaret olan bu kitap İmam Malik tarafından, kırk senede vücuda getirilmiştir.

İmam Malik, hadis-i şerif rivayet edeceği zaman abdest alır, yıkanır, temiz elbise giyer, güzel kokular sürünür, saçına, sakalına intizam verir, vakar ve heybetle yerine oturur; başka hiçbir şeyle meşgul olmaksızın, büyük bir hürmetle hadis-i şerifleri anlatırdı.

İmam Malik, fıkhı içtihatlarını Kur'an'a, sünnete, icmâ-ı ümmete, kıyas-ı fukahaya, Medine ahalisinin ittifaklarına ve maslahat-i mürsele, sedd-i zerayî denilen diğer esaslara istinat ettirmiştir.

İmam Malik, çok büyük bir müçtehittir. Ehl-i Sünnet Mezheplerinden "Maliki" Mezhebinin imamıdır.

İmam Malik, fetva vermekte acele etmeyi kerih görür, çok kere "Lâ edrî" (bilmiyorum) derdi. "İlmîn siperi (kalkanı), bilmiyorum demektir" derdi. İlmen bu kadar yüksek olan İmam Malik ahlâk, zühd, takva, fazl, kerem yönünden de o derece yüksekti.

Doğum tarihi hicrî 93 veya 95 olup 179 senesinde vefat etmiş ve Medine'de "Cennetü'l-Bakî" mezarlığına defnedilmiştir.

MANTIKÎ MUHAKEME: Rasyonalistlerin bilgi metodu onlarca en büyük hâkim olan aklın koyduğu mantıkî kaidelerle düşünmenin hakikati

bulmak için kâfi geldiğine inanmak. Deney ve müşahedeye istinat etmeyen düşünüş tarzı.

MATERYALİZM: Kâinatı ve hayatı maddenin eseri ve tezahürleri olarak gören hurafeci ve ilim dışı bir nazariye. Bu sapık inanca göre, kâinat yaratılmamıştır, kendi kendine vardır ve ebediyyen var olmakta devam edecektir. Madde, ezelî ve ebedîdir. Kendi kendine, her hangi bir yaratıcıya ve yardıma muhtaç olmaksızın vardır.

Tabiatıyla bu telâkkı, ahiret, öldükten sonra dirilme, melekler, Allah, kitap inançlarını inkâr eden kâfirâne bir telâkkidır. Komünizmin, temelde dayandığı ve hayatın her alanında müesseseler olarak yaşatmaya çalıştığı materyalizm, tarihin hiçbir devrinde hak ve ilim tarafından tasvip görmemiştir. Bu bakımdan İslâm'ın en eski ve bugün için en tehlikeli bir düşmanıdır.

İMAM MÂVERDÎ: Şafiî fakihlerindendir. Basra ve Bağdat'ta senelerce tefsir, fıkıh, usûlü fıkıh ve edebiyat okutmuştur.

Hicrî 364 tarihinde Basra'da doğmuş, 450 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.

Eserlerinin en mühimleri şunlardır: "Tefsir", "El-Hâvi'l-Kebîr", "El-İknâ", "Nasihatü'l-Mülûk", "Kanûnü'l Vezâre", "El-Ahkâmü's-Sultaniyye".

MOLLA HÜSREV: Büyük bir Türk âlimidir. Tokat civarındaki Türkmenlerden "İrsak" kabilesindendir. Zamanın en büyük fakihi idi. Hocası, Burhanüddin Herevî'dir. Edirne'de müderrislik yapmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in hürmetini kazanmış, İstanbul'un fethinden sonra Kadı Hızır Bey'den sonra İstanbul kadılığına ve Ayasofya müderrisliğine tayin edilmiştir. Fatih, kendisi ile iftihar eder, vezirlerine hitaben "Bakınız bu zat, bu zamanın Ebu Hanife'sidir" derdi. Hanefî olan Molla Hüsrev heybetli, vakarlı ve mütevazı bir zat idi. Birçok hizmetçileri olduğu halde, çalışma odasında kendi işlerini kendisi görürdü.

Kıymetli eserlerinden bazıları: "Haşiye-i Beyzavî", "Haşiye-i Telvih", "Dürer", "Mir'âtü'l-Usûl"dür.

İMAM MUHAMMED: Ebu Adilah b. Hasen Eş-Şeybanî. İmam Azam'ın talebelerinden müçtehid bir zattır. Ayrıca İmam Mâlik, Evzai, Süfyan Sevrî ve Ebu Yusuf gibi âlimlerden de hadis ve fıkıh okumuştur. İmam Azam'ın içtihatlarını tamamen zapt ve kaydetmiştir.

Doksan dokuz kadar olduğu söylenen eserlerinden en mühimleri şunlardır:"Zahihru'r-Rivaye", "Cürcaniyyat", "Haruniyyat", "El-Âsar", "En-Nevadir", "El-Muvatta", "Kitabu Usûlî'l-Fıkıh"...

İmam Muhammed, hicri 132 tarihinde Vasıt'ta doğmuş ve 189 senesinde Rey şehrinde vefat etmiştir.

MÛTEZİLE: Vasıl b. Ata ve eniştesi Amr b. Ubeyd'in yolunda giden sapıklar. Başlıca görüşleri şunlardır:

1- Büyük günah işleyen ne kâfirdir, ne de mümindir.

2- Allah'ın sıfatları, zatının aynıdır. Allah'ın Kıdem sıfatından gayri, ezelî sıfatı yoktur. Allah'ı görmek mümkün değildir.

3- İnsan, kendi fiillerinin yaratıcısıdır.

4- Fasıkların cezalandırılması ve mümin olup taat üzere bulunanların mükâfatlandırılması, Allah için vaciptir.

5- Emrü bil-ma'ruf ve nehyü anil-münker, akıl yolu ile vaciptir.

İMAM MÜSLİM: Ebu'l-Hüseyin İbnü'l-Haccac b. Müslimi'l-Kuşeyrî. Nişaburlu meşhur bir muhaddis ve fakihtir. Hadis toplamak İçin İslâm âlemini gezmiş; İmam Buharî Nişabur'a geldiğinde onunla da görüşmüştür. Binlerce hadis-i şerif ezberlemiş; "Sahih-Müslim" denilen meşhur kitabını 300.000 hadis arasından seçtiği 4.000 hadisle meydana getirmiştir. Bu eser "Kütüb-ü Sitte"nin ikincisidir. "Es-Sahiheyn" denilince; Sahih-i Buharî ile Sahih-i Müslim kastedilir.

İmam Müslim, hicrî 204 tarihinde Nişabur'da doğmuş, 261 senesinde vefat etmiştir.

MÜCESSİME: Allah'ı bir cisim olarak düşünürler. "O, şeylere benzemeyen bir şeydir. Nefislere benzemeyen bir nefistir. Âlimlere benzemeyen bir âlimdir. Cisimlere benzeyen bir cisimdir" diyen mezhebin mensuplarıdır. Tabiatıyla bu inanç, İslâm dışı bir inançtır.

MÜRCİE: Bunlar, inanç, bakımından; Haricîlerin karşı kutbunu teşkil ederler. Hariciler, büyük günah işleyenleri kâfir sayarken; Mürcie fırkası, "Küfürle ibadetin faydası olmadığı gibi, iman olduktan sonra günahın da hiçbir zararı yoktur" derler. Bu gayri İslâmî fırkanın çıkışı hususunda çeşitli rivayetler vardır.

Mürcie'nin görüşleri, Hariciyye, Kaderiyye ve Cebriyye'nin görüşleriyle karışmıştır.

-N-

NATÜRALİZM: Tabiatçılık, tabiatta rastlanan kuvvet ve varlıkların tanrılaştırılması. Tabiî olay ve varlıklara tapma.

İMAM NESÂÎ: Ebu Abdirrahman b. Ali. Şafiî fakihlerinden olup aynı zamanda meşhur bir muhaddistir. "Suneni Nesâî" denilen hadis kitabı, "Kütüb-ü Sitte" adı verilen meşhur hadis kitaplarının beşincisi sayılır.

İmam Nesâî, Horasan'ın Nesâ şehrinde hicrî 225 tarihinde doğmuş, 303 tarihinde vefat etmiştir.

-P-

FAHRÜ'L-İSLÂM EL-PEZDEVİ: Mâverâünnehir'deki Hanefî fakihlerinin meşhurlarındandır. Hicri 400-482 tarihleri arasında yaşamıştır. Tefsir, usûl ve fürûda büyük bir bilgindir. Hanefî Mezhebi'ndeki yüksek kudreti, darbımesel olmuştur. "Keşfü'l Esrar" isimli tefsirinin 120 cilt olduğu söylenir. "Mebsut" isimli 11 ciltlik bir eseri ve usûlü fıkha dair meşhur kitabı vardır.

POZİTİVİZM: Hakikatı bulma konusunda, sadece beş duyuya güvenilebileceğine inanan, yanlış ve ilim dışı bir düşünce tarzıdır. Görülmeyen ve beş duyu ile kavranamayan şeyleri ilim ve imanın mevzuu olarak kabul etmez. İslâm'ın temellerine saldırı halinde bulunan bu kısır ve mahdut felsefî görüşün en büyük temsilcisi, meşhur Yahudi düşünürü Auguste Comte'tur.

-R-

RAFIZÎLER: Bunlara İmamiyye, Gulât ve Zeydiyye de denir. Dünyanın, hiçbir zaman, açık veya gizli bir imamdan mahrum bulunmayacağını iddia ederler. Hz. Ali'den başkasının hak imam olmadığını söyler. Hz. Ali'ye bir taraftan ulûhiyyet bir taraftan nübüvvet bir taraftan da nübüvvette ortaklık nispet etmektedirler. İddialarının esası, Hz. Ebu Bekir'i ve Ömer'i tekfire dayanır. Onlardan uzaklaşmayı dinî bir vecibe bilirler. Onlar için şefaat istenilecek, veli olarak kabul edilecek, yalnız ve yalnız Hz. Ali'dir.

RASYONALİZM: Akılcılık, Bilgi'ye sadece akıl yolu ile varılabileceğine inanmak, Akıl'ı, hakikati bulma konusunda, tek vasıta kabul etmek. Dolayısıyla rasyonalizm, aklın dışındaki bütün bilgi vasıtalarını reddeder. Vahyi, tecrübe ve müşahadeyi kıymetsiz bulur.

-S-

ŞEMSÜ'L-EİMMETİ'S-SERAHSİ: Hanefî fakihlerinin ileri gelenlerindendir. "Müçtehid Fi'l Mesail" sayılmaktadır. "Mebsut" adındaki otuz ciltlik ölümsüz fıkıh kitabını yazmıştır. Hakana verdiği bir nasihatten dolayı "Özcent" şehrinde mahpus iken, bu muazzam eseri, imlâ yoluyla hariçten dinleyen talebesine not ettirmiş, sonra Fergana'ya gidip orada tamamlamaya muvaffak olmuştur.

Usûl-ü fıkha dair "El-Usûl" isimli bir eserinden başka, "Abdü'l-Kazî", "Muhtasar-ı Tahâvî" ve "Siyer-ü Kebir" isimli eserlere şerhleri vardır. Hicrî 483 tarihinde vefat etmiştir.

SEPTİSİZM: Şüphecilik. Tarihte sofizmden sonra ve onun mahsulü olarak doğmuş bulunan eşyayı ve eşya hakkındaki bilgiyi inkâr eden düşünüş sistemi.

Septikler; her yerde mutlak yürürlükte olmaya ve itibar etmeye değer bir bilginin imkânından şüphe içindedirler.

SEYYİD ŞERİF CÜRCANÎ: Çok meşhur bir hanefî âlimdir. Bütün hayatını ilme hasretmiş; tefsir, hadis, kelâm ve fıkha dair kıymetli eserler yazmıştır. Bir ara Anadolu'ya gelmiş, Molla Fenarî ile görüşmüş, onunla beraber Mısır'a gitmiştir. Daha sonra Şiraz'a dönmüştür. Timur, Şiraz'a geldiğinde Seyyid Şerifi alıp Semerkand'a götürmüştür. Orada Teftazanî ile yaptığı münazara meşhurdur.

Eserlerinden bir kısmı şunlardır: "Şerhü Mevakıf", "Haşiyetü Hidaye", "Haşiyetü Muhtasarı İbni Hacib".

Seyyid Şerif, hicri 740 tarihinde doğmuş, 816 senesinde Şiraz' da vefat etmiştir.

SUFRİYYE: Hacirilerin, Ziyad İbnü'l-Esfar'a bağlı olan kolu.

İMAM SUYÛTÎ: Ebü'l Fazl Abdurrahman Celâlüddin b. Kemalüttin el-Hudayrı. Suyûti, İslâm âlimlerinin büyüklerine erişmiş, bilgisini artırmak için, seyahatlere çıkmıştır: Bilhassa tefsir, hadis, fıkıh, nahiv, belagat, lügat ve tarih ilimlerinde bir otorite idi, imha ettiği yazılarından başka 400 kadar eseri olduğu rivayet edilir.

Büyük bir kısmı basılmış olan bu eserlerin en meşhurları şunlardır: "Tefsir-i Celaleyn", "El-itkan fi ulûm'il-Kur'an", "Es-bab'un Nüzul", "El-Camiu's-Sağir", "El-Leâl'il-masnua fî Ehadis'il-Mevzua".

Bu meşhur ve büyük âlim, hicrî 849 senesinde Kahire'de doğmuş ve 911 tarihinde orada vefat etmiştir.

-Ş-

İMAM ŞAFİÎ: Ebu Abdillâh Muhammed b. İdris. Dört büyük imamın üçüncüsüdür. Büyük dedesi Şafiî, gençliğinde peygamberimizi görmüş, onun babası Saib de, Bedir muharebesinde İslâm'ı kabul etmiş muhterem bir sahabîdir.

İmam Şafiî, daha dokuz yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, genç yaşında Mekke müftüsü Ebu Halid Müslim b. Halid'den fıkıh okumuştur. Daha sonra İmam Malik'ten fıkıh ve hadis okumuştur. Daha sonra Irak'a giderek imam Muhammed'den yine fıkıh okumuştur. Süfyan İbnü Uyeyne, Abdulaziz İbnü'l-Macişûn gibi meşhur âlimlerden hadis okumuştur. Kendisinden de İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Sevr İbrahim b. Halid, Ebu İbrahimi'l-Müzeni, Er-Rebî ibnü Süleymani'l-Muradî gibi bir çok zat, hadis rivayet etmişlerdir.

İmam Şafiî'nin, Kur'ân-ı Kerim'in ayetlerinden ne büyük bir itina ile hüküm çıkardığını anlamak için "Kitabü'l-Ümm" isimli eserine bakmak kâfidir.

İmam Şafiî, içtihatlarında Kur'an'a, sünnete, icmaa, ashabın ittifak ettikleri hususlara ve gerektiğinde kıyasa istinat etmiştir.

Ayrıca İmam Şafiî, tıp, şiir, edebiyat, atıcılık gibi sanatlarda da büyük bir üstad idi. Eserlerinden bazıları şunlardır: "Ahkâmü'l-Kur'an", "Es-Sünen", "İhtilâafü'l-Ümm", "Müsnedü'ş-Şafiî", "İhtilaf-ül Hadis", "Er-Risale fil-Usul", "El-Mevaris", "Edebü'l-Kadî", "El-Eşribe","Fezailü Kureyş", "Es Sebku ve'r-Remy".

İmam Şafiî hicrî 150 senesinde doğmuş, 204 tarihinde Mısır' da vefat etmiştir.

ŞEHVETPEREST: Hedonizme inanan. Hedonizm, materyalizmin bir koludur. Öldükten sonra dirilmek bahis konusu olmadığına (hâşâ) göre, yaşanılan hayattan zevk olmak gerekir. Bu felsefeye göre, zevklerin en yükseği maddî ihtiyaçların tatmininden ibarettir.

TABERÂNÎ: Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, Meşhur bir hadisçi olup İslâm âlemini 32 sene dolaşmış pek çok hadis toplamıştı. "Mu'cemü Kebir" "Mu'cemü Evsat" "Mu'cemü Sağir" isimlerinde üç hadis kitabı vardır.

Hicrî 260 senesinde Şam'ın Taberiyye kasabasında doğmuş, 360'da İsfahan'da vefat etmiştir.

İMAM TAHÂVİ: Ebu Cafer Ahmet b. Muhammed. Meşhur bir hanefî fakihidir. "Müçtehid Fi'l-Mezhep" derecesini haiz olduğunu söylemektedir. Mısır'da Hanefilerin liderliğini yapmıştır.

Hicri 229 tarihinde Mısır'ın Tahâ nahiyesinde doğmuş, 321 senesinde vefat etmiştir.

Eserlerinden bazıları şunlardır: "Ahkâmü'l-Kur'an", "İhtilâfü'l-Ulema", "En-Nâsihu ve'l-Mensuh", "Tarihü Kebir", "Kitabü Sağir", "Menakıb-i Ebî Hanife", "Şerhü'l-camî'i-Kebir", "Şerhü'l-Camii's Sağir".

EBU DAVUDİ TAYÂLİSİ: Süleyman İbni Dâvud. Fakih ve muhaddislerden, Horasanlı bir âlimdir. "Müsnedü Tayâlisi" denilen meşhur hadis kitabı, bu zattan Yusuf İbnü Habib'in rivayet ettiği hadis-i şeriflerin toplanıp yazılmasıyla vücuda gelmiştir. Rivayete göre, ilk telif edilen "Müsned" kitabı budur.

Hicrî 204 tarihinde vefat etmiştir.

TECRÜBE VE MÜŞAHADE: İlim metotlarından birisidir. Tecrübe; maddî veya beşerî bir hadisenin, şartlarının insanlar tarafından tayin edilerek tekrarlanmasıdır. Müşahade ise; müşahitlerin herhangi bir müdahelesi olmaksızın vakıayı müşahade etmelerinden ibarettir.

SAADÜDDİN TEFTAZANÎ: İslâm'ın büyük âlimlerindendir. Serahs'ta ikamet ederdi. Bir aralık Timur ile beraber seferlere çıkmış, daha sonra Timur tarafından Semerkant'a gönderilmişti. Türkiye'yi de ziyaret etmiş ve Osmanlı âlimleriyle görüşüp mübahaselerde bulunmuştu.

Hicrî 727 tarihinde, Horasan'da Nesâ yakınlarındaki Teftazan köyünde doğmuş, 793'te Semerkant'ta vefat etmiştir.

Eserlerinin meşhurları şunlardır: "Keşfü'l-Esrar", "Haşiyetü Keşşaf, "Şerhü Hadisi Erbain", "Şerhü Mekasıd", "Şerhü Akaidi'n-Nesefi."

İMAM TİRMİZÎ: Ebu İsa Muhammed b. İsa. Çok meşhur bir hadis ve fıkıh âlimidir. İslâm âlemini dolaşmış asrının yüksek âlimleri ile görüşmüştür. Kuteybe b. Saîd, Süfyan b. Vekî ve Muhammed Buharî gibi meşhurlardan hadis rivayet etmiştir. "Sünenü Tirmizî" adındaki kitabı, "Kütübü Sitte"nin dördüncüsüdür. Mezheplere, hadislerin nevilerine ve illetlerine dair ihtiva ettiği malûmat ile fakihler nezdinde kıymetli bir kitaptır. Tirmizî'nin ayrıca, "Eş-Şemailü'n-Nebeviyye ve'l-Hassailü'l Mustafaviyye", "Kitabü'l-İlel" adındaki eserleri de meşhurdur.

İmam Tirmizî, Meyhun nahiyelerinden olan Tirmiz'de hicrî 209 tarihinde doğmuş, yine orada 279 senesinde veefat etmiştir.

-Y-

YE'CÜC VE ME'CÜC: Bu hususta Cenâb-ı Allah şöyle buyurmaktadır:

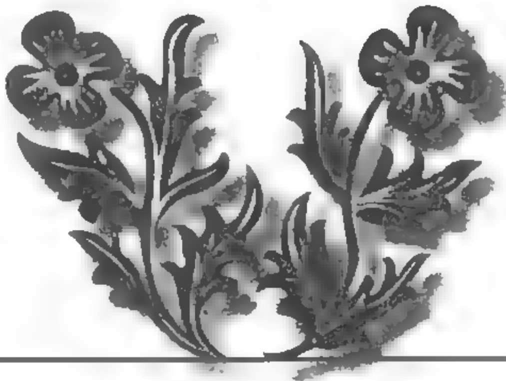
"...Hakikat Ye'cüc ve Me'cüc, yeryüzünde fesat çıkaranlardır..."

"Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc (ünseddi) açılıp da her tepeden saldıracakları ve gerçek vaad olan (kıyamet) yaklaştığı vakit, işte o zaman küfredenlerin gözleri hemen belirip kalacak..."

Ye'cüc ve Me'cüc, Arapça'ya başka dillerden geçmiş, yabancı kelimelerdir. Bunların ne olduğu hususunda pek çok ve çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Fakat İslâm'a göre; aslı ve nesebi belirsiz, din ve millet tanımaz yaratıklardır ki onların ortaya çıkışı kıyamet alâmetlerindendir. Ayet-i kerimede zikredildiğine göre; yeryüzünü fesada vereceklerdir.

ONUNCU BÖLÜM

Akaid Metni ve Tercümesi

AKAİD METNİ'NİN TERCÜMESİ

İslâm 'a göre, eşyanın varlığı bir realitedir. Ve ilim, bu eşyanın realitesine nüfuz eder.

Âlem, bütün kısımlarıyla sonradan yaratılmıştır. Âlem, yoktan var edilmiştir ve zamanı gelince yok olacaktır.

O halde, âlem, âyan ve ârazdır.

Âyan; zatıyla kaim olan şeydir. Ya mürekkep olur ki, cisimdir. Yahut cevher gibi, gayri mürekkep olur ki, bölünmez en küçük parçadır.

Araz; renkler, (kımıldama, durma, birleşme ve ayrılmadan ibaret olan) kevnler, tadlar, kokular gibi kendi zatıyla kaim olmayan; cisimlerde ve cevherlerde sonradan olan şeydir.

Yaratıklar için ilim kaynakları üçtür:

1- Selim Hisler (Beş duyu): Bunlar; işitmek, görmek, koklamak, tatmak, dokunmaktır. Bu beş duyu, fonksiyonlarının icabettirdiği hissi duyarlar.

2- Akıl: Akıl ile ilk bakışta hâsıl olan bilgi zarurî bilgidir. Bir şeyin tamamının, parçasından büyük olduğunu bilmek gibi.

Delillerle elde edilen ilim ise, iktisabıdır.

3- İlim kaynaklarının üçüncüsü, Doğru Haber'dir. Bu da iki çeşittir:

A. Mütevatir Haber: Yalan üzerine ittifakları düşünülmeyen bir

toplumun naklettiği haberdir. Bu haber çeşidi de, zaruri olarak, bilgiyi icabettirir. Eski zamanlarda yaşamış hükümdarlar ve uzak memleketler hakkındaki bilgi gibi.

B. Mucize ile risaleti sabit olan Resulün Haberi: Bu da, istidlali ilmi meydana getirir. Resulün Haberi ile hâsıl olan bilgi, kat'iyyet ve gerçeklik konusunda, tevatürle sabit olan bılgi gibıdir.

İslâm'a göre ilham; bir şeyin sıhhatini bilme sebeplerinden değildir.

İman: Allah indinden gelen şeyleri kalp ile tasdik ve dil ile ikrardır.

Ameller artar ama (inanılması lazım gelen şeyler bakımından) iman, ne artar, ne de eksilir.

Dili ile ikrar ve kalbi ile tasdik etmiş olan kulun "Ben muhakkak müminim" demesi doğrudur. Onun, "Ben inşaallah müminim" demesi doğru değildir.

İman ile İslâm birdir.

Büyük günah, mümin olan insanı imandan çıkarmaz ve küfre sokmaz.

Bir kimse, saîd (günahsız) iken şakî (günahkâr), şakî iken de, saîd olabilir. Bu, fertte, saadet veya şekavet halinin değişmesidir. Yoksa ferdin, saadet ve şekaveti yarattığı manasına gelmez. Çünkü saadet ve şekaveti yaratma, Allah'ın sıfatlarındandır. Allah ve sıfatlarında ise değişme olmaz.

Âlemi yoktan yaratan, Allah-ü Teâlâ'dır. O Allah ki, öncesiz, diri, kadir, âlim, işiten, gören, dileyen, muradedendir. Allah, araz değildir, cısim değildir, cevher değildir, suret ve şekil değildir, mahdut değildir, bir şeyin parçası veya cüz'ü değildir, bileşik değildir, sınırlı değildir. Cins ve keyfiyet ile vasıflanmaz, mekândan münezzehtir, üzerinden zaman cereyan etmez. O'na hiçbir şey benzemez. İlminden, kudretinden hiçbir şey harıç değildir.

Allah'ın (C.C.) ezelî ve zatıyla kaim sıfatları vardır. Bu sıfatlar, zatının aynı da değildir, gayrı da değildir.

Allah 'in ezelî sıfatları: ilim, kudret, hayat, kuvvet, işitmek, görmek, irade, meşiyyet, fiil, halk etmek, rızıklandırmak ve kelâmdır.

Allah, kelâm sıfatı ile konuşur. Kelâm, harf ve sesler cinsinden olmayıp Allah'ın ezelî bir sıfatıdır. Allah-ü Teâlâ, bu kelâm sıfatıyla, kelâm edici, emredici, nehyedici ve haber vericidir.

Allah-ü Teâlâ'nın kelâmı olan Kur'an, mahlûk değildir.

Allah-ü Teâlâ'nın kelâmı olan Kur'an, mushaflarımızda (harfler ve kitabet şekliyle) yazılır. Kalplerimizde (hayat edilen lafızlarla) manfuzdur. Dillerimizde okunur. Kulaklarımızda duyulur. Fakat bunlara (mushafı kalp, dil ve kulaklara) hulul etmez.

Tekvin, Allah-ü Teâlâ'nın ezelî sıfatıdır. Tekvin; Allah-ü Teâlâ'nın âlemi ve âlemin parçalarından her birini, tayin ettiği vakitte, icat etmesidir. Tekvin sıfatı, bize göre, yaratılan şeylerden ayrıdır.

İrade, Allah-ü Teâlâ'nın zatıyla kaim olan ezeli bir sıfatıdır

Allah-ü Teâlâ'yı görmek, aklen caiz, naklen vaciptir. Allah-ü Teâlâ, görülür. Fakat bu görülme, bir mekânda, bir yönde, bir ışık yardımıyla değildir. Görenle Allah (C.C.) arasında bir mesafe de bahis konusu değildir.

Allah-ü Teâlâ, kullarının iman, küfür, ısyan ve ibadet (tâat) olan bütün fiillerinin yaratıcısıdır.

Kulların bu fiillerinin hepsi, Allah'ın iradesi, dilemesi, hükmü, kazası ve takdiri iledir. Ancak, kullar için, ihtiyarî fiiller vardır. Bu fiiller dolayısıyla sevap alırlar veya cezalanırlar.

Kulların yaptığı iyi ve güzel olan fiillere Allah'ın rızası vardır. Fena olan fiillere ise, rızası yoktur.

Allah kullarının küfrüne razı olmaz.

İstitâat (kulun gücü), ferdin fiili ile başlar ve fiilin bitmesi ile sona erer. Kula verilen bu güç, fiili yapan kudretin kendisidir.

İstitâat (ferdin, bir şeye gücünün yetmesi); sebeplerin, âletlerin ve azaların salim olmasıyla mümkündür.

Allah, kulun gücünün yetmeyeceği şeyi teklif etmez.

Bir insanın vurmasının sonucu, dövülen kişide meydana gelen acı ve elem; insanın vurmasının hemen akabinde camın kırılması ve buna benzer şeylerin hepsi, Allah-ü Teâlâ'nın yarattıklarıdır. Bu neticeleri meydana getirmekte, kulun bir yaratma kudreti yoktur.

Allah-ü Teâlâ, dilediği kimseyi sapıklıkta; dilediği kimseyi hidayette kılar.

Allah kul için, sadece hayırlı olanı yaratmalıydı denemez.

Allah-ü Teâlâ, kendisine şirk koşanı affetmez.

Şirkten başka, dilediği kimselerin, büyük veya küçük günahlarını affeder.

Helâl olarak kabul edilmediği takdirde, Allah dilerse, büyük günahı da affeder.

Haram edilmiş şeyler de rızktır.

Helâl olsun, haram olsun; herkes kendi rızkını yer. Bir insanın kendi rızkını yememesi veya başkasının onun rızkını yemesi tasavvur edilemez.

Melekler, Allah'ın kulları olup, Allah'ın emri ile hareket ederler.

Onların, erkeklik ve dişilik vasıfları yoktur.

Allah'ın peygamberlerine indirmiş olduğu kitaplar vardır. Bu kitaplarda emrini, nehyini, mükâfatını ve azabını beyan edip açıklamıştır.

Resullerin gönderilmesinde hikmet vardır. Allah-ü Teâlâ, beşer içinden bazılarını, beşeriyete müjdeleyici ve korkutucu resuller olarak göndermiştir. Bu resuller; insanlara, din ve dünya işlerinden, muhtaç oldukları her şeyi açıklamışlardır.

Cenâb-ı Allah, peygamberleri, tabiat kanunlarını yırtan mucizelerle teyit etmiştir.

Peygamberlerin ilki, Hz. Adem ve sonuncusu, Hz. Muhammed (S.A.S.)'dir.

Peygamberlerin sayılarının ne olduğu konusunda münakaşa etmemelidir. Zira Allah-ü Teâlâ buyurmuştur ki: Andolsun ki, senden evvel de peygamberler gönderdik. Onların içinden, sana kıssalarını bildirdiğimiz kimseler de var; sana bildirmediğimiz kimseler de var. Eğer adet zikredilirse; zikredilen adetten fazla peygamber gelmiş geçmişse onlar inkâr edilmiş; zikredilen adetten az peygamber gelmişse peygamber olmayanlara peygamberlik izafe edilmiş olur.*

* *El - Mümin Suresi,ayet 78.*

Peygamberlerin hepsi, Allah'tan aldıklarını tebliğ etmişler ve haber vermişlerdir.

Peygamberler sadıktırlar ve nasihat edicidirler. Peygamberlerin en efdali, Hz. Muhammed (S. A.S.)'dir.

Peygamberlerin ve hayırlı kimselerin büyük günah işlemiş olanlara da şefaat edecekleri (ayet ve hadislerle) sabittir.

Kul, kendinden emir ve yasaklamaların kalkacağı bir duruma ulaşamaz.

Beşerin resulleri, meleklerin resullerinden daha faziletlidir. Meleklerin resulleri de, (peygamberler hariç) bütün beşerden daha efdaldir. Müminlerin umumu ise, meleklerin umumundan faziletlidir.

İnsanların en efdali, peygamberimizden sonra, Ebu Bekr'is Sıddîk (R.A.)'tir. Ebu Bekir'den sonra, Ömerü'l-Faruk (R.A.)'tur. Sonra Osman zü'n-Nureyn (R.A.)'dir. Sonra da, Aliyyül-Mürteza (R.A.) 'dır. Hulefa-i Raşidîn'in hilafetleri de, bu sıraya göre olmuştur.

Sahabe, ancak hayırla yad edilir.

Peygamber (S.A.S.)'in cennetle müjdelediği Aşere-i Mübeşşere'nin, cennete gideceklerine şahadet edilir.

Hz. Muhammed (S.A. S.)'in kıyamet alâmetlerinden olarak; Deccâl'in, Dâbbe-i Arz'ın, Ye'cüc ve Me'cüc'ün çıkması; Hz. İsa'nın gökten inmesi ve güneşin batıdan doğması hakkında verdiği haberler haktır.

Öldürülen bir kimse, eceli ile ölmüştür. Ölüm de, (hayat gibi) bir varlıktır.

*Kafirlere ve müminlerden bazı günahkâr olanlara kabir azabı; itaat edenleri kabirde nimetlendirmek Münker ve Nekir'in suali,*** *kitap ve sünnet ile sabittir (gerçektir). Öldükten sonra dirilmek, haktır. Amellerin ölçülmesi, haktır Ahirette kula verilecek olan kitap haktır. Ahirette, Allah'in kullarına sual sorması, haktır. Kevser havuzu, haktır. Sırat Köprüsü, haktır.*

Cennet ve Cehennem, haktır. Cennet ve Cehennem yaratılmıştır ve şu anda da mevcutturlar.

*** *Kabirde, ölüye Rabbı, Dini ve Peygamberi hakkında meleklerin sorduğu sorular.*

Cennet ve Cehennem sonsuzdur. Hiçbir zaman yok olmazlar ve içindekiler de yok olmayacaklardır.

Büyük günah işlemiş olan müminler (tevbe etmeden ölseler dahi), Cehennemde ebedî kalmayacaklardır.

Dirilerin ölülere dua etmelerinde ve onlar için sadaka vermelerinde ölülere fayda vardır

Allah (C.C), dualara icabet eder ve hacetleri bitirir. Velîlerin kerameti, haktır.

Ümmetinden biri için ortaya konan keramet,o ümmetin peygamberinin mucizesi sayılır. Bu kerametle, o müminin velî olduğu meydana çıkar.

Velî, ancak resulün risaletini tasdik eden, tam inanan ve dinin emirlerini harfiyen tatbik eden kimsedir.

Hiçbir velî asla peygamber derecesine ulaşamaz. Müslümanların bir imam (reis) seçmeleri şarttır.

İmametin şartları şunlardır;

1. İmamın zahir (açık) olması gerekir.

2. Muntazar (gelmesi beklenilen) bir imam da kabul edilemez

3. İmam, Kureyş'ten olmalıdır. Ancak imamlık, Hâşim ve Ali oğullarına mahsus değildir.

4. İmamın, zamanının en faziletlisi olması şart değildir,

5. İmam, kâmil, ve tam bir idareci olmalıdır.

6. İmam, siyasî (siyaset ilim ve sanatını bilir) olmalıdır.

7. Ahkâmı tenfıze (İslam nizamının yürürlükte kalmasını temine), İslâm memleketlerinin hudutlarını muhafazaya ve mazlumunun hakkım zalimden almaya kadir olmalıdır.

İmamın vazifeleri şunlardır:

1. Ahkâmı tenfız.

2. Hadleri ikame.

3. Askerî teçhiz.

4. Sadakaları toplamak.

5. Mütegallibeyi, hırsızları ve yol kesenleri kahretmek.

6. Cuma ve bayram namazlarını kıldırmak.

7. İnsanlar arasında vuku bulan ihtilâfları halletmek,

8. Hakların ispatına vesile olan şahadetleri (ve sair ispat vasıtalarım tetkik ve) kabul etmek.

9. Velisi olmayan küçükleri evlendirmek.

10. Ganimetleri (harp ve neticesinde husule gelen kazançları, adalete uygun olarak) taksim etmek.

Ve bunlara benzer diğer vazifeler.

İmam, günahkâr oluşu ve zulmü sebebiyle azledilemez.

İnsanı küfre götüren haller şunlardır:

1. Naslar (Kitap ve Sünnet'in hükümleri), zahirleri üzerine hamlolunurlar. Bunların zahirlerinden vazgeçip, batın ehlinin iddia etliği mânâlara sapmak, İslâm'dan çıkıp küfürle vasıflanmak demektir.

2. Nasları reddetmek, küfürdür.

3. İster büyük, ister iüçük olsun; (haram ve) günahı helâl saymak, küfürdür.

4. Şeriat ile alay etmek, küfürdür.

5. Allah-ü Teâlâ'nın rahmetinden ümit kesmek, küfürdür.

6. Allah'ın azabından emin olmak küfürdür.

7. Gaipten haber verdiği (iddia edilen adamın) haberin kabulü ile kâhini tasdik etmek, küfürdür.

Allah'ın elçisi Muhammed (S.A.S.)'in, uyanıkken, şahsı ile semaya ve sonra yüce makamlardan Allah'ın dilediği yere miracı (çıkması) haktır.

Müçtehit bazen hata, bazen isabet eder.

Akaıd kitabı,Vehhab olan Allah-ü Teâlâ'nın yardımıyla böylece tamamlandı.

Doğruyu en iyi bilen Allah (C.C.)'tır.

بسم الله الرّحمن الرّحيم

الحمد لله ربّ العالمين والصّلاة والسلام على رسولنا مُحمّد وآله وصحْبه اجْمعين

قال اهل الحق حقائق الاشياء ثابتة والعلم بِها متحققة

والعالَم بجميع اجزائه مُحدث.

اذهُوَ اَعْيانٌ واعْراضٌ.

فالا عيانُ مالَه قيام بذاته وهُوَامّامركّبٌ وهُو الجسْمُ او غيرُ مركّبٌ كالجوهر وهُوَالْجزءُ الّذى لايتَجزّأُ.

والعَرَضُ مالا يقومُ بذاته ويحدث فى الاجسام والجوهر كالالوان والاكوان والطعوم والروائح.

واسبَاب العلم للخلقِ ثلاثةٌ.

الحواس السليمة

والخبرالصادق والعقل.

فالحواس خَمسٌ: السمعُ والبصر والشم والذوق واللمسُ.

وبكل . حاسة منها يوقفُ على ما وضعت هى له.

واما العقل: فهوَ سببٌ للعلم ايضاً وما ثبت منه بِالبديهة فهوَ ضروريٌّ كا العلم بانَ كل شيء اعظم من جزئه.

وماثبت بالا ستد لاَل فَهُوَ اكْتِسا بِيٌّ.

والخبرُ الصّادق على نَوْعَينِ:

احد هما الخبر المتواتر وهو الَخبر الثابت على السُّنّة قومٌ لا يتصور توا طؤ هم على الكذب وهو موجب للعلمِ

الضّروري كا لعلم با لملوك الخالية فِي الازمنة الماضية والبلدان النائية.

والثانِي خبر الرسول المؤيَّدِ بالمعجزة وهو يوجب العلم الا ستدلا لّي والعلم الثا به يضا هي العلم الثّابت بالضّرواة فِي التّيَقُّنِ والثبات.

والا لهام ليس من اسباب المعرفة بصحة الشيء عند اهل حق.

والا يمان فِي الشرع هو التصديق بما جاء من عند الله تعالى والاقرار به.

فا ما الا عمال فهي تتزا يد فِي نفسها والا يمان لا يز يد ولا ينقص:

واذا وجد من العبد التصد يق والا قرار صح له ان يقو ل (اتا مؤ من) حقاً ولاينبغي ان يقول (أنا مؤمن ان شاء الله)

والا يمان والاسلام واحد.

والسعيد قد يشقى والشقي قد يسعد والتغير يكون على السعادة والشقاوة دون الاسعاد والاشقاء وهُما من صفات الله تعالَى ولاتغير على الله تعالَى ولا على صفاته.

والمْحدث للعالَم هو الله تعالَى الواحد القديم الحي القادر العليم السميع البصير الشائي المريد ليس بعرض ولا جسم ولا جوهر ولامصور ولا محدود ولا معدود ولا متبعض ولا متجز ولا متركب ولا متناه ولا يوصف بالما هية ولا با لكيفية ولا يتمكن فِي مكان ولا يَجري عليه زمان ولا

يشبهه شيئ ولا يَخرج عن علمه وقدرته شيئ.

وله صفات ازلية قائمة بذاته وهي لاهو ولا غيره.

وهي العلم والقدرة والحيات والقوة والسمع والبصر والارادة والمشيئة والفعل والتخليق والترزيق والكلام.

وهو متكلم بكلام وهو صفة له ازلية ليس من جنس الحروف والاصوات والله تعالَى متكلم بها آمر ناه مُخبِر.

والقرآن كلام الله تعالَى غيْرمَخلَوق.

وهو مكتوب فِي مصاحفنا مَحوظ فِي قلو بنا مقروء بالسنتنا مسموع باذاننا غيْر حال فيها. والتكَوين صفة الله تعالَى ازلية وهو تكوينه للعالَم ولكل جزء من اجزائه لو قت وجوده وهو غيْر المكون عندنا.

والارادة صفة الله تعالَى ازلية قائمة بذاته تعالَى.

ورؤية الله تعالَى جائزة فِي العقل واجبة بالنقل فيَرى لافِي مكان ولاعلى جهة من مقابلة اواتصال شاء اوثبوت مسافة بيْن الرائيِ وبيْن الله تعالَى.

والله تعالى خالق لأفعال العباد من الكفر والايمان والطاعة والعصيان وهي كلها بارادته ومشيئته وحكمه وقضيته وتقديره.

وللعباد افعال اختيارية يثابون بها ويعاقبون عليها.

والحسن منها برضاء الله تعالَى والقبح منها ليس برضائه تعالَى.

ولاستطاعة مع الفعل وهي حقيقة القدرة التَي يكون بِها الفعل.

واول الانبياء ادم عليه السلام وآخر هم مُحمد صلى الله عليه وسلم.

وقد روى بيان عددهم فِي بعض الاحاديث والاولَى ان لايقتصر على عدد فِي التسمية وقد قال الله تعالَى * مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ * ولا يومن فِي ذكر العدد ان يدخل فيهم من ليس منهم او يَخرج منهم من هو فيهم.

وكلهم كانوا مُخبْر ين مبلغين عن الله تعالَى، صادقين ناصحين.

وافضل الانبياء مُحمد عليه السلام.

والشاعة ثابية للر سل والاخيار فِي حق اهل الكبائر.

ولايصل العبد الِى حيث يسقط عنه الامر والنهى.

ورسل البشر افضل من رسل الملا ئكة ورسل الملا ئكة افضل من عامة البشر وعامة البشر افضل من عامة الملا ئكة.

زافضل البشر بعد نبينا عليه الصلاة والسلام ابو بكر الصد يق ثُم عمر الفاروق ثُم عثمان ذو النورين ثُم على المرتضى رضى الله تعالَى عنهم اجْمعين. وخلا فتهم على هذا التر تيب ايضاً.

ويكف عن ذكر الصحابة الاّ بخير.

وتشهد بالجنة للعشرة المبشرة الَذينَ بشرهم النبّيِ عليه السلام بالجنة.

وما اخبَر به النبِي عليه السلام من اشراطِ الساعة من

ويقع هذا الاسم على سلامة الاسباب ولآلات والجوارح وصحة التكليف

وتعتمد هذه الاستطاعة. ولا يكلف العبد بِما ليس فِي وسعه.

وما يوجد من الالَم فِي المضروب عقيب ضرب انسان والانكسار فِي الزجاج عقيب كسر انسان وما اشبه كل ذلك مَخلوق الله تعالَى لاصنع للعبد فِي تَخليقه.

والله تعالَى يضل من يشاء ويهدي من يشاء.

وما هوالاصلح للعبد فليس ذلك بواجب على الله تعالَى.

والله تعالَى لايغفر ان يشرك به ويغفر مادون ذلك لمن يشاء من الصغائر والكبائر.

ويَجوز العفو عن الكبِيرة اذا لَم تكن استحلال كفر.

والحرام رزق.

وكل يستوفِي رزق نفسه حلالا كان او حراما ولا يتصوران لا يأ كل انسان رزقه او يأ كل غيْره رزقه.

والملا ئكة عباد الله تعالَى العاملون بامره ولا يوصفون بذكورة ولا أنوثه.

والله تعالَى كتب انزلَها على انبياء وبيْن فيها امره ونَهيه ووعده ووعيده وفِي ارسال الرسل حكمة وقد ارسل الله تعالَى رسلا من البشر الَى البشر مبشرين ومنذرين ومبينين للناس ما يَحتاجون اليه من امور الد نيا والدين.

وايدهم بالمعجزات الناقضات للعادات.

رسوله.

ولا يبلغُ وليٌّ درخة الاتبياء اصلاً.

والمسلمونَ لا بد لَهم منِ امام.

ثمَّ لا بدان يَكونَ الامامُ ظَا هرًا.

لامُخْتَفيًا والامنتظرًا.

ويكونَ من قريشٍ لا يَجوز من غيْر هم ولا يَختص ببنِي هاشم واولاد علي رضى الله عنه.

ولا يشترط فِي الامام ان يكن معصوما ولا ان يكون افضل من اهل زمانه.

ويشترط ان يكون من اهل الولاية المطلقة الكاملة: سائسًا

قادرًا على تنفيد الا حكام وحفظ حدود دار الاسلام واستخلاص حقِّ المظلوم من الظالِم.

يقوم بتنفيذ احكَامهم.

واقامة حدودهم.

وتجهيزجيو شهم.

واخذ صدقاتِهم.

وقهر المتغلبة والمتلصصة وقطاع الطريق.

واقامة الجُمُع والاعيادِ.

وقطع المنازعَات الواقعة بين العباد.

وقبول الشهادات القائمة على الحقوق.

وتزويج الصغار والصغائر الذين لا اولياء لَهم.

وقسمة الغنائم ونَحوذلك.

خروج الدجال ودابة الارضِ ويأجوج ومأجوج ونزول عيسى عليه السلام من السماء طلوع الشمسِ من مغْرِ بِها فهُوَ حقٌّ.

والمقتولُ ميّتٌ باجلهِ والموتُ قائمٌ بالميّت.

وعذابُ القبر للكافرين ولبعض عُصاتَ المؤْمنينَ وتنعيم اهلِ الطاعةِ فِي القبرِ وسؤال منكر ونكير ثابت بالدلائل السمعية.

والبعث حقٌّ

والوزن حقٌّ

والكتاب حقٌّ

والسُّؤالُ حقٌّ

والحوضُ حقٌّ

والصّراطُ حقٌّ

والجَنة حقٌّ والنارُ حقٌّ وهُما مَخلو قتانِ الآن مو جودتان باقيتان لا تفنيان ولا يفنى اهلهما.

واهلُ الكبائرُ منَ المؤمنين لايَخَلَّدون فِي النار.

وفِي دعاءِ الاحياء للا مواتِ وصدَقَتِهِمْ عَنْهمْ نَفْعٌ لَهُمْ.

واللهُ تعالَى يُجيب الدّعَواتِ ويقْضى الحاجاتِ.

وكرامات الاولياء حقٌّ.

ويكون ذلك معجزةٌ للرسول الذى ظهرتْ هذه الكرامة لواحد منْ اُمَّته لا نه يظهر بِها انَّهُ ولِيٌّ ولنْ يكون ولِيًّا الاَّ اَن يكونَ مُحقًّا فِي ديانتهِ وديانته الاقرار بر سالة

ولا ينعزل الامام بالفسق والجور.
والنصوص تحمل على ظوا هرها والعدول عنها الَى
معان يدعيها اهل الباطن الحاد بكفرٍ.
ورد النصوص كفر.
واستحلال المعصية كفرٌ.
والا ستهزاء على الشريعة كفرٌ.
واليأسُ مِنَ اللهِ تَعالَى كُفْرٌ.
والامن عَذابَ الله تعالَى كفرٌ.
وتصديق الكاهن بما يَخبره عن الغيب كفرٌ.
والمعراج لرسولِ الله صلَى اللهِ عليه وسلم فِى اليقظة
بشخصه الَى السماء ثُمّ الَى ماشاء اللّه تعالَى من العَلى حقٌ.
والمَجتهد قد يَخطئ وقد يصيبُ.
تم الكتاب بعون الوهاب
والله اعلم بالصواب.

İSTİFADE EDİLEN KAYNAKLAR

1. *İrşadü'l-Akli's-Selim ala Mezaya'l-Kur'ani'l-Azim*, Ebus Suudi'l İma di, İstanbul, 1307.
2. *Mefatihu'l-Gayb.* (Tefsirü'l-Kebir) Fahrüddin Razi, İstanbul, 1307.
3. *Tefsirü'l-kur'ani'l-Azim.* İbnü Kesir.
4. *Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim.* Hasan Basri Çantay.
5. *Hak Dini Kur'an Dili.* Hamdi Yazır.
6. *Sahihu Buhari.* İmam Muhammed Buhari.
7. *Sahihu Müslim.* İmam İbnü'l Haccac b. Müslimi'l-Kuşeyri.
8. *Sünenü Ebi Davud Es-Sicistani.*
9. *Sünenü Tirmizi.* Muhammed b. İsa Tirmizi.
10. *Sünenü Nesai,* Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali Nesai.
11. *Sünenü İbni Mace,* Ebu Abdillah Muhammed ibni Mace.
12. *Müsned.* İmam Ahmed b. Hanbel.
13. *Muvatta.* İmam Malik b. Enes
14. *El-Camiu's-Sağir.* İmam Suyuti.
15. *Mu'cemü Taberani.* Süleyman b. Ahmed Taberani.
16. *Müsnedü Tayalisi.* Ebu Davud Tayalisi.
17. *El-Camiu li'l-Usül fi Ahadisi'r-Rasul.* Eş-Şeyh Mansur Ali Nasıf, Ka hire, 1381.
18. *Sahihu Buhari Muhtasarı Tecridü Sarih Tercemesi.* Prof. Kamil Miras. İstanbul, 1938
19. *Şerhü Makasıd.* Saadeddin Teftazani, İstanbul, 1305.
20. *Şerhü Mevakıf.* Seyyid Şerif Cürcani, İstanbul, 1311

21. *Nüniyye.* Hızır Bey, İstanbul, 1291
22. *Bed'ul-Emali,* Ebu'l-Hasen Siracüddin b. Osman, İstanbul, 1010
23. *Şerhü Emali.* Aliyyü'l-Kari, İstanbul, 1010
24. *Cevheretü't-Tevhid.* İbrahimü'l-Lekkani, İstanbul, 1326.
25. *Tuhfetü'l-Mürid ala Cevhereti't-Tevhid.* İbrahimü'l-Beycüri İstanbul, 1326
26. *El-Fıkhu'l-Ekber,* İmam Azam Ebu Hanife, İstanbul, 1307
27. *Şerhü'l-Fıkhı'l-Ekber.* Ebu'l-Münteha, İstanbul, 1308.
28. *Şerhü Akaid.* Saadeddin Teftazani, İstanbul, 1297.
29. *Şerhü Akaid Haşiyesi.* Ramazan Efendi, İstanbul, 1308.
30. *Tenkıbu'l-Kelam il Akaidi Ehli'l İslam.* Abdullatif Harputi, İstanbul, 1327.
31. *Kitabü'ş-Şıfa fi Hukuki'l-Mustafa.* Kadı İyaz b. Musa, İstanbul, 1307.
32. *Şerhü'ş-Şifa.* Aliyyü'l-Kari, İstanbul, 1307. 1310.
33. *Fetavayı Hindiyye.* Şeyh Nizam başkanlığında bir heyet, Mısır, 1310.
34. *El-Berikatü'l-Mahmudiyye fi Şerhi't-Tarikati'l-Muhammediye.* Ebu Saidi'l Hadimi, İstanbul, 1326.
35. *El-Vesiletü'l-Ahmediyye ve'z-Zeriatü's-Sermediyye fi Şerhi't-Tarikati'l-Muhammediyye.* El Hacc. Recep b. Ahmed, İstanbul, 1326.
36. *Mecmuatül-Maarif Kesiretü'l-Menafi.* Süleyman Vehbi Efendi, Konya, 1327.
37. *El-Ahkamü's-Sultaniyye ve'l-Vilayetü'd-Diniyye.* Maverdi, Kahire, 1386.
38. *Kitabü'l-Eşbah ve'n-Nezair ala Mezhebi'l-İmami'l-Azam Ebi Hanifeti'n-Numan.* İbnü Nüceymi, Kahire, 1322.
39. *Mecmaül-Enhür Şerhü Mülteka'l-Ebhür,* Abdullah b. Muhammed b. Süleyman, İstanbul, 1317.
40. *Muhtasarü'l-Münteha.* İbnü'l-Hacib, Mısır, 1316.
41. *Menafiu'd-Dekaik fi Şerhi Mecamii'l-Hakaik,* Ebu Saidi'l-Hadimi, İstanbul, 1308.
42. *Fethü'l-Kadir ala Şerhi'l-Hidaye.* İbnü Hümam, Mısır, 1306.
43. *Muvazzah İlmü Kelam.* Ömer Nasuhi Bilmen.